

ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΟΨΕΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ
ΣΕ ΜΙΑ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ¹

Αντωνίου Κ. Παπαντωνίου
Διευθυντού του ΚΣΠΜ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Οι ομαδικές μετακινήσεις και μετεγκαταστάσεις πληθυσμών στο γεωγραφικό χώρο είναι τόσο παλαιές όσο και οι μύθοι, οι θεολογίες και οι ιστορικές μαρτυρίες που διαθέτουμε για την ανθρωπότητα². Η μετανάστευση είναι ένα παγκόσμιο και διαχρονικό φαινόμενο, αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της πανανθρώπινης εμπειρίας και συνιστά σημαντικό παράγοντα στη διαμόρφωση, την εξέλιξη ή και την εξαφάνιση λαών και πολιτισμών. Για ορισμένες χώρες, όπως π.χ. η Αυστραλία, οι Ηνωμένες Πολιτείες και ο Καναδάς, η μετανάστευση αποτελεί συστατικό στοιχείο της δομής των κοινωνιών τους, πράγμα που από τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα έχει αρχίσει να ισχύει και για πολλές χώρες της Ευρώπης. Οι σημερινές μεγαλουπόλεις είναι το φυσιολογικό αποτέλεσμα μιας μακράιωνης μεταναστευτικής διαδικασίας και πολλές από αυτές οφείλουν όχι μόνον τη δημογραφική μεγέθυνσή τους, αλλά και την οικονομική άνθηση και την πολιτισμική τους ανάπτυξη σε μια σταθερή εισροή μεταναστών.

Η μετανάστευση συνδέεται με την προσωπική ελευθερία κινήσεως και με το κατοχυρωμένο σήμερα θεμελιώδες δικαίωμα κάθε ανθρώπου να εγκαταλείπει ελεύθερα τη χώρα του ή να επιστρέφει σε αυτήν κατά βούληση. Η άσκηση όμως του δικαιώματος αυτού, εφόσον δεν αναστέλλεται με πολιτικούς εξαναγκασμούς, περιορίζεται σημαντικά από το γεγονός ότι δεν υπάρχει παράλληλα κατοχυρωμένο αντίστοιχο

¹ Η εισήγηση «Πρόσφυγες, Μετανάστες και Εκκλησία: Θεολογικές Αρχές της Διακονίας προς τους Μετανάστες» παρουσιάστηκε σε Στρογγυλή Τράπεζα, την οποία διοργάνωσε η Θεολογική Ακαδημία Βόλου στον Αλμυρό Βόλου στις 18 Μαΐου 2010.

² Σε πολλούς λαούς της αρχαιότητας οι ομαδικές μετακινήσεις και μεταναστεύσεις, ειρηνικές ή πολεμικές, θεμελιώνονται σε μύθους (λ.χ. η κάθοδος των Δωριέων και η θεμελίωση του δικαιώματος των Ηρακλειδών να κυβερνούν σε εδάφη των προγόνων τους) ή σε θεϊκές εντολές (Αβραάμ, Ισραηλιτικός λαός), ενώ η «φυγή» και η «ξενότητα» χαρακτηρίζουν σε πολλές θρησκείες τόσο τις θεότητες όσο και τους πιστούς οπαδούς τους.

δικαίωμα εισόδου σε μια ξένη χώρα. Παλαιότερα και μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο τα πράγματα φαίνεται ότι ήταν κάπως απλούστερα. Ο Stefan Zweig μαρτυρεί στην αυτοβιογραφία του ότι «πριν από το 1914 η Γη ανήκε σε όλους τους ανθρώπους. Ο καθένας μπορούσε να πάει όπου επιθυμούσε και να παραμείνει όσο ήθελε. Δεν υπήρχαν προξενικές θεωρήσεις και άδειες εισόδου... Έμπαινες και έβγαινες, χωρίς να σε ρωτήσει κανείς και χωρίς να χρειάζεται να συμπληρώσεις ούτε ένα από τις εκατοντάδες χαρτιών που σου ζητάνε σήμερα». Ο ίδιος επισκέφθηκε τις Ινδίες και τις Ηνωμένες Πολιτείες χωρίς να έχει καν διαβατήριο. Την κατάσταση που επιβλήθηκε μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο χαρακτηρίζει ο Zweig ως «τερατώδη υποτροπή» περιορισμού της προσωπικής ελευθερίας κινήσεως, η οποία οδήγησε σε μια «παθολογική δυσπιστία όλων έναντι όλων».³

Αυτό που ο Zweig χαρακτηρίζει ως «τερατώδη υποτροπή» τα κράτη το θεωρούν ως ένα από τα σημαντικότερα κυριαρχικά τους δικαιώματα, το δικαίωμα δηλαδή να αποφασίζουν με τα δικά τους, εξειδικευμένα σε κάθε κράτος, κριτήρια σε ποια πρόσωπα θα επιτρέψουν την είσοδο, την παραμονή, την εγκατάσταση και την εργασιακή απασχόληση στην επικράτεια τους. Η συμμετοχή σε περιφερειακές υπερεθνικές και διακρατικές ενώσεις, όπως λ.χ. η Ευρωπαϊκή Ένωση, που συνεπάγονται απεμπόληση ορισμένων δικαιωμάτων και περιορισμό της κυριαρχίας του κράτους, καθώς και η γενικότερη έντονη αμφισβήτηση της κυριαρχίας του έθνους-κράτους στην εποχή της παγκοσμιοποίησης όχι μόνον δεν άλλαξαν, αλλά και ενίσχυσαν την εμμονή των κρατών να αποφασίζουν αυτόνομα για τις προϋποθέσεις και τον αριθμό των μεταναστών που μπορούν να μπουν νόμιμα στο έδαφος τους. Σε αυτή την εμμονή οφείλεται και το γεγονός ότι μέχρι και σήμερα δεν κατέστη δυνατή μια κοινή ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική πέραν από τα μέτρα ελέγχου των συνόρων. Ακόμη και οι πλέον πρόσφατες Ευρωπαϊκές ρυθμίσεις των θεμάτων της μετανάστευσης και του ασύλου, το «Σύμφωνο για τη μετανάστευση και το άσυλο» που ψηφίστηκε το 2008 και το νέο πενταετές «Πρόγραμμα της Στοκχόλμης» που ψηφίστηκε στα τέλη του 2009 επί Σουηδικής Προεδρίας⁴ επιβεβαιώνουν την εθνική αρμοδιότητα ως προς τον όγκο εισδοχής νόμιμων μεταναστών και περιορίζουν τη συνεργασία μεταξύ των χωρών μελών στα θέματα που αφορούν την αυστηρότερη φύλαξη των συνόρων, την καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης, την απαγόρευση μαζικών νομιμοποιήσεων και την –

³ ZWEIG, Stefan: Die Welt von Gestern. Erinnerungen eines Europäers. Stockholm: Bermann-Fischer Verlag, 1944

⁴ Το «Πρόγραμμα της Στοκχόλμης» διαδέχθηκε τα μάλλον αποτυχημένα προηγούμενα πενταετή προγράμματα, το Πρόγραμμα του Τάμπερε και το Πρόγραμμα της Χάγης. Το Πρόγραμμα της Στοκχόλμης θα ισχύσει μέχρι το 2014.

οικειοθελή η αναγκαστική - επιστροφή στις πατρίδες τους όσων διαμένουν παράνομα σε κάποια χώρα μέλος της ΕΕ⁵.

2. ΑΛΛΟΧΘΟΝΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ - ΜΙΚΡΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η χώρα μας, κατά παράδοση χώρα «αποδημίας» και «εξαγωγής» εργατικού δυναμικού δεν έχει προηγούμενη εμπειρία μαζικής εισόδου, παραμονής και απασχόλησης μεγάλου αριθμού αλλοδαπών –μεταναστών και προσφύγων- στην Επικράτειά της. Οι πρώτες μεταπολεμικές εμπειρίες της αφορούσαν κυρίως πολιτικούς πρόσφυγες. Αργότερα προστέθηκαν και οι οικονομικοί μετανάστες. Σήμερα η Ελλάδα βρίσκεται αντιμέτωπη με μεγάλα «μεικτά κύματα» μεταναστευτικών εισροών, οι οποίες προκαλούνται από πολλαπλές αιτίες.

2.1. Πρόσφυγες στην Ελλάδα

Οι πρόσφυγες που δέχθηκε το Ελληνικό Κράτος από της συστάσεώς του και ιδίως κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα ήταν κατ' ουσία ομογενείς, που είτε προέρχονταν από υπόδουλα ακόμη ελληνικά εδάφη⁶, είτε εκτοπίζονταν βίαια από τις εστίες τους⁷, είτε ανήκαν στους ανταλλασσόμενους πληθυσμούς επί τη βάσει Συνθηκών⁸. Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο η Ελλάδα δέχθηκε κατά καιρούς κύματα ομογενών προσφύγων, κυρίως ως αποτέλεσμα της αλλαγής του πολιτικού καθεστώτος στις χώρες όπου ήσαν εγκατεστημένοι⁹. Από τα μέσα όμως

⁵ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. 2008. "European Pact on Immigration and Asylum." Brussels: European Council. 13440/08 ASIM 72. - COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. 2009. "The Stockholm Programme - An open and secure Europe serving and protecting the citizens." Brussels: European Council 17024/09.

⁶ Οι πρώτοι πρόσφυγες, τους οποίους δέχθηκε το νεοσύστατο Ελληνικό Κράτος, ήταν Κρήτες, οι οποίοι προσέφυγαν στην απελευθερούμενη Ελλάδα ήδη κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821, και αργότερα κατά τις Κρητικές Επανάστασεις των ετών 1866, 1878, 1889 και 1896.

⁷ Το 1906, συνεπεία διωγμών του ελληνικού πληθυσμού της Ανατολικής Ρωμυλίας, μεγάλος αριθμός ομογενών κατέφυγε στην Ελλάδα. Μετά τους Βαλκανικούς πολέμους και τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου (1913), με την οποία παρεχωρούντο ελληνικά εδάφη στη Γιουγκοσλαβία (Μοναστήριο, Γευγελή, Δοϊράνη) και τη Βουλγαρία (Στρωμνίτσα, Μελένικο, Νευροκόπιο, Ανω Τζουμαγιά, Δυτική Θράκη), η χώρα μας δέχθηκε κύματα ομογενών προσφύγων από τις περιοχές αυτές. Η Μικρασιατική Καταστροφή οδήγησε στην εκρίζωση 1,2 εκατομμυρίου Ελλήνων από τη Μικρά Ασία. Η Ρωσική Επανάσταση προκάλεσε επίσης κύματα ομογενών προσφύγων.

⁸ Συνθήκη Λωζάνης 1923.

⁹ Δεν είναι του παρόντος να αναφερθούμε λεπτομερώς στο θέμα. Υπενθυμίζουμε όμως τον μεγάλο αριθμό ομογενών «Αιγυπτιωτών», που αναγκάστηκαν σε επαναπατρισμό μετά την άνοδο του Nasser στην εξουσία.

της δεκαετίας του 70 και ιδιαίτερα κατά τις δεκαετίες του 80 και του 90 οι εξελίξεις στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και της Μέσης Ανατολής πύκνωσαν τα ρεύματα τόσο των επαναπατριζόμενων ομογενών και παλιννοστούντων¹⁰, όσο και των αλλογενών προσφύγων και μεταναστών.

Οι πρώτοι αλλοεθνείς πρόσφυγες ήλθαν στην Ελλάδα ως «πρόσφυγες Συνθήκης» πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και ήσαν κυρίως Αρμένιοι (13,5 χιλιάδες) και Λευκορώσοι (7,5 χιλιάδες). Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο η Ελλάδα δέχθηκε ένα αριθμό προσφύγων από τις Σοσιαλιστικές Χώρες της Ανατολικής Ευρώπης (κυρίως Ρουμάνους, και δευτερευόντως Αλβανούς, Βουλγάρους και Γιουγκοσλάβους)¹¹ και τη Σοβιετική Ένωση. Με την κρίση του Λιβάνου κατέφθασαν στη χώρα μας το 1976 3 000 πρόσφυγες, ενώ το 1979 η Ελλάδα δέχθηκε 300 «ανθρώπους των πλοιαρίων» (boat people) από το Βιετνάμ.

Οι πολιτικές εξελίξεις στην Αφρική και τη Μέση Ανατολή συνέβαλαν, ώστε από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 ο αριθμός των προσφύγων να αυξηθεί με εντυπωσιακούς ρυθμούς. Η γεωπολιτική θέση της Ελλάδος στο σταυροδρόμι τριών Ηπείρων και η λειτουργία ειδικών Γραφείων Διεθνών Οργανισμών (ΔΕΜΕ, ΠΣΕ)¹² που υποδέχονταν τους πρόσφυγες και φρόντιζαν για την προώθηση και μετεγκατάσταση τους σε άλλες χώρες, προσέλκυσαν στην Αθήνα μεγάλο αριθμό προσφύγων¹³, οι οποίοι χρησιμοποιούσαν την Ελλάδα ως χώρα διελεύσεως και ως ενδιάμεσο σταθμό, ελπίζοντας σε μια σύντομη μετεγκατάσταση σε κάποια πλούσια, κατά προτίμηση υπερπόντια χώρα. Η «Υπηρεσία Προσφύγων» του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών¹⁴ και η «Συνοδική Επιτροπή Αλληλοβοηθείας και Σχέσεων μετά των Ξένων Εκκλησιών» της

¹⁰ Στην κατηγορία αυτή συγκαταλέγονται οι επαναπατριζόμενοι πολιτικοί πρόσφυγες (περίπου 13 000 κατά την περίοδο 1976-1980), οι Ελληνοπόντιοι (περίπου 70 000 με προξενική θεώρηση και άγνωστος αριθμός ατόμων χωρίς προξενική θεώρηση ή και με πλαστά έγγραφα) και οι Βορειο-Ηπειρώτες (δεδομένου ότι πολύ μεγάλος αριθμός Αλβανών έχει πλαστά ελληνικά έγγραφα, είναι πολύ παρακινδυνευμένη η εκτίμηση του αριθμού των Βορειο-Ηπειρωτών).

¹¹ Πολυαριθμότεροι ήσαν οι Ρουμάνοι (7 χιλιάδες), ενώ όλοι οι λοιποί δεν ξεπερνούσαν τις 3 χιλιάδες.

¹² Ανάμεσα στα Γραφεία αυτά ήταν και η «Υπηρεσία Προσφύγων» του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών.

¹³ Επρόκειτο για Τούρκους, Κούρδους, Αιθίοπες, Ιρακινούς, Ιρανούς, Ασσυρίους και Μέλη διαφόρων χριστιανικών μειονοτήτων από χώρες της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής.

¹⁴ Αξίζει να σημειωθεί ότι το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών άρχισε να δραστηριοποιείται στον τομέα των προσφύγων από το 1942, δηλαδή πολύ πριν από την επίσημη ίδρυση του το 1948. Η «Υπηρεσία Προσφύγων» του ΠΣΕ απευθύνθηκε αρχικά στα 12 εκατομμύρια των προσφύγων του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ενώ μετά την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ (1948) συμπεριέλαβε στο πρόγραμμα της και τους Παλαιστίνιους πρόσφυγες, για να επεκταθεί αργότερα σε ολόκληρο τον κόσμο. Το Γραφείο των Αθηνών ιδρύθηκε ήδη το 1949.

Εκκλησίας της Ελλάδος¹⁵ συνέβαλαν αποφασιστικά στην υποδοχή, προσωρινή στέγαση, οικονομική ενίσχυση και προετοιμασία για μετεγκατάσταση των προσφύγων σε υπερπόντιες χώρες.

Το 1973 οι χώρες μετεγκατάστασης και υποδοχής των προσφύγων άρχισαν να εφαρμόζουν διαρκώς εντεινόμενα περιοριστικά μέτρα. Μείωσαν δραστικά τις ποσοστώσεις (quota) των μεταναστών και προσφύγων που δέχονταν ετησίως και αρνήθηκαν το δικαίωμα εισόδου σε άτομα καταγόμενα από ορισμένες χώρες της Μέσης Ανατολής και της Ασίας. Τα μέτρα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα τη μετατροπή της Ελλάδος από χώρας διέλευσης σε χώρα αορίστου παραμονής. Η πολιτική κατάσταση που επικρατούσε στις περισσότερες χώρες προέλευσης των προσφύγων δεν επέτρεπε την επαναπροώθησή τους σε περίπτωση απόρριψης του αιτήματος για μετεγκατάσταση σε κάποια υπερπόντια χώρα. Αλλά και η Ελληνική Πολιτεία ήταν - και εξακολουθεί μέχρι και σήμερα να είναι - πολύ φειδωλή στην παροχή πολιτικού ασύλου και την αναγνώριση της ιδιότητας του πρόσφυγα. Το αποτέλεσμα ήταν ένας μεγάλος αριθμός προσφύγων¹⁶ που εισήλθαν νόμιμα στη χώρα μας, αλλά δεν κατόρθωσαν να προωθηθούν για μετεγκατάσταση σε κάποια άλλη χώρα, να μετατραπούν αιφνιδίως σε «παράνομους μετανάστες», οι οποίοι δεν είχαν άλλο τρόπο επιβίωσης από την απασχόληση τους στην παραοικονομία¹⁷.

Εν όψει των εξελίξεων αυτών το ΠΣΕ αποφάσισε να αναστείλει τη λειτουργία του Γραφείου Προσφύγων στην Αθήνα και ύστερα από συνεννόηση με την Εκκλησία της Ελλάδος να παραδώσει τη σκυτάλη στο «Οικουμενικό Πρόγραμμα Προσφύγων» (Ecumenical Refugee Project-ERP)¹⁸, μια υπηρεσία που ίδρυσε ειδικά για τον σκοπό αυτό η

¹⁵ Η Συνοδική Επιτροπή Αλληλοβοήθειας και Σχέσεων μετά των Ξένων Εκκλησιών αποτελεί την αρχαιότερη (1949) μόνιμη Συνοδική Επιτροπή της Εκκλησίας της Ελλάδος. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι μια αντίστοιχη επιτροπή είχε ιδρυθεί από τον αείμνηστο καθηγητή Αμίλκα Αλιβιζάτο αμέσως μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλαίσιο του «Ευρωπαϊκού Κεντρικού Γραφείου Διεκκλησιαστικής Βοήθειας» που ιδρύθηκε το 1922 για να διαχειρισθεί την Αμερικανική Βοήθεια προς τις Ευρωπαϊκές Εκκλησίες. Το Ευρωπαϊκό αυτό Γραφείο συγχωνεύθηκε το 1945 με το τότε σχηματιζόμενο ακόμη και υπό ίδρυση «Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών».

¹⁶ Υπολογίζεται ότι στα τέλη της δεκαετίας του 1980 ο συνολικός αριθμός των προσφύγων αυτής της κατηγορίας ξεπερνούσε τις 8 χιλιάδες. Μόνον στην Υπηρεσία Προσφύγων ντου ΠΣΕ εκκρεμούσαν περισσότερες από 5 000 περιπτώσεις.

¹⁷ Η διέξοδος προς την παραοικονομία οφείλεται μεταξύ άλλων και στο γεγονός ότι μέχρι το 1988 η χώρα μας διατηρούσε επιφυλάξεις ως προς το άρθρο 17 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951, το οποίο δίνει το δικαίωμα εργασίας στους πρόσφυγες. Με το Προεδρικό Διάταγμα 189/25-07-1998 (ΦΕΚ 140, Τεύχος Α) παρασχέθηκε το δικαίωμα εργασίας και βοήθειας για επαγγελματική αποκατάσταση στους αναγνωρισμένους από την Πολιτεία ως πρόσφυγες, στους αιτούντες άσυλο, καθώς και στους παραμένοντες προσωρινά στην Ελλάδα για λόγους ανθρωπιστικούς.

¹⁸ Το «Οικουμενικό Πρόγραμμα Προσφύγων» λειτουργεί υπό την εποπτεία του «Κέντρου Συμπαραστάσεως Παλινοστούντων Μεταναστών» (ΚΣΠΜ) της Ιεράς Συνόδου.

Ιερά Σύνοδος. Αρχικό κύριο μέλημα της υπηρεσίας αυτής δεν ήταν πλέον η ούτως ή άλλως πολύ δύσκολη αν όχι και αδύνατη μετεγκατάσταση των παλαιών προσφύγων, αλλά η υποβοήθηση της ένταξης τους στην ελληνική κοινωνία και η συνηγορία προς τις Αρχές για μια ευνοϊκή νομοθετική ρύθμιση της κατάστασης τους στον τότε εκπονούμενο νέο περί Αλλοδαπών νόμο.

Η δεκαετία του 1990 δημιούργησε μια πολύπλοκη κατάσταση σε σχέση με το προσφυγικό και τα αιτήματα ασύλου. Η πτώση του τείχους του Βερολίνου το 1989, η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων, η χαοτική έξοδος των Αλβανών προς Ιταλία και Ελλάδα, η μαζική έξοδος προσφύγων από την πρώην Γιουγκοσλαβία και οι ογκώδεις ανοργάνωτες, απρογραμμάτιστες και αυθόρμητες πληθυσμιακές μετακινήσεις όχι μόνον από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης προς τις Δυτικές, αλλά και από όλες τις ηπείρους προς την Ευρώπη ένεκα πραξικοπημάτων, εμφυλίων πολέμων, σοβαρών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και άλλων λόγων, έφεραν και τη χώρα μας αντιμέτωπη με το φαινόμενο των λεγόμενων «μεικτών κυμάτων» από πρόσφυγες και οικονομικούς μετανάστες, οι οποίοι με κλειστούς τους νόμιμους δρόμους εισόδου στο «Φρούριο Ευρώπη» καταφεύγουν από κοινού στη βοήθεια των διακινητών (trafficker) για να εισέλθουν παράνομα. Αυτό καθιστά εξαιρετικά δύσκολη τη διάκριση ανάμεσα στον γνήσιο αιτούντα άσυλο και χρίζοντα διεθνούς προστασίας και στον οικονομικό μετανάστη με αποτέλεσμα οι χώρες ασύλου, συμπεριλαμβανόμενης και της Ελλάδας, να χαρακτηρίζουν τους πάντες ως «λαθρομετανάστες» και να τους οδηγούν στα κρατητήρια.

Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας, στην Ελλάδα την 1^η Ιανουαρίου 2009 ο αριθμός των προσφύγων που ήσαν εγκατεστημένοι στην χώρα ανερχόταν σε 2 164 άτομα, ο αριθμός των απάτριδων σε 258, ενώ ο αριθμός των αιτούντων άσυλο σε 38 061. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι με τις πολιτικές της ΕΕ για το άσυλο παρατηρήθηκε μια σημαντική πτώση του αριθμού των αιτούντων άσυλο στις χώρες της Δυτικής και Βόρεια Ευρώπης με παράλληλη δραματική αύξηση στις χώρες του Νότου και ιδιαίτερα στην Ελλάδα και την Ιταλία.

2.2. Οικονομικοί Μετανάστες στην Ελλάδα

Η Ελλάδα υπήρξε κατά παράδοση «χώρα εξαγωγής» πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, από της ιδρύσεως του Νέου Ελληνικού Κράτους μέχρι και τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο μετανάστευσαν προς Υπερπόντιες Χώρες, κυρίως προς τις ΗΠΑ, 511 106 άτομα. Για το διάστημα από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι και το 1977, οπότε η

Στατιστική Υπηρεσία έπαυσε να τηρεί στατιστικά στοιχεία για τη μετανάστευση, οι επίσημες καταγραφές αναφέρουν ότι μετανάστευσαν συνολικώς 1 304 783 άτομα, εκ των οποίων 507 453 κατευθύνθηκαν προς Υπερπόντιες Χώρες, (ΗΠΑ, Αυστραλία και Καναδά), ενώ οι λοιποί στράφηκαν κυρίως προς την τότε Δυτική Γερμανία και προς άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, όπως το Βέλγιο, η Ολλανδία και η Σουηδία¹⁹. Για πρώτη φορά στην δεκαετία του 70 - και συγκεκριμένα από το 1974 - το μεταναστευτικό ισοζύγιο της Ελλάδος γίνεται θετικό, όχι όμως ένεκα της εισροής αλλοδαπών μεταναστών, αλλά διότι άρχιζε το ρεύμα της παλιννόστησης των Ελλήνων από τη Δυτική Ευρώπη και αργότερα και του επαναπατρισμού των πολιτικών προσφύγων. Το θετικό μεταναστευτικό ισοζύγιο δεν σημαίνει βεβαίως ότι οι Έλληνες έπαψαν να μεταναστεύουν, αλλά ότι οι μεταναστευτικές εισροές είναι μεγαλύτερες από τις μεταναστευτικές εκροές.

Ως προς το θέμα της απασχόλησης αλλοδαπών μεταναστών στο Νεοελληνικό Κράτος, αν εξαιρέσει κανείς ελάχιστες περιπτώσεις, όπως π.χ. την περίπτωση απασχολήσεως Ισπανών και Σαρδηνίων εργατών στο Λαύριο²⁰ στα τέλη του 19ου αιώνα, όπως επίσης και τη διαχρονική απασχόληση αλλοδαπών στην Ελληνική Εμπορική Ναυτιλία, η χρησιμοποίηση αλλοδαπών εργατών από την ελληνική οικονομία ήταν σπάνιο φαινόμενο. Για πρώτη φορά μαρτυρείται παρουσία και νόμιμη απασχόληση μικρού αριθμού ανειδίκευτων αλλοδαπών εργατών στα τέλη της δεκαετίας του 1960. Επρόκειτο κυρίως για εποχικούς Ισπανούς εργάτες, απασχολούμενους στην Πελοπόννησο και την Κρήτη για τις ανάγκες της γεωργίας (συγκομιδή ελαίων). Αρχές της δεκαετίας του 1970 γίνεται ευρύτερα αισθητή η έλλειψη εργατικών χεριών και στους άλλους κλάδους της οικονομίας, οφειλόμενη κυρίως στη μεγάλη μεταναστευτική αφαίμαξη της υπαίθρου κατά τη μεγάλη «έξοδο» της δεκαετίας του 1960. Το 1972 ο Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων υπέβαλε αίτημα για την πρόσκληση 10 χιλιάδων αλλοδαπών εργατών προκειμένου να καλύψουν επείγουσες ανάγκες της ελληνικής βιομηχανίας. Την ίδια εποχή, σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Εργασίας, απασχολούνταν στην Ελλάδα 15-20 χιλιάδες αλλοδαποί, κυρίως Αφρικανοί. Κατά την ίδια επίσης περίοδο διμερείς συμφωνίες με τις Φιλιππίνες πρόσφεραν την ευκαιρία σε 60 χιλιάδες περίπου Φιλιππινέζες να απασχοληθούν στην Ελλάδα ως οικιακές βοηθοί, με τριετή αρχικώς σύμβαση εργασίας.

¹⁹ Περισσότερα στοιχεία για την εξέλιξη της αποδημίας από την Ελλάδα βλέπε στο ΕΜΚΕ-ΠΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ήρα: Η μεταναστευτική πρόκληση. (Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών), Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2007, σελ. 94 εξ.

²⁰ Η Γαλλική Εταιρεία (1864) και η διάδοχός της Ελληνική Εταιρεία (από του 1873) εκμεταλλεύσεως των εκβολάδων και σκωριών των αρχαίων μεταλλείων της Λαυρεωτικής ήσαν πιθανώς οι πρώτες που απασχόλησαν αλλοδαπό εργατικό δυναμικό στην Ελλάδα.

Η κατάσταση άλλαξε άρδην μετά την πτώση του καθεστώτος στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Οι χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, η Ιταλία, η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ελλάδα, μετατράπηκαν από τη μια μέρα στην άλλη από χώρες κατά παράδοση «εξαγωγής» μεταναστών σε χώρες μαζικής υποδοχής μεγάλου αριθμού μεταναστών, χωρίς να διαθέτουν τις αναγκαίες προς τούτο προϋποθέσεις (οικονομικές, κοινωνικές, διοικητικές και υποδομής). Ιδιαίτερα η χώρα μας, μολονότι μέχρι και σήμερα –μάλιστα μετά τη σημερινή οικονομική κρίση – εξακολουθεί να εμφανίζει τους χαμηλότερους δείκτες οικονομικών επιδόσεων και ευημερίας και από τους υψηλότερους δείκτες διαβίωσης κάτω από το όριο της φτώχειας και μακροχρόνιας ανεργίας των νέων²¹, συμβαίνει να συγκαταλέγεται ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ που φιλοξενούν ένα από τα υψηλότερα ποσοστά αλλοδαπών (άνω του 10%) σε σχέση με τον πληθυσμό της.

Ακριβή στατιστικά στοιχεία για τον συνολικό αριθμό των οικονομικών μεταναστών στη χώρα μας δεν υπάρχουν, εκ του λόγου ότι με ελάχιστες εξαιρέσεις, όλοι σχεδόν οι αλλοδαποί μετανάστες τουλάχιστον κατά την πρώτη δεκαετία μπήκαν στη χώρα μας παράνομα, ενώ οι ομογενείς από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και οι Βορειοηπειρώτες ακόμη και όταν τους αποδόθηκε η ελληνική υπηκοότητα δεν καταγράφηκαν. Ο υπολογισμός καθίσταται ακόμα δυσκολότερος αν ληφθούν υπόψη η μεγάλη γεωγραφική κινητικότητα των μεταναστών, οι κατά καιρούς μαζικές απελάσεις κυρίως Αλβανών, Ρουμάνων και Βουλγάρων, οι επανεμφανίσεις πολλών από αυτούς που απελάθηκαν στο ελληνικό έδαφος, και η αδιάλειπτα συνεχιζόμενη μέχρι σήμερα παράνομη είσοδος μεταναστών και αιτούντων άσυλο διά ξηράς και θαλάσσης²². Από τον συνδυασμό των στοιχείων της ΕΣΥΕ για τον πληθυσμό,²³ των στοιχείων

²¹ Σύμφωνα με πρόσφατη Έκθεση της Κομισιόν, που δόθηκε στη δημοσιότητα εν όψει του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Στοκχόλμης στα τέλη του Μαρτίου του 2001, το 55% των ανέργων στην Ελλάδα, ηλικίας από 25 έως 64 ετών, είναι μακροχρόνια άνεργοι. Το αντίστοιχο ποσοστό για νέους κάτω των 25 ετών αυξήθηκε από 20.3% που ήταν το 1994, σε 23% το 1999. Πρόκειται για τη δεύτερη χειρότερη επίδοση σε ολόκληρη την Ε.Ε. αμέσως μετά την Ιταλία (25.4%), στην οποία όμως η κατάσταση παραμένει στάσιμη, αντίθετα με την τάση χειροτερεύσεως στην Ελλάδα. Οκτώ χρόνια αργότερα και ύστερα από μια πρόσκαιρη μείωση του ποσοστού των ανέργων, το αρμόδιο Υπουργείο δήλωσε ότι κατά το 2009 ο δείκτης ανεργίας εκτινάχθηκε εκ νέου στο 18%.

²² Για απόπειρες εκτιμήσεως του όγκου των μεταναστών στην Ελλάδα βλέπε τις έρευνες του Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής (ΙΜΕΠΟ): BALDWIN-EDWARDS, Martin, Ιωάννης ΚΥΡΙΑΚΟΥ, Παναγιώτα ΚΑΚΑΛΙΚΑ, and Γιάννης ΚΑΤΣΙΟΣ: Στατιστικά δεδομένα για τους μετανάστες στην Ελλάδα. Αναλυτική μελέτη για τα διαθέσιμα στοιχεία και προτάσεις για τη συμμόρφωση με τα standards της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μελέτη για το Ι.Μ.Ε.Π.Ο. Τελική Αναθεωρημένη Έκθεση. Μεσογειακό Παρατηρητήριο Μετανάστευσης (Πάντειο Πανεπιστήμιο) Αθήνα: Ελλάδα, 2004.- ΛΙΑΝΟΣ, Θεόδωρος Π., Κώστας ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ, Μαρία ΓΡΕΓΟΥ, Έντα ΓΚΕΜΙ, and Παναγιώτα ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ: Εκτίμηση του όγκου των αλλοδαπών που διαμένουν παράνομα στην Ελλάδα. Αθήνα: ΙΜΕΠΟ, 2008.

²³ Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας ο πληθυσμός της Ελλάδας ανερχόταν το 2000 σε 10 964 020 άτομα, εκ των οποίων 797 091 ή 7,27% ήταν αλλοδαποί.

από τις νομιμοποιήσεις (1997/98, 2001 και 2005/06), των στοιχείων του Υπουργείου Εσωτερικών για τις αιτήσεις, χορηγήσεις και ανανεώσεις αδειών παραμονής και από την εκτίμηση του αριθμού των αλλοδαπών που δεν απογράφηκαν το 2001 και δεν υπέβαλαν αίτηση για νομιμοποίηση μπορεί κανείς να εκτιμήσει ότι ο συνολικός αριθμός των ατόμων ξένης υπηκοότητας που ζουν σήμερα στην Ελλάδα πρέπει να κυμαίνεται γύρω στο 1.5 εκατομμύριο. Από αυτούς είναι πολύ δύσκολο να υπολογίσει κανείς πόσοι τελικώς διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα. Οι αριθμοί που δίνονται κάθε φορά από τις διάφορες υπηρεσίες διαφέρουν μεταξύ τους, κυμαινόμενοι από 550 μέχρι και 700 χιλιάδες. Σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στοιχεία της EUROSTAT ο νόμιμος αλλοδαπός πληθυσμός της Ελλάδος πρέπει να ανέρχεται σε 960 χιλιάδες περίπου²⁴. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι με την ένταξη της Πολωνίας, της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας στην ΕΕ και την απόφαση της Ελλάδος να επιτρέψει την ελεύθερη διακίνηση των πολιτών που προέρχονται από τις χώρες αυτές αυξήθηκε αυτόματα ο αριθμός των νόμιμων μεταναστών στην Ελλάδα. Μιλώντας πάντως σήμερα για «νόμιμους» μετανάστες από τρίτες χώρες, εννοούμε στην πραγματικότητα μετανάστες, οι οποίοι ύστερα από πολυχρόνια παράνομη διαμονή νομιμοποιήθηκαν με διοικητικές πράξεις της Πολιτείας. Τέτοιες νομιμοποιήσεις έλαβαν χώρα πριν από μας και σε άλλες χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, στις οποίες συχνά χαρακτηρίζονται και ως «αμνηστεύσεις». Στην Ελλάδα διάφοροι λόγοι που δεν είναι του παρόντος συνέβαλαν ώστε παρά τις τρεις διαδοχικές νομιμοποιήσεις (1997/98, 2001, 2005/06) ένα μεγάλο ποσοστό των μεταναστών εξακολουθεί να ανήκει στους «άτυπους» ή «ανεπίσημους» μετανάστες, τους γνωστούς από τα ΜΜΕ και ως «λαθρομετανάστες».

Η παρουσία ενός τόσο μεγάλου αριθμού αλλοδαπών είναι ένα πρωτόγνωρο φαινόμενο για τη χώρα μας. Μέσα σε μία δεκαετία οι μετανάστες αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το 10% του ελληνικού πληθυσμού και έχουν αποβεί σταθερό συστατικό στοιχείο της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας. Φαίνεται δε ότι οι ανάγκες της οικονομίας και παραοικονομίας, η γήρανση του πληθυσμού και το ασφαλιστικό αποτελούν παράγοντες που θα συντελέσουν στο μέλλον στην αύξηση μάλλον παρά στη μείωση της παρουσίας μεταναστών στη Ελλάδα, όπως άλλωστε και σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση²⁵. Είναι ενδιαφέρον ότι

²⁴ Τα στατιστικά στοιχεία της EUROSTAT βασίζονται σε πληροφορίες που δίνουν οι στατιστικές υπηρεσίες από τις χώρες μέλη της ΕΕ και τουλάχιστον επί του παρόντος είναι δύσκολα συγκρίσιμα μεταξύ τους και δεν είναι πάντοτε ακριβή.

²⁵ Βλέπε σχετικά ΜΠΑΚΑΒΟΣ, Χρήστος και Δέσποινα ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ: Μεταναστευτικές Τάσεις και Ευρωπαϊκή Μεταναστευτική Πολιτική. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, 2003, σελ. 41 εξ και 111 εξ.

αρκετοί από τους μετανάστες, οι οποίοι είχαν την αρχική πρόθεση να χρησιμοποιήσουν τη χώρα μας ως διαμετακομιστικό σταθμό, σήμερα δηλώνουν την πρόθεση τους να παραμείνουν. Μερικοί μάλιστα θα επιθυμούσαν και να εγκατασταθούν μόνιμα στην Ελλάδα. Αυτό δημιουργεί το ερώτημα, για ποιο λόγο προτιμούν οι μετανάστες την Ελλάδα;

2.3. Η Ελλάδα ως χώρα επιλογής

Όσον αφορά στους λόγους, για τους οποίους η σημερινή μετανάστευση στρέφεται γενικότερα προς τις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, και ειδικότερα προς τη χώρα μας, θα μπορούσε να αναφέρει κανείς πολύ συνοπτικά τους ακόλουθους:

- Πρώτον, για όσους προέρχονται από τη Μέση Ανατολή, την Αφρική και την Ασία η γεωγραφική των χωρών του Ευρωπαϊκού Νότου τις καθιστά φυσικές «πύλες» προς την Ευρώπη. Επί πλέον στις περισσότερες από τις χώρες αυτές η φύλαξη των συνόρων είναι από πολύ δύσκολη μέχρι σχεδόν αδύνατη²⁶, πράγμα που διευκολύνει όλους όσους μεταναστεύουν χωρίς τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τη χώρα μας. Η Ελλάδα έχει επανειλημμένως κατακριθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση για τα «πωρόδη» σύνορά της, μόλις δε το 2009 και ύστερα από εκθέσεις και φωτογραφίες από αεροπλάνα της FRONTEX άρχισαν να αντιλαμβάνονται οι κοινοτικοί εταίροι μας τις δυσχέρειες και την πολυπλοκότητα του προβλήματος φύλαξης των ανατολικών συνόρων της ΕΕ.
- Δεύτερον, για τους προερχόμενους από τις Χώρες της Ανατολικής Ευρώπης σημαντικοί παράγοντες επιλογής είναι η γειτνίαση με την Ελλάδα και την Ιταλία, οι ιστορικοί δεσμοί, πολλές φορές η γνώση της γλώσσας και το κοινό στοιχείο της θρησκείας, όπως επίσης, κατά τις ομολογίες ιδίως Αλβανών, και ένα αίσθημα «πολιτισμικής συγγένειας». Το τελευταίο είναι ένα πολύ ενδιαφέρον στοιχείο, διότι αφενός ερμηνεύει την προθυμία, την δεκτικότητα, αλλά και την ικανότητα των Αλβανών να προσαρμοσθούν στην ελληνική κοινωνική και πολιτισμική πραγματικότητα, και αφετέρου, διότι με

²⁶ Οι χώρες αυτές αντιμετωπίζουν αντικειμενικές δυσκολίες να αστυνομεύσουν αποτελεσματικά τα σύνορά τους. Η χώρα μας λ.χ. είναι σχεδόν αδύνατον να ελέγξει αυστηρά τα πολυάριθμα νησιά, τις νησίδες και τις βραχονησίδες της, τα 15 000 χιλιόμετρα ακτογραμμών, στις οποίες καθημερινώς αποβιβάζονται άτυποι μετανάστες, και τα 1 180 χιλιόμετρα δύσβατων ηπειρωτικών και κατά το πλείστο ορεινών συνόρων, τα οποία διαβαίνουν νύκτωρ και πεζή οι βόρειοι γείτονές μας, χρησιμοποιώντας αφύλακτες ατραπούς και ανεπίσημες διαβάσεις. Κατ' επανάληψη η ΕΕ κατηγόρησε τη χώρα μας για τα «πωρόδη» σύνορά της.

κατάλληλο χειρισμό θα μπορούσε να οδηγήσει σε σημαντική μείωση των εντάσεων και βελτίωση των σχέσεων ανάμεσα στην Ελλάδα και την Αλβανία. Σημαντικός εδώ θα είναι ο ρόλος της δεύτερης γενεάς των μεταναστών.

- Τρίτος λόγος επιλογής της Ελλάδος και των χωρών του Ευρωπαϊκού Νότου είναι το γεγονός ότι οι χώρες αυτές είναι τουριστικές, πράγμα που κατά τους θερινούς ιδίως μήνες διευκολύνει σημαντικά τη σχετικά ελεύθερη διακίνηση και «λάθρα» διολίσθηση και παραμονή²⁷. Είναι άγνωστος ο αριθμός αυτών που εισήλθαν νόμιμα στη χώρα και στη συνέχεια παραβίασαν της προθεσμίες της νόμιμης παραμονής τους στη χώρα.
- Ένας άλλος παράγοντας που δεν πρέπει να λησμονείται είναι ο ρόλος των μεταναστευτικών δικτύων. Η ύπαρξη προεγκαταστημένων ομοεθνών, συγγενών ή φίλων, αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό παράγοντα στις σημερινές μεταναστεύσεις. Τα δίκτυα αυτά αποτελούν εγγύηση και δημιουργούν αίσθημα ασφάλειας, εξασφαλίζοντας στον νεοαφικνούμενο στέγη, εργασία, γνωριμίες, αλλά και τις απαραίτητες πληροφορίες για τη διοργάνωση της ζωής του και τον τρόπο να προφυλαχθεί από τους ελέγχους της Αστυνομίας και τον κίνδυνο απέλασης. Ακόμη και τα δίκτυα των λαθροδιακινητών αξιολογούνται θετικά από τους λαθρομετανάστες. Για ορισμένους από αυτούς δεν υπάρχει κανένας άλλος τρόπος να εγκαταλείψουν τη χώρα τους, και να διασχίσουν τα σύνορα φθάνοντας σε κάποια Ευρωπαϊκή χώρα.
- Πέμπτον σε όλες τις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, αλλά και ολόκληρη την ΕΕ²⁸, υπάρχει μια ανθούσα παραοικονομία, η οποία προσφέρει πολύ εύκολα ευκαιρίες απασχόλησης στους

²⁷ Πολλοί τουρίστες βρίσκουν σημαντικές ευκαιρίες ανεπίσημης απασχόλησης κατά τους θερινούς μήνες στα τουριστικά κέντρα της Ελλάδος και αρκετοί από αυτούς παραχειμάζουν στη χώρα μας. Είναι σύνηθες το φαινόμενο τουριστών και ναυτικών, οι οποίοι, εισερχόμενοι αρχικώς νομίμως στη χώρα, επεκτείνουν αυθαίρετα την παραμονή τους πέραν από τις νόμιμες προθεσμίες, καθιστάμενοι με τον τρόπο αυτό «παράνομοι».

²⁸ Πρόσφατες έρευνες διαπίστωσαν την δραματική αύξηση της παραοικονομίας σε ολόκληρη την Ευρώπη. Ο αριθμός των απασχολούμενων στην παραοικονομία στις χώρες της Ευρώπης στα τέλη της δεκαετίας του 1990 εκτιμάται ότι ανερχόταν σε 35 εκατομμύρια εκ των οποίων τα 20 εκατομμύρια περίπου απασχολούνταν σε χώρες της ΕΕ. Στην Ιταλία υπολογίστηκε ότι μεταξύ 30 και 48% του εργατικού της δυναμικού απασχολούνταν στην παραοικονομία. Βλέπε CILLO, Rossana, and Fabio PEROCCO: "Migrant labour in the underground economy: Between processes of irregularization and informalization. Undocumented Worker Transitions. EU Sixth Framework Programme." Venezia:Università Ca' Foscari Venezia, Laboratorio di Formazione e Ricerza sull' Immigrazione, 2008, p. 13.

μετανάστες²⁹. Για τη χώρα μας υπολογίζεται ότι η παραοικονομία κυμαίνεται στο 30 με 40%. Οι άτυποι μετανάστες είναι περιζήτητοι ιδίως στους κλάδους εκείνους της οικονομίας που δεν είναι αυστηρώς ρυθμισμένοι (γεωργία, οικοδομές, μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις, φροντίδα των γερόντων, υπηρεσία στα σπίτια, τουριστικός τομέας, διασκέδαση και ψυχαγωγία, κλπ)³⁰. Η συμβολή των μεταναστών στους κλάδους αυτούς της οικονομίας είναι πράγματι πολύτιμη και η ωφέλεια δεν περιορίζεται μόνον στους επαγγελματίες εργοδότες, αλλά διαχέεται και σε όλα τα αστικά τουλάχιστον νοικοκυριά. Χωρίς την παρουσία των μεταναστών πολλές από τις γεωργικές εργασίες δεν θα γίνονταν³¹. Υπό τις σημερινές συνθήκες σκληρού ανταγωνισμού και παγκοσμιοποίησης της οικονομίας πολλές από τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις δεν θα ήσαν βιώσιμες χωρίς τα ευέλικτα και φθηνά εργατικά χέρια των «λαθρομεταναστών». Νεότερες έρευνες μάλιστα διαπιστώνουν την εκμεταλλευτική χρησιμοποίηση άτυπων και νόμιμων μεταναστών ακόμη και για τη μεγέθυνση των επιχειρήσεων. Υπάρχουν σχετικές έρευνες, οι οποίες

29 Επειδή πολλές φορές διατυπώνεται η άποψη ότι η άνθηση της παραοικονομίας οφείλεται στη μετανάστευση, θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι ακριβώς το αντίθετο συμβαίνει: η παραοικονομία αποτελεί μαγνήτη για τους μετανάστες, ιδίως αν αυτοί δεν διαθέτουν τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα. Πολλές έρευνες υποστηρίζουν ότι η εμφάνιση της παραοικονομίας οφείλεται στις νεοφιλελεύθερες οικονομικές πολιτικές που επέβαλαν στις παγκόσμιες οικονομίες από τη δεκαετία του 1990 το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Παγκόσμια Τράπεζα (απελευθέρωση των αγορών εργασίας, απορρύθμιση του τραπεζικού συστήματος, δημοσιονομική μεταρρύθμιση, ιδιωτικοποιήσεις, περιορισμός του κοινωνικού κράτους κλπ). Οι πολιτικές αυτές είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση της ανεργίας, τη μείωση των μισθών και αποδοχών, την αύξηση της σχετικής και της απόλυτης φτώχειας των πληθυσμών, την αύξηση της παραοικονομίας σε όλες τις χώρες, ακόμη και στις ανεπτυγμένες, και την μαζική μετανάστευση. Βλέπε σχετικά μεταξύ άλλων: SASSEN, Saskia: *Globalization and Its Discontents. Essays on the new mobility of people and money. With a Foreword by K. Anthony Appiah.* New York: The new York Press, 1998, pp 153-169. - McKAY, Sonia, Eugenia MARKOVA, Anna PARASKEVO-POULOU, and Tessa WRIGHT: "The relationship between migration status and employment outcomes. Undocumented Worker Transitions. EU Sixth Framework Programme." London: London Metropolitan University, Working Lives Research Institute, 2009, pp.53 ff. – CILO, Rossana et.al. όπου παραπάνω, σελ. 14-15.

³⁰ Για την απασχόληση των μεταναστών στην παραοικονομία και το φαινόμενο της παραοικονομίας στην Ελλάδα βλέπε μεταξύ άλλων και PAPANTONIOU, Antonios K., Maria PAPANTONIOU-FRANGOULI και Artemis KALAVANOU: *Migrants' Insertion in the Informal Economy, Deviant Behaviour and the Impact on Receiving Societies.* TSER-MIGRINF First Greek Report, Athens: KSPM 1996, σελ. 15 εξ., όπου και σχετική βιβλιογραφία.

³¹ Για την κατάσταση στη Βόρειο Ελλάδα βλέπε την έρευνα LIANOS, Theodoros P., Alexandros SARRIS, and Louka KATSELI: *The impact of immigration on local labour markets: The case of Northern Greece.* Athens: Center for Economic Policy, 1995. - ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ: *Παράνομη μετανάστευση και τοπικές αγορές εργασίας. Η περίπτωση της Βόρειας Ελλάδας.* Στο «Κοινωνικές ανισότητες και αποκλεισμός» έκδοση από το Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα. Αθήνα: Εξάντας, 1998, σελ. 534-544. - Βλέπε επίσης και KASSIMIS, Charalampos και Apostolos G. PAPAPOPOULOS: "The Multifunctional Role of Migrants in the Greek Countryside. Implications for the Rural Economy and Society. Στο *Journal of Ethnic and Migration Studies* 31 (1) 2005:99-127

τεκμηριώνουν τη σημαντική συμβολή των μεταναστών στην Ελληνική Οικονομία γενικώς και ιδιαίτερα στην επίτευξη των κριτηρίων του Maastricht από την χώρα μας³². Δεν θα πρέπει όμως επ' ουδενί λόγω να υποτιμάται και η μεγάλη συμβολή τους για την κάλυψη των κενών του υπανάπτυκτου και διαρκώς συρρικνούμενου κοινωνικού κράτους, όπως για τη φροντίδα των ασθενών και των γερόντων, τη φύλαξη των παιδιών και την διευκόλυνση της Ελληνίδας να αναλάβει εργασία έξω από το σπίτι.

- Έκτον, οι περισσότεροι μετανάστες θεωρούν τις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου ως χώρες προσωρινής παραμονής και χώρες διελεύσεως. Τις χρησιμοποιούν κατά κάποιο τρόπο ως «αίθουσες αναμονής», μέχρις ότου βρουν μια ευκαιρία να προωθηθούν προς τις περισσότερο ευημερούσες και περισσότερα υποσχόμενες χώρες του Ευρωπαϊκού Βορρά. Όμως οι όλο και αυστηρότεροι συνοριακοί έλεγχοι σε συνδυασμό και με τη γήρανση του Ελληνικού πληθυσμού, την ερήμωση της Υπαίθρου και τη μεγάλη ανάπτυξη της παραοικονομίας στην Ελλάδα όσο και στις άλλες Νοτιοευρωπαϊκές χώρες συντελούν, ώστε αρκετοί τελικώς να παραμένουν. Στην απόφαση τους αυτή φαίνεται να παίζει κάποιο ρόλο και το γεγονός ότι σε σύγκριση με τις χώρες του Βορρά στις χώρες του Νότου επικρατεί μια περισσότερο «φιλόανθρωπη» νοοτροπία και μια εντελώς διαφορετική στάση απέναντι στον «Ξένο».

³² Για τις οικονομικές επιπτώσεις της μετανάστευσης στην ελληνική αγορά εργασίας και οικονομία βλέπε εκτός από τις προαναφερθείσες έρευνες και: FAKIOLAS, Rossetos: "Socio-Economic Effects of Immigration in Greece." *Journal of European Social Policy* 9 (3) 1999, σελ.211-29. - MARKOVA, Eugenia: "Researching Migration on the Island of Rhodes: Some preliminary findings." In *Migrant Integration in Small Island Economies: evidence from the Island of Rhodes*. Hellenic Observatory and London school of Economics, London: LSE-Hellenic Observatory, 2008. - SARRIS, Alexandros, and Stavros ZOGRAFAKIS: "A computable general equilibrium assessment of the impact of illegal immigration on the Greek economy." *Journal of Population Economics* 12 (1), 1999, σελ. 155-82. - ΚΟΝΤΗΣ, Αντώνης, Σταύρος ΖΩΓΡΑΦΑΚΗΣ, Θόδωρος ΜΗΤΡΑΚΟΣ, and ΕΤΑΙΡΕΙΑ KNOWLEDGE SYSTEMS AE : Οι οικονομικές επιπτώσεις της απασχόλησης των μεταναστών κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν. Αθήνα: ΙΜΕΠΟ και Εργαστήριο Μελέτης της Μετανάστευσης και Διασποράς του Πανεπιστημίου Αθηνών, 2006. - ΦΑΚΙΟΛΑΣ, Ρωσέτος: "Αγορά εργασίας και μετανάστες." In *Μετανάστες, Ρατσισμός, Ξενοφοβία*. Από τη Θεωρία στην Πράξη, εκδ. Γ. ΚΤΙΣΤΑΚΗΣ. Αθήνα - Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα. 2001. - ΑΝΘΗΣ, Θεόδωρος: Οι επιπτώσεις της μετανάστευσης στην Ελληνική αγορά εργασίας. Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Εξειδίκευσης, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα, 2009.

3. Η ΝΕΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ

3.1 Η πρόκληση της «Νέας Μετανάστευσης»

Από τις τελευταίες δεκαετίες του 20 αιώνα ζούμε μια χωρίς προηγούμενο αλματώδη ανάπτυξη στα συστήματα των επικοινωνιών, των πληροφοριών, και των συγκοινωνιών. Η ανάπτυξη αυτή είχε ως αποτέλεσμα τη συρρίκνωση του χώρου και του χρόνου, τη δραματική μείωση του κόστους μεταφορών και επικοινωνιών, και τη διάδοση και διάχυση των πληροφοριών σε ολόκληρο τον πλανήτη μας και «σε πραγματικό χρόνο».

Μια από τις συνέπειες αυτών των εξελίξεων είναι και η παρατηρούμενη ιδιαίτερα από το 1990 και εντεύθεν σημαντική αύξηση στην έκταση, τη σύνθεση, την ποιότητα και την ένταση των μεταναστευτικών κινήσεων, οι οποίες, μετά την κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων, συμπεριλαμβάνουν πλέον και πληθυσμούς από τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και κατά κάποιον τρόπο προσδίδουν στις νέες μεταναστευτικές ροές τον χαρακτήρα «παγκοσμιοτητας». Μετανάστες από χώρες της Αφρικής, της Ασίας, της Μέσης Ανατολής και της Ανατολικής Ευρώπης κατακλύζουν σήμερα τα αστικά και μητροπολιτικά κέντρα των ανεπτυγμένων χωρών με εκτεταμένες οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές, δημογραφικές, πολιτιστικές και θρησκευτικές συνέπειες, οι οποίες, δεν έχουν μέχρι σήμερα επαρκώς σταθμιστεί και προσφόρων ερευνηθεί³³.

Η μετανάστευση έχει προσλάβει τον 21ο αιώνα τις μεγαλύτερες διαστάσεις που έχει γνωρίσει ποτέ στην ιστορία της: Σύμφωνα με πρόσφατους υπολογισμούς των Ηνωμένων Εθνών, 200 περίπου εκατομμύρια άνθρωποι ζουν και εργάζονται σε χώρες διαφορετικές από αυτές που γεννήθηκαν³⁴. Από αυτούς 158 εκατομμύρια είναι οικονομικοί μετανάστες, 16 εκατομμύρια είναι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες και 900

³³ Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, με ελάχιστες εξαιρέσεις, οι περισσότερες έρευνες ζητημάτων που σχετίζονται με την «νέα μετανάστευση» καταστρώνονται και διεξάγονται με έννοιες, μεθόδους και προϋποθέσεις που προέρχονται από την έρευνα της παραδοσιακής και της ενδοευρωπαϊκής μετανάστευσης της δεκαετίας του 1960 (θεωρίες push-pull, θεωρίες κοινωνικής ένταξης, δίπολο χώρα προέλευσης-χώρα υποδοχής κλπ). Δεν λαμβάνονται σοβαρά υπόψη οι βαθιές ποιοτικές αλλαγές που επήλθαν στο μεταξύ και που επιτείνονται με τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης και της πολυπολιτισμικότητας (κοσμοπολιτισμός, διασπορά, υβριδικές ταυτότητες). Δεν θα ήταν υπερβολή να υποστηριχθεί ότι για την έρευνα και κατανόηση της «νέας μετανάστευσης» μας λείπει ακόμη ο κατάλληλος εννοιολογικός εξοπλισμός και τα πρόσφορα μεθοδολογικά εργαλεία.

³⁴ IOM: World Migration Report 2005. Cost and Benefits of International Migration. Geneva:IOM 2005, σελ. 13.

000 περίπου έχουν υποβάλει αίτηση για τη χορήγηση ασύλου³⁵. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 27, με ένα συνολικό πληθυσμό που ανέρχεται στα 495 εκατομμύρια, οι μετανάστες πλησιάζουν τα 30 εκατομμύρια. Από αυτούς τα 19 εκατομμύρια προέρχονται από τις λεγόμενες «τρίτες χώρες», χώρες δηλαδή που δεν είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης³⁶.

Όσον αφορά την Ευρώπη, θα πρέπει εδώ να υπενθυμίσουμε κάτι που συνήθως λησμονείται, ότι δηλαδή μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1960 όλες σχεδόν οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ηπείρου ήταν χώρες αποστολής μεταναστών προς τις Υπερπόντιες χώρες, κυρίως τις Ηνωμένες Πολιτείες, την Αυστραλία και την Νότιο Αφρική. Κατά την περίοδο 1750-1950 η Ευρώπη έστειλε στις Υπερπόντιες Χώρες περίπου 70 εκατομμύρια μετανάστες. Η δεκαετία του 1960 ήταν μια δεκαετία ενδοευρωπαϊκής κυρίως μετανάστευσης, της μετανάστευσης των λεγόμενων «Gastarbeiter», και μόνο από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 αποκτά η Ευρώπη σημαντικό αριθμό μεταναστών από άλλες Ηπείρους.

Η νέα μετανάστευση εμφανίστηκε στην Ευρώπη και πιο συγκεκριμένα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε μια χρονική στιγμή, κατά την οποία πολιτικοί, οικονομολόγοι και κοινωνικοί ερευνητές πίστευαν ακράδαντα ότι ο κύκλος της ενδοευρωπαϊκής μετανάστευσης είχε κλείσει οριστικά. Μετά την πρώτη και δεύτερη πετρελαϊκή κρίση και τα περιοριστικά μέτρα που ακολούθησαν ιδίως από το 1973 και μετά³⁷, τη μεταναστευτική πολιτική όλων των χωρών υποδοχής των «Gastarbeiter» διέπνεε το δόγμα της «μηδενικής μετανάστευσης». Η πραγματικότητα διέψευσε τόσο τους πολιτικούς όσο και τους κοινωνικούς επιστήμονες όλων των κατευθύνσεων και απέδειξε ότι οι μεταναστευτικές κινήσεις, ιδιαίτερα μάλιστα οι σύγχρονες «μεταμοντέρνες» μεταναστεύσεις, εξελίσσονται σε τελευταία ανάλυση ανεξάρτητα από τις εκάστοτε μεταναστευτικές πολιτικές και από τις προθέσεις και επιθυμίες τόσο των χωρών προελεύσεως όσο και των χωρών προορισμού των μεταναστών.

Πράγματι, από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 είμαστε όλοι μάρτυρες μιας δραματικής και μεγάλης ιστορικής σημασίας αλλαγής: Η μετανάστευση όχι μόνον επανεμφανίστηκε στο Ευρωπαϊκό προσκήνιο με

³⁵ UNHCR: Global Trends: Refugees, Asylum-Seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons. Geneva, UNHCR, 16 June 2008.

³⁶ Για την κατανομή των μεταναστών αυτών στις χώρες της ΕΕ βλέπε τους πίνακες που παρατίθενται στα: Commission Staff Working Document: Demography Report 2008: Meeting Social Needs in an Ageing Society. Full Report plus Annexes. Brussels, European Commission, SEC(2008) 2911, Πίνακας 1.11, σελ. 46. Ο πίνακας αυτός παρατίθεται και στο ΕΜΚΕ-ΠΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ήρα: Η Ζωή των Μεταναστών στην Ελλάδα. Νομικό καθεστώς, Γλώσσα, Απασχόληση, Ασφάλιση. Τόμος Α'. Αθήνα: Εκδόσεις Βογιατζή, 2009, σελ. 46-47.

³⁷ Ανάμεσα στα μέτρα αυτά ήταν η απαγόρευση εισόδου νέων μεταναστών, γνωστή ως αρχή της «μηδενικής μετανάστευσης», και η ενθάρρυνση της παλιννόστησης με χρηματικές επιδοτήσεις.

ένα ασυνήθη δυναμισμό και υπό ποικίλες παραλλαγές και μεταμορφώσεις (πολιτικοί πρόσφυγες, περιβαλλοντικοί πρόσφυγες, παλιννοστούντες, ομογενείς, ικέτες ασύλου, οικονομικοί μετανάστες, «λαθρομετανάστες», (ψευδο)τουρίστες, «διερχόμενοι», «διακινούμενοι» κλπ), αλλά και προσέλαβε διαστάσεις και χαρακτηριστικά, που προβληματίζουν όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές, πολιτισμικές και θρησκευτικές συνέπειες που μπορεί να έχει. Η αθρόα και μαζική προσέλευση μεγάλου αριθμού μεταναστών από τρίτες χώρες μετέτρεψε τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ένα μωσαϊκό γλωσσών, εθνοτήτων, πολιτισμών και θρησκειών, με ό,τι θετικό και αρνητικό μπορεί αυτό να συνεπάγεται³⁸. Ήδη από το 1995 αναλυτές του φαινομένου χαρακτήριζαν τη νέα μετανάστευση ως «μια από τις πλέον πιεστικές και δυνάμει αποσταθεροποιητικές πολιτικές προκλήσεις, που αντιμετωπίζει η Δυτική Ευρώπη κατά τη δεκαετία του 1990»³⁹, πράγμα που εμμέσως επαναλαμβάνει το 2008 το «Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για την Μετανάστευση και το Άσυλο» υπογραμμίζοντας την ανάγκη για μια αυστηρότερη διαχείριση των μεταναστευτικών εισροών, ώστε να μην απειληθεί η κοινωνική συνοχή και να μην επιβαρυνθούν υπέρμετρα οι υποδομές και οι υπηρεσίες των χωρών προορισμού. Το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο ρητώς και σαφώς επισημαίνει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν μπορεί να απορροφήσει «όλους όσοι επιθυμούν να έλθουν στην Ευρώπη ελπίζοντας σε μια βελτίωση της ζωής τους»⁴⁰.

Η έκταση, η ένταση και ο πολυδιάστατος χαρακτήρας που προσέλαβαν οι μεταναστευτικές ροές μετά το τέλος του ψυχρού πόλεμου και την επικράτηση της παγκοσμιοποίησης δικαιολογούν τον χαρακτηρισμό τους ως «νέας μετανάστευσης».

Η νέα αυτή μετανάστευση διαφέρει από την «παλαιά» των «Gastarbeiter» όχι μόνο ως προς το μέγεθος, αλλά και ως προς τα αίτια και τα κίνητρα των μεταναστεύσεων, την σύνθεση και κατεύθυνση των μεταναστευτικών ρευμάτων, τις χώρες προελεύσεως και προορισμού των μεταναστών, τους μεταναστευτικούς σχεδιασμούς και τον άτυπο και ανεξέλεγκτο χαρακτήρα της. Το τελευταίο αυτό χαρακτηριστικό έχει ιδιαίτερη σημασία, καθόσον καθορίζει τις συνθήκες εισόδου, διαμονής

³⁸ Για τις νέες μεταναστεύσεις προς τις Ευρωπαϊκές χώρες βλέπε μεταξύ άλλων: UÇARER, Emek M., and Donald J. PUCHALA, eds. *Immigration into Western Societies: Problems and Policies*. Edited by T. E. C. S. Association. London and Washington: Pinter, 1997.

³⁹ OVERBEEK, Henk: *Towards a new international migration regime: globalization, migration and the internationalization of the state*. In: Robert MILES and Dietrich THRÄNHARDT (eds): *Migration and European Integration. The Dynamics of Inclusion and Exclusion*. London: Pinter, 1995, σελ. 15.

⁴⁰ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION: "European Pact on Immigration and Asylum." Brussels: European Council. 2008, No 13440/08 ASIM 72.

και εργασίας των νέων μεταναστών. Οι «Gastarbeiter» της δεκαετίας του 1960 μετανάστευαν στα πλαίσια διμερών συμφωνιών ανάμεσα στις προσκαλούσες χώρες προορισμού και ένα μικρό αριθμό ευρωπαϊκών κυρίως χωρών προελεύσεως. Επί πλέον τούτου ατομικές συμβάσεις μεταξύ του εργοδότη και του υποψήφιου μετανάστη εξασφάλιζαν την νόμιμη είσοδο και διαμονή του στη χώρα προορισμού, την νόμιμη ένταξη του στην επίσημη οικονομία, την κοινωνική προστασία του και την κατοχύρωση των δικαιωμάτων του. Αντίθετα οι νέοι μετανάστες

- προέρχονται από όλες σχεδόν τις χώρες του πρώην δεύτερου και τρίτου κόσμου·
- μεταναστεύουν ανοργάνωτα και προσφεύγουν στη βοήθεια διακινητών, κυκλωμάτων και δικτύων·
- αναλαμβάνουν με κίνδυνο και της ίδιας της ζωής τους ένα πολυήμερο ή και πολύμηνο αβέβαιο ταξίδι διά ξηράς (μέσα από δύσβατα ορεινά μονοπάτια ή και ερήμους) ή /και θαλάσσης (με σαπιοκάραβα) καταβάλλοντας υπέρογκα «κόμιστρα»·
- εισέρχονται στις χώρες διέλευσης ή προορισμού κατά κανόνα παράνομα·
- εφόσον κατορθώσουν να εισέλθουν σε κάποια χώρα, διαμένουν για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα χωρίς την απαιτούμενη άδεια παραμονής·
- σε ένα μεγάλο ποσοστό τους απασχολούνται στην παραοικονομία υπό συνθήκες εκμετάλλευσης και σε μερικές περιπτώσεις και υπό συνθήκες «εμπορίας»·
- ως εκ του status τους στερούνται κάθε κοινωνικής κάλυψης και νομικής προστασίας και κινδυνεύουν ανά πάσα στιγμή να συλληφθούν από την αστυνομία και ενδεχομένως να απελαθούν.

Επειδή στον αιώνα των πληροφοριών όλα αυτά είναι σε γνώση των επίδοξων μεταναστών, γεννάται το ερώτημα: τι τους εξαναγκάζει η τους ενθαρρύνει να αναλάβουν όλους αυτούς τους κινδύνους;

3.2. Τα Αίτια της Νέας Μετανάστευσης

Πολλοί είναι οι λόγοι που εξαναγκάζουν τους ανθρώπους να εγκαταλείψουν οικείους και οικεία και να ξενιτευθούν, είτε ως πρόσφυγες είτε ως μετανάστες. Οι σημαντικότεροι από αυτούς είναι η *φτώχεια* και η *βία*. Στη νέα μετανάστευση και οι δύο αυτοί λόγοι συχνά συνυπάρχουν. Θα αναφερθούμε με συντομία στους κυριότερους λόγους που συνέβαλαν στην αύξηση των προσφυγικών και μεταναστευτικών

μετακινήσεων κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου και την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα⁴¹.

- Ένας πρώτος λόγος είναι η οικονομική εξαθλίωση, η απειλή για απόλυτη ένδεια, η φτώχεια και η πείνα. Στην πλειονότητα τους οι μετανάστες και οι πρόσφυγες προέρχονται από τις υπερχρεωμένες χώρες του άλλοτε Τρίτου Κόσμου⁴². Το χρέος των χωρών αυτών διαρκώς αυξάνεται. Το 1970 ανερχόταν σε \$ 25 δισεκατομμύρια. Το 2002 είχε εκτιναχθεί στα \$ 523 εκατομμύρια⁴³. Η εξυπηρέτηση του χρέους των χωρών αυτών απαίτησε κατά την περίοδο 1982-1990 περί τα 1.3 τρισεκατομμύρια δολάρια, αλλά οι χώρες αυτές βρέθηκαν το 1990 με αυξημένο κατά 60% το εξωτερικό τους χρέος. Το αποτέλεσμα της οικονομικής αυτής αφαίμαξης είναι γνωστό: 1.3 δισεκατομμύρια άνθρωποι ζουν σήμερα υπό συνθήκες απόλυτης ένδειας. Υπολογίζεται ότι παρά την πρωτοφανή σημερινή αύξηση του παγκόσμιου πλούτου, 2,8 δισεκατομμύρια άνθρωποι προσπαθούν εν έτει 2010 να επιβιώσουν με λιγότερα από 2 ευρώ την ημέρα. Το 1/3 των παιδιών υποσιτίζεται, η παιδική θνησιμότητα ανέρχεται σε 13 εκατομμύρια ετησίως και από αυτά τα 4 εκατομμύρια πεθαίνουν από την πείνα. Ο αριθμός αυτός είναι οκταπλάσιος από τον ετήσιο αριθμό θυμάτων από ένοπλες συγκρούσεις και συρράξεις⁴⁴.
- Δεύτερος σπουδαίος λόγος είναι ο πόλεμος και η βία. Καταπιεστικά πολιτικά καθεστώτα, ένοπλες συρράξεις, πολιτικές, θρησκευτικές και εθνοτικές διώξεις και καθάρσεις, παραβίαση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δεν είναι μόνον το αποτέλεσμα υπανάπτυξης και σπανιότητας των οικονομικών αγαθών. Συνδέεται άμεσα και με τον πολιτικό βίο των χωρών μετά το πέρας της αποικιοκρατίας για τις χώρες της Αφρικής και της Ασίας και μετά την κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων για τις χώρες της Βαλκανικής και της Ανατολικής Ευρώπης. Οι κάτοικοι των χωρών αυτών κατόρθωσαν στο παρελθόν να συμβιώνουν ειρηνικά επί εκατονταετίες, να συνάπτουν μικτούς

⁴¹ Ο αριθμός αυτών που μεταναστεύουν από τις αναπτυσσόμενες προς τις ανεπτυγμένες χώρες τετραπλασιάστηκε κατά την τελευταία εικοσαετία. Από 230 χιλιάδες ετησίως που ήταν το 1960 έφθασε τις 940 χιλιάδες στα τέλη της δεκαετίας του 1990. POPULATION ACTION INTERNATIONAL: Global Migration: People on the Move. Washington: Population Action International, 1994.

⁴² Πρόκειται για 60 περίπου χώρες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από την Παγκόσμια Τράπεζα ως υπερχρεωμένες χώρες χαμηλού εισοδήματος.

⁴³ Σχετικές πληροφορίες βλέπε σε άρθρο του SHAH, Anup: The Scape of the Debt Crisis, 2005, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.globalissues.org/article/30/the-scale-of-the-debt-crisis>.

⁴⁴ Πρβλ. Elisabeth FERRIS: Uprooted, Refugees and Forced Migrants. New York: Friendshio Press, 1998. Σελ. 21-31.

γάμους, και να δημιουργούν από κοινού. Ιδιοτελή και συχνά ξενοκίνητα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα Δυτικών Χωρών υποδαυλίζουν σήμερα και εξωθούν σε συγκρούσεις ανάμεσα σε εθνοτικές, γλωσσικές και θρησκευτικές μειονότητες και καλλιεργούν μίσση και διχασμούς. Όλες σχεδόν οι πρόσφατες ένοπλες συγκρούσεις και συρράξεις, από τη Βοσνία και το Κοσσυφοπέδιο μέχρι το Τατζικιστάν, την Τσετσενία, το Αζερμπαϊτζάν και την Αρμενία, και από τη Ρουάντα, το Μπουρούντι και το Ζαΐρ μέχρι τη Σρι-Λάνκα και την Αγκόλα είναι εμφύλιοι πόλεμοι, οι οποίοι διεξάγονται όχι ανάμεσα στα κράτη, αλλά *intra muros*, μέσα στα ίδια τα εθνικά κράτη, προκαλώντας εκτεταμένους εκτοπισμούς του γηγενούς πληθυσμού και στρατιές προσφύγων⁴⁵. Ορισμένα μάλιστα από τα Δυτικά Κράτη επικαλούνται κατά καιρούς και επιλεκτικά υποτιθέμενες ή και πραγματικές εθνοκαθάρσεις, δυσμενείς διακρίσεις και καταπατήσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων των μειονοτήτων, με απώτερο σκοπό να παρέμβουν με πολέμους (Πόλεμος του Κόλπου, Κοσσυφοπέδιο, εισβολή στο Ιράκ), τους οποίους μάλιστα προκλητικά και ψευδεπίγραφα βαπτίζουν «*ανθρωπιστικές παρεμβάσεις*» (*humanitarian inter-ventions*) ή «*απελευθερωτικούς πολέμους*», τη στιγμή που επί δεκαετίες εθελουτυφλούν μπροστά σε ανάλογες ή και χειρότερες περιπτώσεις κατάφωρης και εξόφθαλμης καταπάτησης και καταστρατήγησης των ιδίων δικαιωμάτων (λ.χ. περίπτωση Κύπρου).

- Μία τρίτη σοβαρή αιτία που προκάλεσε ιδιαίτερα μεγάλες μεταναστευτικές εξόδους από τη γείτονα Αλβανία και από τις άλλες χώρες του πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού, είναι ότι μαζί με την κατάρρευση του πολιτικού καθεστώτος κατέρρευσε και ολόκληρος ο κρατικός μηχανισμός και αποσυντέθηκε ο κοινωνικός ιστός: η διοίκηση, η οικονομία, η αγορά εργασίας, το κράτος πρόνοιας, η παιδεία, η υγεία, η ασφάλεια, η γειτονιά, η οικογένεια, τα πάντα έπαψαν να λειτουργούν και βύθισαν τις χώρες σε πολιτικό και κοινωνικό χάος. Επιπλέον οι μεταρρυθμίσεις, τις οποίες υπαγόρευσαν και επέβαλαν στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Διεθνής Τράπεζα προκειμένου να επιτευχθεί η μετάβαση προς την καπιταλιστική οικονομία είχαν δυσμενέστατες επιπτώσεις για την οικονομία και την κοινωνία των χωρών αυτών. Ενώ πριν από την

⁴⁵ Ο πόλεμος της Βοσνίας δημιούργησε 3 εκατομμύρια πρόσφυγες. Τουλάχιστον ένα εκατομμύριο ήταν οι πρόσφυγες του Κοσσυφοπεδίου. Ο πόλεμος της Ρουάντα είχε 500 χιλιάδες νεκρούς και 2 εκατομμύρια πρόσφυγες. Σε 14,5 εκατομμύρια υπολογίζονται οι εκτοπισμένοι μέσα στα σύνορα της πατρίδας τους. Βλέπε και UNHCR, όπου παραπάνω σελ. 2.

πτώση του σοσιαλιστικού καθεστώτος οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και η Σοβιετική Ένωση συγκαταλέγονταν μεταξύ των αναπτυγμένων χωρών του Βορρά και όσον αφορά τα επίπεδα της παιδείας, της υγείας, της επιστημονικής ανάπτυξης και της κατανάλωσης ήταν συγκρίσιμες με τις χώρες του ΟΟΣΑ, από το 1990 οι οικονομίες και οι κοινωνίες των χωρών αυτών άρχισαν να «τριτοκοσμικοποιούνται»⁴⁶. Η ανεργία έπληξε περισσότερο από τον μισό πληθυσμό και οι εργαζόμενοι δεν αμείβονται μόνον με πενιχρά ποσά, που δεν επαρκούν για την κάλυψη και των πλέον στοιχειωδών αναγκών διαβίωσης, αλλά και πολλές φορές πληρώνονται αναδρομικώς ανά τρίμηνο ή και εξάμηνο. Για τους ανθρώπους αυτούς η μετανάστευση σημαίνει κατά πρώτο και κύριο λόγο εξασφάλιση του επιούσιου· κατά δεύτερο όμως, και όπως τουλάχιστον οι ίδιοι διαβεβαιώνουν σημαντικότερο λόγο, σημαίνει την εξασφάλιση παιδείας και προοπτικής για τα παιδιά τους, για τα οποία δεν βλέπουν επί του παρόντος κανένα μέλλον στην πατρίδα τους.

- Τέταρτη σοβαρή αιτία μεταναστεύσεων είναι η καταστροφή του περιβάλλοντος και οι παρεπόμενες φυσικές καταστροφές. Εκτιμάται ότι αυτοί που αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν ένεκα της αποψίλωσης των δασών, της ερήμωσης και ολοσχερούς διάβρωσης του εδάφους των καλλιεργήσιμων εκτάσεων και της λειψυδρίας στη χώρα τους κυμαίνονται ανάμεσα σε 20 και 25 εκατομμύρια, όσοι δηλαδή είναι και οι πρόσφυγες που δημιουργούν οι πόλεμοι και οι διωγμοί. Εκτιμήσεις αναφέρουν ότι σε περίπτωση που δεν θα ληφθούν σημαντικά μέτρα για τη διάσωση του περιβάλλοντος ο αριθμός των περιβαλλοντικών προσφύγων θα ανέλθει το 2050 το ολιγότερο στα 50 ενδεχομένως όμως και στα 100 εκατομμύρια. Είναι αξιοσημείωτο και θα πρέπει να αναφερθεί ότι η φτώχεια, οι πόλεμοι, οι εκτοπισμοί και η προσφυγιά έχουν ως πρόσθετη «παράπλευρη ζημιά» την καταστροφή του περιβάλλοντος. Ιδιαίτερα στις χώρες με αναπτυσσόμενη οικονομία, οι πτωχοί και οι πρόσφυγες, μη έχοντας άλλα μέσα για την κατασκευή και τη θέρμανση των παραπηγμάτων διαμονής τους, καταφεύγουν σε μια ανεξέλεγκτη υλοτομία και προκαλούν, χωρίς να το θέλουν, ανεπανόρθωτες

⁴⁶ Βλέπε σχετικώς τα κεφάλαια 16^ο (Ρωσία), 17^ο (Γιουγκοσλαβία) και 18^ο (Αλβανία) του βιβλίου του CHOSSUDOVSKY, Michel: *The Globalization of Poverty and the New World Order*. Second Edition ed. Pincourt (Québec), Canada: Global Research Center for Research on Globalization, 2003, σελ. 239-295. - Επίσης CILLO, Rossana et.al., όπου παραπάνω, σελ. 14-15.

ζημιές στο περιβάλλον⁴⁷ Αυτό δεν σημαίνει βεβαίως ότι αποτελούν και τον κύριο παράγοντα περιβαλλοντικής καταστροφής.

- Ένας πέμπτος σημαντικός λόγος είναι η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας. Η παγκοσμιοποίηση ωφελεί μόνον τους οικονομικώς ισχυρούς και όσους διαθέτουν υψηλής στάθμης εκπαίδευση και τεχνολογική εξειδίκευση. Τους λοιπούς τους περιθωριοποιεί και τους αποκλείει. Δύο από τις αρνητικές συνέπειες της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας είναι η μεγέθυνση των οικονομικών ανισοτήτων -τόσο μεταξύ των κρατών, όσο και μέσα στις ίδιες τις εθνικές κοινωνίες-, και η δραματική αύξηση του αριθμού των ανέργων και περιθωριοποιημένων. Και οι δύο αυτές συνέπειες οδηγούν τελικώς σε μετανάστευση και «αναγκαστική εκτόπιση»⁴⁸.
- Ένας έκτος σημαντικός λόγος που συνδέεται και αυτός με το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης είναι η αυξημένη και ζωνήρη επιθυμία των πολιτών του πρώην Δεύτερου και Τρίτου Κόσμου να συμμετάσχουν και αυτοί με την μετανάστευση στα αγαθά της ελευθερίας, της δημοκρατίας, αλλά και της ευημερίας του ανεπτυγμένου κόσμου. Ο ρόλος των μέσων επικοινωνίας και ιδιαίτερα της τηλεόρασης και είναι στην περίπτωση αυτή καταλυτικός, αλλά και παραπλανητικός, αφού δημιουργεί εσφαλμένες εντυπώσεις και την ψευδαίσθηση για την ύπαρξη ενός κόσμου ευημερίας που μπορεί να είναι προσιτός στον καθένα. Στις αναπτυγμένες όμως χώρες της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας η πρόσβαση στα αγαθά δεν είναι δημοκρατική. Καθημερινώς ογκώνεται επικίνδυνα το τμήμα εκείνο του παγκόσμιου πληθυσμού, για το οποίο η συμμετοχή στη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης και η πρόσβαση στα όποια πλεονεκτήματά της είναι απαγορευμένη. Όπως προσφυώς παρατηρείται σε Έκθεση των Ηνωμένων Εθνών για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη:

«Μπορεί η συρρίκνωση του χώρου και του χρόνου και η κατάργηση των συνόρων να δημιούργησαν πράγματι ένα 'παγκόσμιο χωριό'. Όμως δεν μπορεί ο καθένας να γίνει πολίτης του χωριού αυτού. Η παγκόσμια αφρόκρεμα των ειδικών δεν συναντά παρά μόνο ασήμαντα εμπόδια στα σύνορα. Υπάρχουν όμως δισεκατομμύρια από τους λοιπούς,

⁴⁷ Στο φτωχό Μαλάουϊ π.χ., το «αντάλλαγμα» για τη φιλοξενία ενός εκατομμυρίου προσφύγων από τη Μοζαμβίκη ήταν η πλήρης καταστροφή του δασικού του πλούτου.

⁴⁸ Εκτιμήσεις των Ηνωμένων Εθνών θεμελιώνουν την άποψη ότι «Συνολικά, περίπου 50 εκατομμύρια άνθρωποι σε ολόκληρο τον κόσμο θα μπορούσαν δικαιολογημένα να χαρακτηριστούν ως θύματα επιβεβλημένης εκτόπισης». UNHCR: Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 1997-1998. Προβλήματα και Στρατηγικές. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1998, σελ. 19.

που σκοντάφτουν σε συνοριακά τείχη εξίσου υψηλά και αδιαπέραστα, όσο ήσαν και στο παρελθόν»⁴⁹.

Τα εμπόδια αυτά γίνονται αισθητά στους πολίτες από Τρίτες Χώρες ήδη από το 1973, όταν η Ευρωπαϊκή Ένωση αποφάσισε να εφαρμόσει μια πολιτική «μηδενικής μετανάστευσης», ιδιαίτερα όμως από το 1985, οπότε με τη Συμφωνία του Schengen⁵⁰ προχώρησε και στην προσπάθεια «φρουριοποίησης» της ΕΕ και απόθησης extra muros όλων των προσφύγων και μεταναστών από τρίτες χώρες. Η σύνδεση της μετανάστευσης με την εγκληματικότητα⁵¹, και η αναγωγή της σε ζήτημα ύψιστης εθνικής ασφαλείας (securitizing migration)⁵² αυτόν ακριβώς το σκοπό υπηρετούσε. Όπως όμως παρατηρεί εύστοχα η Saskia Sassen, «αν η Κυβέρνηση απαγορεύσει την είσοδο σε μια κατηγορία μεταναστών, η πρόσφατη ιστορία δείχνει ότι οι αριθμοί θα αυξηθούν σε μιαν άλλη»⁵³. Πράγματι, το αποτέλεσμα της μεταναστευτικής πολιτικής «μηδενικού αθροίσματος» και αυστηρού ελέγχου των συνόρων δεν ήταν βεβαίως ο ποθούμενος περιορισμός των μεταναστών⁵⁴, αλλά

⁴⁹ UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME (UNDP), Richard JOLLY, and Sakiko FUKUDA-PAR, eds. Human Development Report 1999. Edited by UNDP. New York and Oxford: Oxford University Press.

⁵⁰ Η Συμφωνία του Schengen (1985) υπεγράφη αρχικώς μεταξύ Βελγίου, Ολλανδίας, Λουξεμβούργου, Γαλλίας και Γερμανίας. Στη Συμφωνία προσχώρησαν αργότερα η Ιταλία (1990), η Πορτογαλία και Ισπανία (1991) και η Ελλάδα (1992). Από τον Απρίλιο του 1995 άρχισε η εφαρμογή της Συμφωνίας με την κατάργηση των ελέγχων στα αεροδρόμια για τους υπηκόους των κρατών-μελών που είχαν υπογράψει. Σήμερα η Συνθήκη του Schengen αποτελεί πλέον μέρος των ενοποιημένων Συνθηκών για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

⁵¹ Χωρίς να υποτιμάται το σοβαρό πρόβλημα του οργανωμένου διεθνούς εγκλήματος και της δράσης διαφόρων «Μαφιών» από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, φρονούμε ότι η γενικευμένη ταύτιση του μετανάστη με τον εγκληματία (εγκληματοποίηση της μετανάστευσης) είναι μεθοδολογικός ανεπίτρεπτη και εκ των πραγμάτων αβάσιμη. Περισσότερα για το θέμα αυτό βλέπε στο: PAPANTONIOU Antonios, Maria FRANGOULI-PAPANTONIOU and Artemis KALAVANOU: Illegal Migration in Greece and the Problems of Crime. Research Report. Athens 1999, ιδίως το κεφάλαιο: «The Construction of Criminal Migrant», σελ. 273-357. – Επίσης Αντωνίου Κ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ: Μετανάστευση-Εγκληματοποίηση-Κοινωνικός Αποκλεισμός. Εισήγηση σε Συνέδριο της Ευρωπαϊκής Ενώσεως στην Ακαδημία Κρήτης (5-10 Μαρτίου 1998).

⁵² Βλέπε π.χ. Jef HUYMANS: Migrants as a security problem: dangers of “securitizing” societal issues. Στο συλλογικό έργο: Robert MILES and Dietrich THRÄNHARD: Migration and European Integration. The Dynamics of Inclusion and Exclusion. London: Pinter, 1995, σελ. 53-72. – Βλέπε επίσης Antonios K. PAPANTONIOU: Churches and International Migration in the Light of Predominant Security Concerns, Εισήγηση στην Ακαδημία του Arnoldshain με την ευκαιρία του Συνεδρίου για την συμπλήρωση 40 ετών από της ιδρύσεως της «Διεκκλησιαστικής Επιτροπής για τους Μετανάστες στην Ευρώπη» (CCME). 22-24 Οκτωβρίου 2004.

⁵³ ΣΑΣΣΕΝ, Σάσκια: Χωρίς Έλεγχο; Η εθνική κυριαρχία, η μετανάστευση και η ιδιότητα του πολίτη την εποχή της παγκοσμιοποίησης. Προλογικό Σημείωμα Χρήστος Ι. Παρασκευόπουλος, Θεόδωρος Πελαγίδης. Translated by Π. Παπανδρέου. Αθήνα: Μεταίχμιο, 2003, σελ. 145.

⁵⁴ Ο αρμόδιος Επίτροπος για τα θέματα μεταναστεύσεως και ασύλου Antonio Vitorino παραδέχθηκε επισήμως ότι η από τριακονταετίας επιχειρούμενη στην Ευρωπαϊκή Ένωση πολιτική της μηδενικής «εισοδημίας» απέδειξε μια αυταπάτη και θα πρέπει να την αποχαιρετίσουμε. (Η δήλωση έγινε στο

η «μετάλλαξη» τους σε «λαθρομετανάστες» και «ικέτες ασύλου», η παράλληλη ανάπτυξη εκτεταμένων δικτύων «διακινητών» και «δουλεμπόρων» και η προσπάθεια εκπόρθησης του ευρωπαϊκού φρουρίου από την «κερκόπορτα» του Ευρωπαϊκού Νότου.

Τρία είναι τα βασικά συμπεράσματα που προκύπτουν από όσα αναφέραμε παραπάνω: *Πρώτον*, ότι οι παράγοντες που εξαναγκάζουν στη «νέα» μετανάστευση είναι πολλοί και ποικίλοι. *Δεύτερον*, ότι η κλασική και η οικονομοκρατική ερμηνεία, που θέλει τη μετανάστευση αποτέλεσμα των ορθολογικού ατόμου, το οποίο σταθμίζει τα συγκριτικά οφέλη από τη μετανάστευση και αποφασίζει ελεύθερα, δεν προσφέρονται ως εργαλεία κατανόησης της «νέας» μετανάστευσης. «Οι σημερινές διεθνείς μεταναστεύσεις είναι το αποτέλεσμα ευρύτερων γεωπολιτικών και οικονομικών δυναμικών»⁵⁵. Όπως υποδηλώθηκε στα προηγούμενα, κατάρρευση πολιτικών καθεστώτων και εθνικών οικονομιών· παρακμή παραδοσιακών βιομηχανιών· κοινωνικό και πολιτικό χάος· εμφύλιοι σπαραγμοί· αναβίωση εθνικιστικών, εθνοτικών και θρησκευτικών συγκρούσεων· πάσης φύσεως διώξεις και εκτοπισμοί· αλόγιστη καταστροφή του περιβάλλοντος· απαλλοτριώσεις, δημεύσεις και δραματικές μειώσεις ζωτικών πηγών επιβίωσης· «ανθρωπιστικές» παρεμβάσεις, υποκινούμενες από ιδιοτελή συμφέροντα και επιθυμία ελέγχου στόχων γεωστρατηγικής σημασίας και σπάνιων ή πολύτιμων πλουτοπαραγωγικών πηγών είναι ανάμεσα στους παράγοντες που ακυρώνουν σήμερα σε εκατομμύρια ανθρώπους το δικαίωμα παραμονής και ειρηνικής διαβίωσης στις εστίες τους, τούς αφαιρούν τη δυνατότητα επιβίωσης στην κοινότητά τους, τούς καθιστούν «περιττούς» στην τοπική και εθνική αγορά εργασίας και τούς εξαναγκάζουν να τραπούν σε απέλπιδα φυγή και σε μάταιη αναζήτηση του επιούσιου στην «Ξένη»⁵⁶. Οι περισσότεροι από τους λόγους αυτούς συνδέονται με πράξεις και παραλείψεις, για τις οποίες την ευθύνη έχουν οι αναπτυγμένες χώρες του δυτικού κόσμου. *Τρίτον*, ότι οι σημερινές μεταναστευτικές ροές έχουν τη δική τους δυναμική που ξεπερνά τις ελεγκτικές δυνατότητες των κρατών προέλευσης και προορισμού, καταδεικνύει την αναποτελεσματικότητα των μεταναστευτικών πολιτικών και σηματοδοτεί την εξασθένηση της εδαφικής κυριαρχίας του έθνους-κράτους.

Συνέδριο της γαλλικής Προεδρίας για την καταπολέμηση της λαθρομετανάστευσης στις 20-21 Ιουλίου του 2000).

⁵⁵ ΣΑΣΕΝ, Σάσκια: Χωρίς Έλεγχο, όπου παραπάνω, σελ. 134,

⁵⁶ Όπως αναφέρεται στην Έκθεση του 2009 για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη: «Για πολύ κόσμο από τις αναπτυσσόμενες χώρες η αναχώρηση από τις πατρίδες τους, το χωριό τους ή την πόλη τους είναι η καλύτερη –και σε μερικές περιπτώσεις η μόνη – διαθέσιμη επιλογή για να βελτιώσουν τις ευκαιρίες της ζωής τους». UNDP – USA: Human Development Report 2009. Overcoming barriers: Human mobility and development. New York, Palgrave Macmillan 2009 (Published for the United Nations Development Programme, UNDP), σελ. 1.

4. ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΖΟΜΕΝΑ ΜΕ ΤΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

Κάθε μετανάστευση δημιουργεί προβλήματα «τεχνικής φύσεως» και προξενεί ζητήματα ποιοτικής υφής τόσο για τους ίδιους τους μετανάστες όσο και για την κοινωνία υποδοχής. Ως προς τα προβλήματα που αφορούν στην κοινωνία υποδοχής θα πρέπει να σημειωθεί ότι ακόμη και στην ιδανική περίπτωση μιας αναπτυγμένης κοινωνίας και μιας επιθυμητής, σχολαστικά οργανωμένης και απόλυτα ελεγχόμενης υποδοχής μεταναστών ανακύπτουν σοβαρά προβλήματα υποδοχής και ένταξης των εισδημούντων, ιδίως εάν εισδημούν σε μεγάλο αριθμό και προέρχονται και από ένα μεγάλο αριθμό χωρών. Τα προβλήματα αυτά μπορεί να σχετίζονται με την έλλειψη ή ανεπάρκεια των υποδομών στέγασης, με την σχετική επιβάρυνση των κοινωνικών υπηρεσιών (νοσοκομεία, παιδικοί σταθμοί, σχολεία), με τη γλωσσική επικοινωνία, με την απροθυμία των πολιτών να δεχθούν και να σεβασθούν τους «διαφορετικούς» ανάμεσά τους και με τη διασπορά του αλλοδαπού πληθυσμού στον αστικό κυρίως χώρο, ώστε να αποφευχθούν γκετοποιήσεις. Τα προβλήματα αυτά ογκώνονται δυσανάλογα στην περίπτωση που η μετανάστευση δεν είναι ούτε –επίσημα τουλάχιστον– επιθυμητή, ούτε οργανωμένη, ούτε ελεγχόμενη, αλλά προκύπτει ως μια απροσδόκητη, απρογραμμάτιστη και ανεξέλεγκτη μαζική εισροή σε μια κοινωνία ανέτοιμη, που δεν διαθέτει την αναγκαία τεχνική, διοικητική και κοινωνική υποδομή, όπως συμβαίνει τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας.

Θα επιχειρήσουμε μια συνοπτική απαρίθμηση των κυριοτέρων προβλημάτων που ανακύπτουν αρχίζοντας από τα «τεχνικά» και προχωρώντας προς τα περισσότερο «ποιοτικής υφής».

4.1. Επιβάρυνση των Υπηρεσιών λόγω Ελλείψεως Υποδομής

Τα πολύπλοκα και πολυδιάστατα προβλήματα της κατηγορίας αυτής, τα οποία φέρνουν αντιμέτωπη την καθημερινή διοικητική πρακτική κάθε κυβέρνησης με τις σχετικές εκλογικές εξαγγελίες και τις πολιτικές ρητορικές της, περιγράφει αναλυτικά η Σάσκια Σάσεν ως εξής: «...όταν πρόκειται για τη μετανάστευση, υπάρχει καθημερινή ανάγκη για διεκπεραίωση των αιτήσεων, για την αποδοχή, για την απόρριψη, την παραπομπή σε κέντρα κράτησης, τη μεταφορά από τα κέντρα κράτησης, την αστυνόμευση των συνόρων, τη σύλληψη, την αποτυχία σύλληψης, τη διάσωση από βυθιζόμενα πλοία που βρίσκονται στα ανοικτά ή κοντά στις

ακτές...με άλλα λόγια, μια αχανής, μη επιδεκτική μέτρησης πολλαπλότητα απτών καταστάσεων που εκτυλίσσονται σε πολλά και διαφορετικά πεδία, από τα σύνορα έως τα δικαστήρια, από τα νομοθετικά σώματα έως τους χώρους εργασίας».

Η Χώρα μας δέχθηκε σε βραχύ χρονικό διάστημα ένα μεγάλο όγκο μεταναστών και αιτούντων άσυλο, ενώ ήταν τελείως απροπαρασκευη σε όλα τα παραπάνω πεδία. Δεν διέθετε -και εξακολουθεί να μην διαθέτει - τις απαιτούμενες τεχνικές υποδομές ιδιαίτερα όσον αφορά τα «κέντρα υποδοχής» των αιτούντων άσυλο και των παράνομα εισερχόμενων, εφόσον δεν επαναπροωθούνται, δεν είχε τα κατάλληλα στελέχη με σχετική εμπειρία και προσπάθησε να αντιμετωπίσει πυροσβεστικά και αποσπασματικά τα εκάστοτε ανακύπτοντα προβλήματα με αυτοσχεδιασμούς, με μεταφορές ανεφάρμοστων για τη χώρα μας πρακτικών από άλλες ευρωπαϊκές και υπερπόντιες χώρες και με νόμους που ψηφίζονταν για να συμμορφωθεί η χώρα μας στις εκάστοτε απαγορεύσεις της ΕΕ μάλλον, παρά για να δημιουργήσουν ένα σφαιρικό θεσμικό πλαίσιο ολοκληρωμένης και συνεκτικής μεταναστευτικής πολιτικής.

Οι παραπάνω ελλείψεις δημιουργούν δυσάρεστες καταστάσεις τόσο για τους αλλοδαπούς –μετανάστες και αιτούντες άσυλο- όσο και για τους γηγενείς πολίτες. Θα αναφερθούμε σε δύο μόνο παραδείγματα:

- Ένα σημαντικό ποσοστό αλλοδαπών δεν διαθέτει νόμιμη άδεια παραμονής και εργασίας στην Ελλάδα. Αυτό σημαίνει ότι ανά πάσα στιγμή διατρέχει τον κίνδυνο να βρεθεί αντιμέτωπο με την Αστυνομία, να οδηγηθεί προς εξακρίβωση στο Αστυνομικό Τμήμα και ενδεχομένως να κρατηθεί. Οι αστυνομικοί σταθμοί και τα κρατητήρια των μεγάλων πόλεων, όπως και οι φυλακές είναι ασφυκτικά γεμάτα από μετανάστες και αιτούντες άσυλο. Οι κρατούμενοι διαβιούν υπό απαράδεκτες συνθήκες που προσβάλλουν την αξιοπρέπεια του ανθρωπίνου προσώπου και εγκυμονούν πλείστους όσους κινδύνους για την υγεία των κρατουμένων, των αστυνομικών οργάνων και γενικότερα τη δημόσια υγεία. Κάτι ανάλογο ισχύει και για τους χώρους «υποδοχής» και κρατήσεως αυτών που συλλαμβάνονται στα σύνορα και επιθυμούν να υποβάλουν αίτημα χορήγησης ασύλου (πρβλ την γνωστή από τα πολλά δημοσιεύματα κατάσταση στην Παγανή της Λέσβου, όπου συνεργάτες του ΚΣΠΜ-ERP προσέφεραν τις νομικές, κοινωνικές και μεταφραστικές τους υπηρεσίες). Η χώρα μας έχει πολλές φορές επικριθεί από διεθνείς οργανισμούς και την Ευρωπαϊκή Ένωση για τις συνθήκες κράτησης αλλοδαπών τόσο στα αστυνομικά τμήματα όσο και στα κατ' ευφημισμό λεγόμενα «κέντρα υποδοχής». Οι συνθήκες όμως

της κράτησης δεν οφείλονται σε διάθεση κακομεταχείρισης των αλλοδαπών, αλλά στο γεγονός ότι η χώρα μας δεν διαθέτει τις αναγκαίες σχετικές υποδομές.

- Ένα δεύτερο παράδειγμα σχετίζεται με τις ανεπάρκειες της Διοίκησης, που φάνηκαν ιδιαίτερα κατά την διαδικασία νομιμοποίησης των αλλοδαπών και μετέτρεψαν το εγχείρημα σε εφιάλτη για όλους τους εμπλεκόμενους. Ένα ανάλογο εφιάλτη ζουν καθημερινά και οι αλλοδαποί που επιθυμούν να υποβάλουν αίτημα χορήγησης ασύλου. στην διαδικασία υποβολής αιτήματος ασύλου. Στην Διεύθυνση Αλλοδαπών της «Πέτρου Ράλλη» οι υποψήφιοι για αίτημα ασύλου υποχρεώνονται κυριολεκτικά να διανυκτερεύουν στην ουρά με την αβέβαιη ελπίδα ότι θα κατορθώσουν την επόμενη μέρα να υποβάλουν το αίτημα τους.

Ο κατάλογος των προβλημάτων θα μπορούσε να επιμηκυνθεί πολύ. Έχει σημασία όμως να αναφερθεί εδώ ότι οι πολλαπλές κρατικές ελλείψεις μετακυλούν τελικώς τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις της Πολιτείας στην κοινωνία των πολιτών. Η Εκκλησία και ορισμένες από τις ΜΚΟ, αλλά και οι απλοί πολίτες, καλούνται ή και σπεύδουν αφ' εαυτών να αναπληρώσουν τα ελλείποντα και να καλύψουν κατά το δυνατό τις ανάγκες των μεταναστών (φιλοξενία, προσωρινή στέγαση, διατροφή, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη).

Σημαντικό έργο νομικής και κοινωνικής στήριξης καθώς και συνηγορίας για τα δικαιώματα των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο προσφέρει το Κέντρο Συμπαράστασης Παλιννοστούντων Μεταναστών (ΚΣΠΜ) και το Οικουμενικό Πρόγραμμα Προσφύγων (ERP), αμφότερα υπηρεσίες της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος. Σπουδαίο είναι επίσης το έργο της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών και της ΜΚΟ Αλληλεγγύη, ιδιαίτερα στην κάλυψη των αναγκών σίτισης των ενδεών και αστέγων, όπως επίσης και η προσφορά ορισμένων Ιερών Μητροπόλεων. Η προσφορά αυτή απευθύνεται προς όλους τους αλλοδαπούς, ανεξαρτήτως θρησκευτικής ή εθνικής προέλευσης και νομικού status.

4.2. Δυσχέρειες από την ανομοιογένεια των μεταναστών

Μία άλλη δέσμη προβλημάτων προκύπτει από την πληθυσμιακή σύνθεση των νέων μεταναστευτικών ρευμάτων. Την παλαιά μετανάστευση προς τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης χαρακτήριζε η ομοιογένεια των μεταναστών, οι οποίοι κατά το πλείστο προέρχονταν από τις ευρωπαϊκές χώρες του Νότου, ήσαν ομόθρησκοι, και θεωρούνταν «πολιτισμικώς οικείοι». Η γλωσσική επικοινωνία μαζί τους δεν παρουσίαζε ανυπέβλητα εμπόδια.

Στα κύρια χαρακτηριστικά της νέας μετανάστευσης συγκαταλέγεται η εθνική, εθνοτική, γλωσσική, πολιτισμική και θρησκευτική «πανσπερμία» και το πολύ μικρό ποσοστό εκπροσώπησης κάθε χώρας, εθνότητας ή γλωσσικής οικογένειας στο σύνολο των μεταναστών που καταφεύγουν σε μια χώρα. Στη χώρα μας π.χ. κατά το πρώτο εξάμηνο του 2000 υπέβαλαν αίτηση χορήγησης ασύλου 1 295 αλλοδαποί προερχόμενοι από 92 χώρες! Οι 371 641 αλλοδαποί, οι οποίοι κατά την πρώτη νομιμοποίηση υπέβαλαν αίτηση για τη χορήγηση της λεγόμενης «λευκής κάρτας», προέρχονταν από 180 χώρες! Η γλωσσική, εθνοτική, θρησκευτική και πολιτιστική αυτή ανομοιογένεια δυσχεραίνει πολλαπλώς τόσο την επικοινωνία όσο και τη διοργάνωση κοινωνικών υπηρεσιών και λοιπών δραστηριοτήτων κοινωνικής ένταξης. Φυσικά οι δυσχέρειες αυτές με κανένα τρόπο δεν δικαιολογούν την μέχρι και σήμερα παρατηρούμενη έλλειψη μιας ολοκληρωμένης, συγκροτημένης και συνεπούς μεταναστευτικής πολιτικής.

4.3. Προβλήματα από την άτυπη μετανάστευση

Το σημαντικότερο πρόβλημα από τη νέα μετανάστευση είναι ο ανεπίσημος και ως παράνομος θεωρούμενος χαρακτήρας της. Τα αυστηρά απαγορευτικά μέτρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τα υπερσύγχρονα μέσα που χρησιμοποιούνται για τη φρούρηση των συνόρων αποδείχθηκαν αναποτελεσματικά και αλυσιτελή: Αντί για τη μηδενική ή έστω τη νόμιμη μετανάστευση προέκυψε και επικράτησε η «λαθρομετανάστευση». Εκτιμάται ότι, παρά τους αυστηρούς συνοριακούς ελέγχους, οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης δέχονται ετησίως κατά μέσο όρο 500 χιλιάδες ανεπίσημους μετανάστες. Το σύνολο των «λαθρομεταναστών», που εγκαταστάθηκαν κατά τα τελευταία χρόνια και διαβιούν σε 5 μόνο από τις χώρες της ΕΕ (Γερμανία, Ιταλία, Ελλάδα, Ισπανία και Πορτογαλία) ανέρχεται κατά τις εκτιμήσεις της ίδιας της ΕΕ σε 3.5 εκατομμύρια! Μόνο στην Ελλάδα ο αριθμός των μη νόμιμων μεταναστών πριν από την απόφαση της Κυβερνήσεως να προβεί σε νομιμοποίηση εκείνων που πληρούσαν τις προϋποθέσεις είχε εκτιμηθεί στις 800 χιλιάδες. Σήμερα είναι άγνωστος και από τη φύση του μη μετρήσιμος ο αριθμός των άτυπων μεταναστών στη χώρα μας⁵⁷. Στο «Πρόγραμμα της Στοκχόλμης» που ψηφίστηκε τον

⁵⁷ Η μεγάλη έκταση που έχει προσλάβει διεθνώς το φαινόμενο της άτυπης και μη καταγεγραμμένης μετανάστευσης έχει οδηγήσει πολλούς κοινωνικούς επιστήμονες όλων των κλάδων στην αναζήτηση τεχνικών εκτιμήσεως του αριθμού των άτυπων μεταναστών. TAPINOS, Georges. 1999. "Cladestine Immigration: Economic and Political Issues." In Trends in International Migration. Continuous Reporting System on Migration. Annual Report. 199 Edition, ed. SOPEMI. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). - JANDL, Michael. 2004. "The Estimation of Illegal Migration in Europe." Studi Emigrazuine/Migration Studies XLI (153):141-55 - ΛΙΑΝΟΣ,

Δεκέμβριο του 2009 γίνεται ιδιαίτερη μνεία για την ανάγκη καταπολέμησης της παράνομης μετανάστευσης, «καθώς η ΕΕ και ιδιαίτερα οι χώρες μέλη της που βρίσκονται στα εξωτερικά της σύνορα, συμπεριλαμβανομένων των νοτίων συνόρων της, αντιμετωπίζει αυξανόμενη πίεση από ροές παράνομης μετανάστευσης»⁵⁸. Ο παράνομος αυτός χαρακτήρας της μετανάστευσης δημιουργεί μια νέα δέσμη δυσεπίλυτων προβλημάτων.

4.4. Ο κίνδυνος γκετοποίησης

Η παράνομη και ανεξέλεγκτη είσοδος δεν επιτρέπει την ομαλή χωροταξική κατανομή των αλλοδαπών, οι οποίοι συγκεντρώνονται κατά προτίμηση στα μεγάλα αστικά κέντρα και δευτερευόντως σε τουριστικές και αγροτικές περιοχές. Συγκεντρώσεις παρατηρούνται στα κέντρα των μεγαλουπόλεων και σε ορισμένες υποβαθμισμένες ή υποβαθμιζόμενες συνοικίες, στις οποίες υπάρχει συνήθως μεγάλος αριθμός ομοεθνών. Η συγκέντρωση των αλλοδαπών στις φτωχότερες συνήθως γειτονίες και στο ήδη φθίνον κέντρο των πόλεων συμβάλλει σε περαιτέρω οικονομική και κοινωνική υποβάθμιση των περιοχών αυτών, προξενεί αντιδράσεις των κατοίκων, δυσχεραίνει την κοινωνική ένταξη και απειλεί την κοινωνική συνοχή. Επιπλέον, η εγκατάσταση μεγάλου αριθμού μεταναστευτικών πληθυσμών στο κέντρο και στις συνοικίες αυτές επιφέρει εκ των πραγμάτων μια αναδιάρθρωση της πόλης και ένα επαναπροσδιορισμό της χρήσης του χώρου, ιδίως του δημόσιου χώρου, μέσα στα όρια της γειτονιάς και της ενορίας. Οι γηγενείς αισθάνονται ότι η γειτονιά τους δεν τους ανήκει πλέον και είτε τη διεκδικούν βιαίως, είτε διαμαρτύρονται με κάθε τρόπο και προς πάσα κατεύθυνση, είτε τελικώς την εγκαταλείπουν διαχεόμενοι στα προάστια και τις περιφερειακές περιοχές και προκαλώντας με τον τρόπο αυτό το φαινόμενο που ο Soja χαρακτήρισε ως «Εξώπολη», εννοώντας ότι η πόλη ανατρέπεται και χάνεται το ιστορικό κέντρο της⁵⁹. Οι απόμακρες περιοχές πυκνώνουν, και

Θεόδωρος Π., Κώστας ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ, Μαρία ΓΡΕΓΟΥ, Έντα ΓΚΕΜΙ, and Παναγιώτα ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ. 2008. Εκτίμηση του όγκου των αλλοδαπών που διαμένουν παράνομα στην Ελλάδα. Edited by ΙΜΕΠΟ. Αθήνα: ΙΜΕΠΟ - JANDL, Michael. 2008. "Methodologies for the Estimation of Stocks of Irregular Migrants." In Challenges in Defining and Measuring Difficult -To-Count Migrants, ed. EUROSTAT. Geneva. - FUTO, Peter, Michael JANDL, and Lilla KARSAKOVA. 2005. "Illegal Migration and Human Smuggling in Central and Eastern Europe." Migracijke i atničke teme 21 (1-2):35-54.

⁵⁸ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. "The Stockholm Programme - An open and secure Europe serving and protecting the citizens." Brussels: 2. December 2009 (COE 17024/09), σελ. 5.

⁵⁹ Περισσότερα για το θέμα αυτό βλέπε στο ΑΡΑΠΟΓΛΟΥ, Βασίλης και Ιωάννης ΣΑΓΓΙΑΣ: Διαδικασίες αστικής ανάπτυξης και χωρικά πρότυπα διαχωρισμού των μεταναστών στην ευρύτερη

το κέντρο προσελκύει κάθε τι που προηγουμένως θεωρούνταν απόμακρο, καταλήγοντας σε μια πόλη δίχως πόλη. Οι εξελίξεις αυτές προσφέρουν έδαφος για αμοιβαίες παρεξηγήσεις και παρανοήσεις, για εκατέρωθεν καλλιέργεια αρνητικών στερεοτύπων και προκαταλήψεων και για τάσεις ξενοφοβίας και ρατσισμού.

Παρά τις παρατηρούμενες συγκεντρώσεις μεταναστών σε ορισμένες περιοχές της Αθήνας φρονώ ότι δεν μπορεί να γίνει επί του παρόντος λόγος για ύπαρξη εθνοτικών γκέτο. Από την έρευνα του Κέντρου Συμπαραστάσεως Παλινοστούντων Μεταναστών (Μεταναστών) της Ιεράς Συνόδου και την καταγραφή των άτυπων χώρων προσευχής των Μουσουλμάνων στην περιοχή του Δήμου Αθηναίων⁶⁰ προκύπτει μια σημαντική διασπορά του μουσουλμανικού πληθυσμού. Η διασπορά στον χώρο είναι ακόμη μεγαλύτερη μεταξύ των Αλβανών, οι οποίοι, προερχόμενοι από μια χώρα, στην οποία ακόμα έχουν μεγάλη σημασία οι διαπροσωπικές σχέσεις και η ζωή στη γειτονιά, επιδιώκουν να εγκατασταθούν σε περιοχές της Αθήνας, στις οποίες εκτιμούν ότι υπάρχει ακόμα ζωντανή η γειτονιά με την ελπίδα να αναπτύξουν διαπροσωπικές σχέσεις «με τον γείτονα και με τον μπακάλη» και να με τον τρόπο αυτό να αυξήσουν το αίσθημα ασφάλειάς τους σε μια ξένη χώρα⁶¹. Είναι ενδιαφέρον ότι πολλοί Αλβανοί αποφεύγουν κατά το δυνατόν να βρίσκονται μαζί με τους ομοεθνείς τους, εφόσον δεν πρόκειται περί συγγενών.

4.5. Αύξηση της παραοικονομίας και εκμετάλλευση των αλλοδαπών

Οι άτυποι και στερούμενοι νομιμοποιητικών εγγράφων μετανάστες, μη έχοντας πρόσβαση στην επίσημη οικονομία, συμβάλλουν στην περαιτέρω ανάπτυξη της παραοικονομίας, η οποία, όπως προαναφέρθηκε, εκτιμάται ότι κυμαίνεται μεταξύ 30 και 40%. Έρευνες στην Αθήνα έδειξαν ότι οι μετανάστες γενικότερα⁶² και ειδικότερα οι Αλβανοί, οι Αιγύπτιοι και οι Φιλιππινέζοι επιλέγουν την Ελλάδα ακριβώς επειδή υπάρχουν ευκαιρίες απασχόλησης στην παραοικονομία⁶³,

περιοχή της Αθήνας. Στο «ΓΕΩΓΡΑΦΙΕΣ. Εξαμηνιαία έκδοση επιστημών του χώρου, Τεύχος 14, Αθήνα:Εξάντας, Άνοιξη 2008, σελ. 24-45, ιδιαίτερα σελ. 28 εξ.

⁶⁰ Επιλεγμένα πορίσματα της έρευνας αυτής και χαρτογράφηση των χώρων προσευχής των Μουσουλμάνων κατά Ενορία μπορεί να αναζητήσει κανείς στην ιστοσελίδα του ΚΣΠΜ: www.kspm.gr.

⁶¹ Δηλώσεις Αλβανών μεταναστών προς το ΚΣΠΜ.

⁶² PAPANTONIOU, Antonios et al. :Migrants' Insertion, όπου παραπ. σελ. 14 εξ. και 91 εξ.

⁶³ IOSIFIDES, Theodoros. 1997. "Immigrants in the Athens Labour Market: A Comparative Survey of Albanians, Egyptians and Filipinos." In Southern Europe and the New Immigrations, ed. R. KING and R. BLACK. Brighton: Sussex Academic Press, σελ. 28 εξ. 32 εξ. 38 εξ. Βλέπε και ΕΜΚΕ-

επιβεβαιώνοντας όσα αναφέραμε σε προηγούμενες παραγράφους για τη σχέση ανάμεσα στην παραοικονομία και τη μετανάστευση.

Με την απασχόληση στην παραοικονομία συνδέεται στενά και η εκμετάλλευση των αλλοδαπών εργατών, κατάσταση η οποία αντί να βελτιώνεται φαίνεται μάλλον να χειροτερεύει και να διευρύνεται έτσι, ώστε να επεκτείνεται πλέον και σε κατηγορίες των νόμιμων μεταναστών. Θα πρέπει πάντως να υπενθυμίσουμε άλλη μια φορά ότι αυτή η διοχέτευση και απασχόληση των μεταναστών στην παραοικονομία δεν είναι απλώς ανεκτή στη χώρα μας, αλλά φαίνεται να είναι και επιθυμητή, τουλάχιστον από τους εργοδότες μικρομεσαίων επιχειρήσεων και αυτοαπασχολούμενους, οι οποίοι υπό τις συνθήκες της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και του σκληρού ανταγωνισμού επιδιώκουν με τη φτηνή και ανασφάλιστη εργασία των μεταναστών είτε να επιβιώσουν είτε και να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους ελαχιστοποιώντας το κόστος εργασίας⁶⁴. Ορισμένες έρευνες υποστηρίζουν ότι μόνον ως παράνομοι οι μετανάστες συμφέρουν την ελληνική οικονομία. Η γενικότερη ωφέλεια που προκύπτει από την απασχόληση φθηνών εργατικών χεριών στην παραοικονομία αντισταθμίζει τη ζημία που υφίσταται το κράτος και τα ασφαλιστικά ταμεία από τη μη καταβολή των αναλογούντων φόρων και των νόμιμων ασφαλιστικών εισφορών. Τηρούμενων των αναλογιών οι διαπιστώσεις αυτές ισχύουν και για όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και όχι μόνον.

4.6. Εγκληματικότητα και εγκληματοποίηση

Η έμφαση και δραματοποίηση, με την οποία τα ΜΜΕ παρουσίαζαν ιδιαίτερα στο παρελθόν και την πλέον ασήμαντη παράβαση αλλοδαπών· η τάση πίσω από κάθε παράβαση να αναζητείται καταρχήν κάποιος αλλοδαπός· η αμφισβήτηση στην πράξη του «τεκμηρίου αθωότητας» των αλλοδαπών και η ποινικοποίηση και αυτής της απλής παρουσίας τους ως «παράνομης» ενισχύουν τον φόβο της κοινωνίας έναντι των ξένων, προκαλούν καταστάσεις πανικού, καλλιεργούν τάσεις «ξενηλασίας» εναντίον του πολιτισμικώς διαφορετικού και ως εκ τούτου επικίνδυνου πρόσφυγα ή μετανάστη, εγείρουν τη διάθεση για πράξεις αυτοδικίας και συντελούν στην *εγκληματοποίηση* των μεταναστών και την κατασκευή

ΠΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ήρα. 2007. Η μεταναστευτική πρόκληση. (Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών), Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 251 εξής.

⁶⁴ Βλέπε ΕΜΚΕ-ΠΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ήρα: Η Μεταναστευτική πρόκληση, οπ. παρ. σελ. 353 εξ.

και γενικευμένη επικράτηση του αρνητικού στερεοτύπου «μετανάστης = επικίνδυνος και εγκληματίας»⁶⁵.

Στην αιτιολογική σύνδεση της μετανάστευσης με το έγκλημα είτε με τη μορφή της εγκληματοποίησης των μεταναστών είτε με την «εθνοτικοποίηση» (ethnicizing) του εγκλήματος⁶⁶ και της ερμηνείας του ως «εισαγόμενου» συνετέλεσε και η χρονική σύμπτωση της νέας μετανάστευσης με την θεαματική αύξηση του εγκλήματος στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδος. Σήμερα δεν είναι δυνατόν στην ΕΕ να γίνει σοβαρή συζήτηση για τη μετανάστευση χωρίς αναφορά στην εγκληματικότητα των αλλοδαπών και το οργανωμένο έγκλημα⁶⁷ και χωρίς την αναγωγή της μετανάστευσης σε κρίσιμο θέμα εθνικής ασφάλειας (securitizing migration). Και αντιστρόφως: δεν νοείται συζήτηση για το έγκλημα χωρίς την αναφορά στους αλλοδαπούς και στο ερώτημα κατά πόσον οι αλλοδαποί και όσοι ανήκουν σε κάποια εθνοτική μειονότητα δεν είναι πράγματι περισσότερο επιρρεπείς προς εγκληματικές πράξεις από ό,τι είναι οι γηγενείς και όσοι ανήκουν στην πλειοψηφία⁶⁸.

Η ζημιά που επέρχεται στις ευρωπαϊκές κοινωνίες από την αβάσιμη και ανακριβή, όσο όμως και ανεύθυνη γενικευμένη σύνδεση του εγκλήματος

⁶⁵ Για την εγκληματικότητα και εγκληματοποίηση των μεταναστών στην Ελλάδα βλέπε μεταξύ άλλων και έρευνες του ΚΣΠΜ: PALIDDA, Salvatore, Maria PAPANTONIOU-FRANGOULI, and Antonios K. PAPANTONIOU. 1999. "Les Conduites déviantes et la criminalisation des Immigrés." In REYNERI, E et al: Migrants' Insertion in the Informal Economy, Deviant Behaviour and the Impact on Receiving Societies. The Comparative Reports (TSER-MIGRING), Parma and Milano: University of Milan Bicocca.

⁶⁶ Το Γερμανικό ακροδεξιό Ρεπουμπλικανικό Κόμμα ισχυρίζονταν στο Πρόγραμμα του στις αρχές της δεκαετίας του 1990 ότι η Γερμανία με την παρουσία των ξένων δεν έγινε μόνο «πολυπολιτισμική» και «πολυεθνική» κοινωνία, αλλά κυρίως και πρωτίστως κοινωνία «πολυεγκληματική». Η Γερμανία γέμισε από «Ιταλούς μαφιόζους, Πολωνούς κλέφτες αυτοκινήτων, Γιουγκοσλάβους προαγωγούς, Ρουμάνους διαρρήκτες, Άραβες τρομοκράτες και Τούρκους εμπόρους ναρκωτικών». Βλέπε δημοσίευμα του D. Willier στην εφημερίδα του Βερολίνου «Die Tageszeitung» της 7^{ης} Απριλίου του 1992, σελ. 3 με τίτλο: «Die Reys fühlen sich von der CDU 1992 um ihre Themen betrogen». Η παραπομπή ελήφθη από το δημοσίευμα της WILPERT, Czarina: "Ideological and Institutional Foundations of Racism in the Federal Republic of Germany." In Racism and Migration in Western Europe, ed. J. WRENCH and J. SOLOMOS. Oxford/Providence: Berg, 1993, σελ. 80.

⁶⁷ Ο Maneri υποστηρίζει ότι μια τέτοια αναφορά έχει καταστεί «une sorte de passage obligé dans les discours sur l'immigration, quelle que soit le couleur politique des discours». MANERI, Marcello: Les médias dans le processus de construction sociale de la criminalité des immigrés. Le cas italien. Στο συλλογικό έργο του Salvatore PALIDDA (ed.): Social construction of deviant behaviour and criminality of immigrants in Europe. Brussels: European Commission, COST A2, Migration, 1996, σελ. 51-71.

⁶⁸ Hans-Jörg ALBRECHT: Ethnic minorities and crime - the construction of foreigners' crime in the federal republic of Germany. Στο PALIDDA: Social construction, op. cit. σελ. 84. Βλέπε επίσης Hans-Jörg ALBRECHT: Ethnic minorities. Crime and criminal justice in Europe, Στο: HEIDENSOHN, Frances and Martin FARRELL (eds): Crime in Europe. op.cit. σελ. 84-100.

με τη μετανάστευση είναι ανυπολόγιστη. Ο ευρύτατα σήμερα διαδεδομένος λόγος περί «Ευρωεγκλήματος»⁶⁹, το οποίο, όπως υποστηρίζεται, πέτυχε την κατάργηση των συνόρων πολύ πριν αυτά καταργηθούν στο εσωτερικό της ΕΕ και επέφερε στην Ευρώπη μια αξιοσημείωτη «σύγκλιση» στους δείκτες του καταγραφόμενου εγκλήματος και στις μορφές της τέλεσής του (*modus operandi*) «διεθνοποιώντας» (*internationalizing*) ορισμένες τουλάχιστον κατηγορίες εγκλημάτων⁷⁰, προσφέρει ανεκτίμητες υπηρεσίες στα ακροδεξιά κόμματα της Ευρώπης, ενώ η μόνη υπηρεσία που προσφέρεται προς τους πολίτες της ΕΕ είναι η αύξηση του αισθήματος ανασφάλειας και η ανάπτυξη του ρατσισμού.

Μετά την απόλυτη σχεδόν ταύτιση του μετανάστη με τον εγκληματία, υποστηρίζεται σοβαρά ότι ο αυστηρός έλεγχος των συνόρων και ο περιορισμός της μετανάστευσης είναι τα πιο κατάλληλα μέσα για τον περιορισμό του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας. Αυτό τουλάχιστον είναι το σκεπτικό όλων των αποφάσεων της ΕΕ που σχετίζονται με τη μετανάστευση, το οργανωμένο έγκλημα και την τρομοκρατία.

4.7. Εμπορία προσώπων

Φυσιολογικό αποτέλεσμα και «παράπλευρη ζημία» των απαγορευτικών μέτρων εισόδου στις χώρες της ΕΕ είναι η εμφάνιση και ανάπτυξη ενός νέου και λίαν προσοδοφόρου επαγγέλματος: του επαγγέλματος του «διακινητή» και του «δουλέμπορου»⁷¹. Οι πολιτικώς ή άλλως διωκόμενοι (πρόσφυγες) όσο και οι επίδοξοι οικονομικοί μετανάστες από τις χώρες της Ασίας και της Αφρικής δεν έχουν συχνά τη δυνατότητα εξόδου από τις χώρες τους και οπωσδήποτε δεν έχουν τη δυνατότητα πρόσβασης σε χώρες της ΕΕ, παρά μόνον με τη χρησιμοποίηση και τη βοήθεια των διακινητών και δουλεμπόρων, οι οποίοι έχουν διοργανώσει τεράστιο

⁶⁹ Για την έννοια του «Ευρω-εγκλήματος» και τα προβλήματα ορισμού του βλέπε μεταξύ άλλων το πρώτο κεφάλαιο του συλλογικού έργου των Malcolm ANDERSON, Monica Den BOER, Peter CULLEN, William C. GILMORE, Charles D. RAAB and Neil WALKER: *Policing the European Union. Theory, Law, and Practice*. Oxford: Clarendon Press, 1995, σελ. 12-45.

⁷⁰ Βλέπε π.χ. Jan Van DIJK: *More than a matter of security. Trends in crime prevention in Europe*. Στο: Frances HEIDENSOHN and Martin FARRELL (eds): *Crime in Europe*, op.cit. σελ. 27-42.

⁷¹ Σύμφωνα με τον καθιερωμένο πλέον ορισμό του Διεθνούς Οργανισμού Μεταναστεύσεως (ΔΟΜ, πρώην ΔΕΜΕ), ως «διακινητής» ορίζεται αυτός που έναντι «λογικής» αμοιβής παρέχει απλώς (παράνομες) διευκολύνσεις κατά τη διάβαση των συνόρων και την παράνομη διακίνηση του λαθρομετανάστη μέχρι την άφιξή του σε συμφωνημένο εκ των προτέρων προορισμό. Ως «δουλέμπορος» ορίζεται ο διακινητής, από τη στιγμή που είτε ζητεί ένα πολύ υψηλό τίμημα, είτε κατά τη διακίνηση ανακλύπτουν προβλήματα εξαπατήσεως, βίας, κακομεταχειρίσεως ή ακόμη και πωλήσεως (προκειμένου περί γυναικών και παιδιών) των λαθρομεταναστών προς εκμετάλλευση..

δίκτυο συνεργατών σε όλες τις χώρες διελεύσεως και προορισμού. Το επάγγελμα του διακινητή θεωρείται σχεδόν εξίσου αποδοτικό όσο και του εμπόρου ναρκωτικών, αλλά με κατά πολύ ηπιότερες διακινδυνεύσεις και ποινές. Τα Ηνωμένα Έθνη εκτιμούν ότι παγκοσμίως τα έσοδα από την εμπορία προσώπων πρέπει να κυμαίνονται μεταξύ 7 και 12 δισεκατομμυρίων δολαρίων.

Η αντιμετώπιση του δουλεμπορίου είναι πολύ δύσκολη υπόθεση: Όταν οι διωκτικές αρχές ανακαλύψουν τα ακολουθούμενα «δρομολόγια» ή τις μεθόδους μεταφοράς, οι διακινητές και οι δουλέμποροι μηχανεύονται άλλους τρόπους και άλλες οδούς, επιδεικνύοντας μια αξιοθαύμαστη ευρηματικότητα, ευελιξία και ταχύτητα προσαρμογής στις διαρκώς μεταβαλλόμενες συνθήκες και καταστάσεις.

Η πιο ζοφερή πλευρά της λαθρομετανάστευσης και λαθροδιακίνησης είναι η συνδεδεμένη στενά με την εμπορία προσώπων (ανδρών, γυναικών και παιδιών) είτε σεξουαλική είτε για εργασιακή εκμετάλλευση⁷². Ειδικότερα όσον αφορά τη σεξουαλική εκμετάλλευση γυναικών, σύμφωνα με τα στοιχεία του Διεθνούς Οργανισμού Μεταναστεύσεως (ΔΟΜ), στη Δυτική Ευρώπη εκπορνεύονται αυτή τη στιγμή περί τις 300 000 γυναίκες από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Φυσικά δεν είναι όλες θύματα εμπορίας, αλλά ούτε και εκπορνεύονται όλες οικειοθελώς. Οι λόγοι που εξωθούν γυναίκες και παιδιά από τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, αλλά και τις χώρες της Ασίας και της Αφρικής στην πορνεία συνδέονται πρωτίστως με την κατάσταση έσχατης ένδειας, στην οποία περιέπεσαν ιδίως μετά την επικράτηση της παγκοσμιοποιημένης φιλελεύθερης οικονομίας.

4.8. Συνύπαρξη με την «ετερότητα»

Σημειώσαμε ήδη στην αρχή του κειμένου μας ότι η μετανάστευση είναι στενά συνυφασμένη με την ιστορία της ανθρωπότητας. Πράγματι, οι περισσότερες μεγάλες στιγμές της ανθρωπότητας συνδέονται με μαζικές πληθυσμιακές μετακινήσεις. Οι μετακινήσεις αυτές επέφεραν πολλές

⁷² Το ζήτημα της εμπορίας ανθρώπων και μάλιστα και από την πλευρά των πελατών και της ζήτησης έχει απασχολήσει ερευνητικά και το ΚΣΠΜ, το οποίο συμμετέχει και στο Διεκκλησιαστικό Πανευρωπαϊκό Πρόγραμμα για την εμπορία προσώπων γνωστό ως CAT. Για την εμπορία προσώπων στην Ελλάδα βλέπε μεταξύ άλλων: DOURIDA, Vangelio, and Maria PAPANTONIOU-FRANGOULI: Demand of Stolen Lives: Desk and Documentation Research of the AGIS Project DeStoLi (JLS/2005/AGIS/123). Athens: KSPM, 2008 .- PAPANTONIOU, Antonios K., Maria PAPANTONIOU-FRANGOULI (in Collaboration with Vangelio DOURIDA): Demand of Stolen Lives: Researching the Demand Side of Trafficking (DeStoLi). Final National Report of the AGIS Project JLS/2005/AGIS/123. Field Research Report. Athens: KSPM, 2008 - EMKE-POULOPOULOS, Ira: Trafficking in women and children. With special emphasis to the case of Greece as a country of destination and transit. Athens: IMEO EDHM, 2001.

φορές ουσιαστική αλλαγή του θρησκευτικού, πολιτισμικού, πολιτικού, οικονομικού και δημογραφικού τοπίου. Σήμερα βρισκόμαστε σε μια ανάλογη ιστορική συγκυρία. Δεν συνεχίζεται απλώς το «φυσιολογικό φαινόμενο» μετακίνησης των πληθυσμών, αλλά υπό την επίδραση της παγκοσμιοποίησης και της ανάπτυξης των επικοινωνιών εντείνονται, επιταχύνονται και πολυδιακλαδώνονται τα μεταναστευτικά ρεύματα επιφέροντας σημαντικές δημογραφικές αλλαγές, αλλά και βαθύτατους κοινωνικοπολιτικούς, οικονομικούς, πολιτισμικούς και θρησκευτικούς μετασχηματισμούς που μεταμορφώνουν την παγκόσμια κοινωνία. Παγκοσμιοποίηση και μετανάστευση έχουν επιβάλλει σε όλες σχεδόν τις Ευρωπαϊκές χώρες, και όχι μόνον, μια *de facto* πολυεθνική, πολυγλωσσική, πολυθρησκευτική και πολυπολιτισμική κατάσταση⁷³.

Η κατάσταση αυτή αποτελεί μια συνεχή πρόκληση τόσο για τα έθνη-κράτη όσο και για τις κοινωνίες.

Ιδιαίτερα οι ευρωπαϊκές κοινωνίες, χωρίς καμιά εξαίρεση, ενώ αναγνωρίζουν εν μέρει τη συμβολή των μεταναστών στην τοπική και εθνική οικονομία, στην ουσιαστική αναπλήρωση των ελλείψεων ή του περιορισμού του κοινωνικού κράτους με την προσφορά φθηνών προσωπικών υπηρεσιών προσβάσιμων ακόμη και στα οικονομικώς ασθενή κοινωνικά στρώματα, δεν είναι πρόθυμες να αποδεχθούν τη συμβίωση με τους πολιτισμικά και θρησκευτικά «διαφορετικούς». Μελετώντας τις τακτικές περιοδικές έρευνες του Eurostat, αλλά και μετρήσεις της κοινής γνώμης από ιδιωτικές εταιρείες, εύκολα διαπιστώνει ένα προοδευτικό αρνητισμό των ευρωπαϊκών κοινωνιών έναντι των πολιτών από τις λεγόμενες «τρίτες χώρες»⁷⁴.

⁷³ Σήμερα γίνεται ευρύτατα λόγος περί της μετατροπής και της χώρας μας σε μια *de fact* «πολυπολιτισμική κοινωνία». Προσωπικά αποφεύγω τον χαρακτηρισμό αυτό, ο οποίος άλλωστε δεν είναι και επιστημονικώς ακριβής. Αντί τούτου χρησιμοποιώ τον όρο «πολυπολιτισμική κατάσταση», που υποδηλώνει τρία σημαντικά πράγματα: *Πρώτον*, ότι -τουλάχιστον επί του παρόντος- η κοινωνία μας δεν έχει καταστεί πολυπολιτισμική, εφόσον οι υπάρχουσες εθνοτικές ομάδες δεν αποτελούν θεσμικά συστατικό στοιχείο του ελληνικού έθνους-κράτους, καμιά από αυτές δεν αντιπροσωπεύει σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού και όλες μαζί δεν αντιπροσωπεύουν το καθιερωμένο όριο του 20-30% του πληθυσμού. *Δεύτερον*, ότι υπάρχει θέμα συνύπαρξης με την ετερότητα, που πρέπει να βρει κάποια σωστή απάντηση. *Τρίτον*, ότι υπάρχει το ενδεχόμενο η χώρα μας είτε να καταστεί πράγματι πολυπολιτισμική είτε όμως και να παύσει να αντιμετωπίζει τη σημερινή πολυπολιτισμική κατάσταση.

⁷⁴ Παρά το γεγονός ότι μπορεί να διατυπώσει κανείς αρκετές μεθοδολογικές και επιστημονικές επιφυλάξεις τόσο όσον αφορά στους «δείκτες» ρατσισμού και την επιλογή του δείγματος, όσο και στην καθόλου διεξαγωγή των μετρήσεων της κοινής γνώμης και στην ερμηνεία των ευρημάτων, δεν μπορεί να μην προβληματίζεται τόσο από την προοδευτική άνοδο των αρνητικών δεικτών, όσο και από το φαινόμενο απόρριψης όλων των θετικών στοιχείων, τα οποία συνήθως προβάλλονται υπέρ της μετανάστευσης. Έτσι π.χ. στο Ευρωβαρόμετρο του Ιουνίου του 2009 το 61% των Ελλήνων ερωτηθέντων διαφωνεί με την άποψη ότι η παρουσία των μεταναστών εμπλουτίζει την πολιτισμική ζωή της χώρας· το 78% πιστεύει ότι η παρουσία ανθρώπων από άλλες εθνικές ομάδες αποτελεί αιτία ανασφάλειας, ενώ το 81% υποστηρίζει ότι αυξάνει την ανεργία. Το 53% δεν πιστεύει ότι οι μετανάστες είναι απαραίτητοι για κάποιους κλάδους της οικονομίας, το 70% υποστηρίζει ότι οι μετανάστες επιβαρύνουν τις υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας, ενώ το 67% θεωρεί ότι η παρουσία μεταναστών δεν μπορεί να λύσει το δημογραφικό πρόβλημα της χώρας. Αλλά και πρόσφατη μέτρηση

Οι Ευρωπαϊκές Κυβερνήσεις εξάλλου βρίσκονται σήμερα αντιμέτωπες με ένα τρίδυμο πρόβλημα διαχείρισης της ετερότητας. Καλούνται: α) να εντάξουν οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά την πολύμορφη εθνοτική, γλωσσική, θρησκευτική και πολιτισμική ετερότητα των μεταναστών που βρίσκονται ήδη *intra muros*. β) να ελέγξουν και αμβλύνουν τις εναντίον των αλλοχθόνων εχθρικές, ρατσιστικές και ξενοφοβικές τάσεις και διαθέσεις σημαντικής και ένεκα της οικονομικής κρίσης αυξανόμενης μερίδας των πολιτών· και γ) να αποτρέψουν την πολιτική εκμετάλλευση της κοινωνικής δυσαρέσκειας από τα αναδυόμενα ακροδεξιά κόμματα.

Η καθημερινή εμπειρία δεν πείθει ότι τα έθνη-κράτη και οι υπερεθνικοί οργανισμοί ανταποκρίνονται με επιτυχία στην πρόκληση της μετανάστευσης και της παρουσίας της πολιτισμικής και θρησκευτικής ετερότητας. Αντίθετα δεν θα ήταν λάθος να ισχυρισθεί κανείς ότι για την παρατηρούμενη αύξηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας στην Ευρώπη γενικώς και στη χώρα μας ιδιαίτερα ένα μεγάλο ποσοστό ευθύνης φέρουν οι αντιφατικές ευρωπαϊκές και εθνικές μεταναστευτικές πολιτικές.

Μια πρώτη σοβαρή αντίφαση έγκειται στο γεγονός ότι ενώ στις πολιτικές αυτές το απόλυτο πρωτείο παραχωρείται στην οικονομία, οι ανησυχίες εκφράζονται στο πεδίο του πολιτισμού και της εθνικής ταυτότητας. Είναι όμως γνωστό ότι το κριτήριο για την είσοδο μεταναστών στις χώρες της Ευρώπης δεν αποτελεί η εικαζόμενη πολιτισμική συγγένεια η ετερότητα, αλλά η καταλληλότητα των μεταναστών για την αντιμετώπιση της «δημογραφικής κρίσης» στην αγορά εργασίας. Αυτό σημαίνει: μείωση η απαγόρευση εισόδου εκείνων που δεν είναι χρήσιμοι και απαραίτητοι (στην κατηγορία αυτή ανήκει η μεγάλη πλειοψηφία των πολιτών από τρίτες χώρες) και ειδική μεταχείριση όσων απαιτούνται είτε για να κάνουν τις δουλειές που αποφεύγουν οι ντόπιοι είτε για να πληρώσουν τα κενά στην έλλειψη ειδικευμένων στην υψηλή τεχνολογία χωρίς καμιά άλλη διάκριση. Τους πρώτους διατηρούν όλες οι χώρες της ΕΕ σε μια κατάσταση «παρανομίας» η «ημιπαρανομίας», ώστε να τους καθιστά πιο ευέλικτους και πιο πρόθυμους να αναλάβουν τις εργασίες υψηλού

της κοινής γνώμης από την Public Issue για λογαριασμό της εφημερίδας ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ με αφορμή το ζήτημα της παροχής ιθαγένειας και ψήφου στους μετανάστες διαπιστώνει ότι το 59% των ερωτηθέντων αξιολογεί συνολικά τη μετανάστευση ως βλαπτική και μόνον 19% πιστεύει ότι ωφελεί. Το 60% πιστεύει ότι ο αριθμός των μεταναστών στην Ελλάδα έχει ξεπεράσει το επιτρεπτό όριο και το 45% πιστεύει ότι αυξάνει την ανεργία. Το 59% πιστεύει ότι οι μετανάστες βλάπτουν την οικονομία, ενώ το 57% υποστηρίζει ότι είναι βλαπτική η μετανάστευση και για τον ελληνικό πολιτισμό. Βλέπε σχετικά EUROPEAN COMMISSION. 2009. "EUROBAROMETER - ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ GREECE." In ΕΥΡΩΒΑΡΟΜΕΤΡΟ 71 Κοινή Γνώμη στην Ευρωπαϊκή Ένωση: DIRECTORATE GENERAL COMMUNICATION - Εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 31^{ης} Ιανουαρίου 2010, σελ. 12-13.

ρίσκου, χαμηλής αμοιβής και μηδενικού κοινωνικού κύρους. Στους δεύτερους χορηγεί άμεσα ειδική κάρτα παραμονής. Η τακτική αυτή έχει εσωτερικευθεί στους πολίτες της ΕΕ, οι οποίοι σε σχετικό ερώτημα του Ευρωβαρόμετρου απαντούν σε ποσοστό 43% ότι μόλις οι μετανάστες παραμείνουν άνεργοι η από τη στιγμή που δεν τους χρειάζεται πλέον η οικονομία θα πρέπει να επιστρέφουν στις πατρίδες τους.

Μια δεύτερη αντίφαση μεταναστευτικής πολιτικής που εκτρέφει και υποθάλλει τον ρατσισμό και τις διακρίσεις στις Ευρωπαϊκές κοινωνίες συνδέεται με το εξής παράδοξο φαινόμενο: Η ΕΕ εμφανίζεται εξαιρετικά ευαίσθητη στα θέματα του ρατσισμού και της ξενοφοβίας, χρηματοδοτεί με μεγάλα χρηματικά ποσά την εφαρμογή προγραμμάτων για την καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας, ψηφίζει σχετικές Οδηγίες, καλεί τις χώρες μέλη να νομοθετήσουν αυστηρά κατά των διακρίσεων και συστήνει ειδικό Παρατηρητήριο για την ξενοφοβία και τον ρατσισμό. Την ίδια ώρα η ΕΕ με τον τρόπο που μεταχειρίζεται τους αιτούντες άσυλο και τους μη προνομιούχους πολίτες των λεγόμενων «τρίτων χωρών» θεσμοθετεί και καθιερώνει τον ρατσισμό και τις δυσμενείς διακρίσεις. Η δυσμενέστερη διάκριση συνίσταται σε αυτή τούτη την νομική, κοινωνική και πολιτισμική κατασκευή της κατηγορίας «πολίτες τρίτων χωρών», η οποία αυτόματα μεταβάλλει τους μετανάστες σε μια επικίνδυνη, προβληματική και ανεπιθύμητη «έξω-ομάδα» οιονεί «εισβολέων», που πρέπει να αναχαιτισθούν στα σύνορα και σε περίπτωση που θα κατορθώσουν να διεισδύσουν σε κάποια χώρα, πρέπει να βρίσκονται υπό συνεχή επιτήρηση και έλεγχο ένεκα της ιδιότητας τους ως επικίνδυνων για την εθνική και κοινωνική ασφάλεια.

Μια τρίτη διάκριση, που εμμέσως υποθάλλει επίσης τον ρατσισμό προωθείται ακουσίως με τον υπερτονισμό της έννοιας της «διαφορετικότητας». Καταρχήν αυτή η έννοια της «διαφορετικότητας» ακόμη και αν δεν το εννοεί παραπέμπει σε ανισότητα. Ο διαφορετικός κάπου θα πρέπει να είναι άνισος, αλλιώς δεν θα ήταν διαφορετικός. Είναι γνωστό ότι αυτός ο τονισμός της ετερότητας και της διαφορετικότητας αποτέλεσε ευπρόσδεκτο εργαλείο στα χέρια της Γαλλικής ακροδεξιάς παρατάξεως, η οποία αντιπροτείνει ότι για περισωθεί η διαφορετικότητα τόσο της Γαλλικής κοινωνίας όσο και των μεταναστών, θα πρέπει ο καθένας να μένει στην πατρίδα του. Αυτό λοιπόν το προβαλλόμενο «δικαίωμα στη διαφορά» (*droit à la différence*) οδήγησε σε αυτό που ο Taguieff όνομασε «διαφορισμικό ρατσισμό» (*racisme differentialiste*)⁷⁵. Πράγματι ο σημερινός ρατσισμός δεν μιλά πλέον βιολογικά και γενετικά

⁷⁵ TAGUIEFF, Pierre-André. 1998. Ο Ρατσισμός. Μια ανάπτυξη για κατανόηση. Μια μελέτη για στοχασμό. Translated by Γ. Σπανός. Edited by M. Serres and N. Farouki. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Π. Τραυλός, σελ. 59, 115 και Γλωσσάρι σελ. 119 εξ.

ούτε με ιεραρχήσεις των φυλών, αλλά με τον τονισμό της διαφορετικότητας και με την ανάγκη σεβασμού και διαφυλάξεως της διαφοράς!

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι οι πολιτικές αυτές δεν συνιστούν μόνον μια ανεπιτυχή διαχείριση της ετερότητας που αντί για την συνοχή προωθεί τον διαφορισμό και διαχωρισμό, αλλά επιπλέον καλλιεργούν και την αίσθηση ότι η Ευρωπαϊκή συνοχή και η Ευρωπαϊκή πολιτική, θρησκευτική, κοινωνική κι πολιτισμική ταυτότητα επιχειρείται να κατασκευασθεί σε αντιδιαστολή προς τις ταυτότητες των πολιτών των «τρίτων χωρών». Γίνεται σαφής διάκριση ανάμεσα στο «εμείς», που είμαστε οι «εντός» και που «ανήκουμε» στην ΕΕ, είμαστε οι «οικείοι», και στο «οι άλλοι», αυτοί που βρίσκονται «εκτός», δεν «ανήκουν» στο επιμελώς φρουρούμενο Ευρωπαϊκό «κάστρο» και επομένως και η παρουσία τους είναι «ανοίκεια». Μια τέτοια αντίληψη όμως εμπεριέχει και καλλιεργεί τον ρατσισμό, αφού νομιμοποιεί κάθε πολίτη της ΕΕ να συμπεριφέρεται κατά το δοκούν προς τους μη «οικείους» της Ένωσης. Ακριβώς δε αυτή την εσωτερικευμένη από τους πολίτες της ΕΕ κοινωνιοψυχολογική και πολιτική κατασκευή του επικίνδυνου και τριτοκλασάτου πολίτη από τις «τρίτες χώρες» αντανακλούν οι μετρήσεις του Ευρωβαρόμετρου του 2009 και οι μετρήσεις της Public Issue (βλέπε υποσημείωση αριθμός 73). Εδώ κινητοποιείται ο μηχανισμός της διακρίσεως της «έσω-ομάδας» από την «έξω-ομάδα»⁷⁶, στην οποία εξ ορισμού προβάλλονται όλες οι αδυναμίες, οι αποτυχίες και τα αρνητικά στοιχεία του «εμείς».

Τα θέματα της πολυπολιτισμικής κατάστασης, της ετερότητας, της διαφορετικότητας, της ξενοφοβίας και του ρατσισμού είναι πολύπλοκα και δεν είναι δυνατόν να αναλυθούν ικανοποιητικά στο πλαίσιο αυτής της εργασίας. Αυτό που θα πρέπει να κρατήσουμε από τη σύντομη αυτή ανάλυση είναι ότι οι προσπάθειες αντι-ρατσιστικής διαφώτισης του πληθυσμού είναι καταδικασμένες σε αποτυχία, αν δεν αναλυθούν σωστά και αντικειμενικά, χωρίς φόβο και πάθος, τα αίτια και οι κοινωνικοί μηχανισμοί που τον γεννούν και τον ευνοούν. Ο ρατσισμός δεν είναι κάποιο απλό επιφανόμενο οικονομικών διαδικασιών η το αποτέλεσμα άγνοιας, παραπληροφόρησης, συναισθηματικής αντίδρασης, «ψευδούς συνείδησης», εσφαλμένων συλλογισμών και ορθολογικών υπολογισμών και νομιμοποιητικής «εκλογίκευσης της αποικιοκρατικής

⁷⁶ Για τη διάκριση αυτή και την καθιέρωση του όρου «εθνοκεντρισμός» (ethnocentrism), που εισήγαγε στην κοινωνιολογική ορολογία ο Αμερικανός καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Yale William Graham Sumner με το έργο του «Folkways» (1906), βλέπε: Folkways: a study of the sociological importance of usages, manners, customs, mores, and morals, σελ. 12 εξ., 116 εξ., 143 εξ., 148 εξ., 498 εξ. 500 εξ. – Επίσης MERTON, Robert K. (1957) 1968 enlarged edition. Social Theory and Social Structure. New York, London, Toronto, Sydney, Singapore: The Free Press, σελ. 351-353. - ΤΣΑΟΥΣΗΣ, Δημήτριος Γ. 1983. Η Κοινωνία του Ανθρώπου. Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία. Αθήνα: Gutenberg, σελ. 103 εξής.

εκμετάλλευσης»⁷⁷, αλλά ένα βαθιά «εμφυτευμένο» δομικό στοιχείο των κοινωνικών δομών και της προσωπικής μας κοινωνικοποίησης και συγκρότησης⁷⁸. Για τον λόγο αυτό και η προσπάθεια αναίρεσης των ρατσιστικών αντιλήψεων με επίκληση του αποδεδειγμένως αβάσιμου χαρακτήρα του λεγόμενου «επιστημονικού ρατσισμού» ή του βάρβαρου και αντιανθρωπιστικού χαρακτήρα του πολιτισμικού και θεσμικού ρατσισμού δεν πείθουν παρά μόνον όσους ήδη είναι – η τουλάχιστον ισχυρίζονται ότι είναι – αντιρατσιστές. Το ζητούμενο είναι μια αντιρατσιστική αγωγή, που θα είναι σε θέση να παρέμβει αποτελεσματικά και να «μεταλλάξει» τους μηχανισμούς κοινωνικής συνοχής και των σχέσεων ανάμεσα στην «έσω-ομάδα» και την «έξω-ομάδα». Και εδώ ακριβώς η Εκκλησία καλείται και μπορεί να διαδραματίσει ένα σημαντικό ρόλο.

5. Η ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

5.1. Προς μια Θεολογία της Μετανάστευσης

Η μετανάστευση είναι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο, το οποίο αγγίζει όλες τις πλευρές της ζωής τόσο των μεταναστών και των οικογενειών τους όσο και των πολιτών της χώρας υποδοχής. Για το λόγο αυτό και η μελέτη και κατανόησή της απαιτεί πάντοτε μια σφαιρική και διεπιστημονική προσέγγιση και ανάλυση. Πράγματι στη διαμόρφωση της επιστημονικής θεωρίας για τη μετανάστευση συμμετέχουν και συμβάλλουν όλες σχεδόν οι ανθρωπιστικές επιστήμες: η οικονομία, η κοινωνιολογία, η ψυχολογία, η κοινωνική ανθρωπολογία, η δημογραφία, η πολιτική, η νομική, η στατιστική, η ανθρωπογεωγραφία, οι χωροταξικές και περιβαλλοντολογικές επιστήμες και ενδεχομένως και άλλες.

Αυτό που εντυπωσιάζει είναι η διαχρονική απουσία συμβολής της θεολογικής επιστήμης στη διαμόρφωση των θεωριών για τη μετανάστευση. Και τούτο παρά την κεντρική θέση που κατέχει το μεταναστευτικό φαινόμενο στην ιστορία και τη ζωή των θρησκειών, τον σημαντικό ρόλο της θρησκείας στη ζωή των μεταναστών και την

⁷⁷ Θα πρέπει εντούτοις να υπενθυμίσουμε ότι έχει διατυπωθεί και η μαρξιστική αντίληψη ότι ο ρατσισμός είναι η εκλογίκευση της καπιταλιστικής και αποικιοκρατικής εκμετάλλευσης και ένα επιφανόμενο οικονομικών διαδικασιών (π.χ. COX, Oliver: *Caste, Class, and Race*. New York: Modern Reader, 1948).

⁷⁸ Βλέπε σχετικά RÄTHZEL, Nora. 2002, reprinted 2005. "Developments in Theories of Racism." In *Europe's New Racism. Causes, Manifestations and Situations*, ed. E. Foundation. New York and Oxford: Berghahn Books, σελ. 5 εξής.

ανθρωπολογική σημασία της μετανάστευσης⁷⁹. Κατά τη μετανάστευση δεν μετακινείται απλώς ένα απρόσωπο εργατικό δυναμικό, αλλά ανθρώπινα πρόσωπα, τα οποία υποβάλλονται σε μια βαθύτατη υπαρξιακή κρίση, η οποία συχνά ενδυναμώνει η και αφυπνίζει το θρησκευτικό συναίσθημα. Στις ψυχικές αποσκευές τους οι μετανάστες μεταφέρουν ελπίδες, φόβους, αγωνίες και αβεβαιότητες, στοιχεία δηλαδή τα οποία αφορούν άμεσα την ποιμαντική της Εκκλησίας. Η μετανάστευση με άλλα λόγια δεν είναι απλώς ένα σύνθετο κοινωνικό φαινόμενο, αλλά και μια ολωσδιόλου ιδιαίτερη και εξαιρετική υπαρξιακή «στιγμή» βιώσεως της κατάστασης του «*ερριμμένου στον κόσμο*» (Heidegger) ανθρώπου και ένας θρησκευτικός και θεολογικός «καιρός» στη ζωή των μεταναστών, αλλά και ολοκλήρου του κοινωνικού περιβάλλοντος που η μετανάστευση επηρεάζει.

Το αίτημα που εγείρεται προς την Εκκλησία και η συμβολή που αναμένεται από τη Θεολογία δεν περιορίζεται κατά ταύτα μόνο στην αυτονόητη φιλανθρωπική προσφορά, φροντίδα και συναντίληψη προς τον εμπερίστατο μετανάστη ή τον πάσχοντα πλησίον, αλλά επεκτείνεται και σε αυτό το κέντρο της αποστολής της Εκκλησίας και της θεολογικής επιστήμης που είναι να ακουστεί και να κατανοηθεί ο λόγος του Θεού περί των σχέσεων του ανθρώπου με τον Θεό και του ανθρώπου με τον συνάνθρωπο. Από αυτόν ακριβώς τον λόγο και αυτή την κατανόηση πρέπει να απορρέει κάθε διακονική προσφορά, ώστε να αποτελεί μια προέκταση του Ιερού Θυσιαστηρίου στον κόσμο, μια «λειτουργία μετά την Θεία Λειτουργία», μια παρουσία όλως διαφορετικού χαρακτήρα από εκείνη της κρατικής πρόνοιας και της ανθρωπιστικής προσφοράς των ΜΚΟ.

Την ανάγκη αυτή συνειδητοποίησε και η Διεκκλησιαστική Επιτροπή για τους Μετανάστες στην Ευρώπη (Churches' Commission for Migrants in Europe - CCME), της οποίας ιδρυτικό μέλος είναι η Εκκλησία της Ελλάδος. Με εισήγηση του γράφοντος αποφασίστηκε η σύνταξη ενός Εγχειριδίου Θεολογίας της Μετανάστευσης με συμβολές από όλες τις Εκκλησίες-Μέλη της «Διασκέψεως των Ευρωπαϊκών Εκκλησιών» (CEC). Κατά την προσπάθεια αυτή διαπιστώθηκε ότι, ενώ όλες οι Εκκλησίες είχαν να επιδείξουν πλούσιο κοινωνικό και ποιμαντικό έργο για τους μετανάστες, πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο, απουσίαζε σχεδόν παντελώς ο θεολογικός λόγος για το φαινόμενο της μετανάστευσης και

⁷⁹ Είναι ενδιαφέρον ότι την απουσία αυτή επιχείρησε κατά καιρούς να αναπληρώσει μερικώς η κοινωνιολογία ήδη από την εποχή των ιδρυτών και των «κλασικών» της με έρευνες για τη συμβολή του παράγοντα «θρησκεία» και της θρησκευτικής πίστης στη διαμόρφωση του κοινωνικού και οικονομικού γίνεσθαι και με την καλλιέργεια ιδιαίτερου κλάδου *Κοινωνιολογίας της Θρησκείας*.

τη δέσμη των προβλημάτων που συνδέονται με αυτήν⁸⁰. Τα ελάχιστα κείμενα που συγκεντρώθηκαν γράφτηκαν επί τούτο για το εγχειρίδιο, το οποίο για τον λόγο αυτό παραμένει σε ηλεκτρονική μόνον μορφή, με την ελπίδα ότι οψέποτε θα συμπληρωθεί με θεολογικές συμβολές από τις Εκκλησίες⁸¹.

Στον περιορισμένο αυτό χώρο δεν είναι δυνατόν να αναπτυχθεί μια τέτοια θεολογική συμβολή. Επιθυμία του γράφοντος είναι απλώς να επισημάνει το κενό και ενδεχομένως να προσφέρει μια αφορμή για περαιτέρω θεολογικό στοχασμό στις Ορθόδοξες Θεολογικές Σχολές και τους Θεολόγους, αλλά φυσικά και τους Κληρικούς που με ζήλο και κάποτε και με αντιδράσεις από τους Ενορίτες τους επιτελούν αξιοθαύμαστο έργο διακονίας προς τους ξένους. Με αυτό το σκεπτικό θα πρέπει να αναγνωσθούν μερικές πρώτες και απλές σκέψεις που διατυπώνονται στην επόμενη παράγραφο. Οι σκέψεις αυτές είναι καρπός και συγχρόνως οδηγός της πολυχρόνιας δραστηριότητας των δύο Υπηρεσιών της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος που έχουν ως αποστολή την διακονία προς τους παλιννοστούντες, τους μετανάστες, τους αιτούντες άσυλο και τους πρόσφυγες. Αφορμή για τις σκέψεις αυτές αποτέλεσαν τα προβλήματα, με τα οποία βρίσκονται καθημερινώς αντιμέτωπες αυτές οι Υπηρεσίες.

5.1.1. Το πρόσωπο του μετανάστη

Για την πολιτεία, την κοινωνία αλλά και την κλασική κοινωνιολογική, πολιτική και οικονομική θεωρία της μετανάστευσης ο μετανάστης ορίζεται πρωτίστως με βάση το νομικό, πολιτικό και οικονομικό του status. Με την εφαρμογή συγκεκριμένων κριτηρίων ο αλλοδαπός κατηγοριοποιείται ήδη μόλις εμφανισθεί στα σύνορα ως «οικονομικός μετανάστης», «ικέτης ασύλου», «παράνομος», «λαθρομετανάστης», «μετανάστης από τρίτες χώρες» και ούτω καθεξής. Οι ταξινομήσεις αυτές είναι ενδεχομένως χρήσιμες και αναπόφευκτες διοικητικές, νομικές και πολιτικές κατασκευές, οι οποίες επικολλώνται ως ετικέτες, χωρίς όμως να μας προσφέρουν καμιά ουσιαστική πληροφορία για το ίδιο το πρόσωπο του μετανάστη. Για τον λόγο αυτό και μπορεί να αλλάξουν στην πορεία, π.χ. με μια διοικητική απόφαση νομιμοποίησης των λεγόμενων «παράνομων» μεταναστών. Οι ετικέτες αυτές δεν θα είχαν

80 Βλέπε και SCHÄR, Benz H.R., and Ralf GEISLER. 2008. "Foreword. Theological reflections on migration." In *Theological Reflections on Migration. A CCME Reader*, ed. B. H. R. SCHÄR and R. GEISLER. Brussels: CCME, σελ. 4.

81 Το εγχειρίδιο αυτό, που προετοιμάστηκε για το έτος 2010, το οποίο όπως είναι γνωστό αφιερώθηκε από τις Ευρωπαϊκές Εκκλησίες στη Μετανάστευση, φέρει τον τίτλο: «Theological Reflections on Migration. A CCME Reader», Brussels 2008, και μπορεί να αναζητηθεί στην ειδική ιστοσελίδα του έτους www.migration2010.eu και στην ενότητα «materials».

τόση σημασία, αν δεν συνέβαινε να προσδιορίζουν αποφασιστικά την τύχη και τη ζωή του χαρακτηριζόμενου. Η πολιτεία, ο νόμος και η κοινωνία της χώρας υποδοχής μεταχειρίζονται τον αλλογενή ανάλογα με το ποια από τις ετικέτες αυτές του έχει επικολληθεί κατά την είσοδό του στη χώρα. Το χειρότερο όμως είναι ότι και ο ίδιος ο μετανάστης εσωτερικεύει τους χαρακτηρισμούς αυτούς και τα στερεότυπα που τους συνοδεύουν και αρχίζει να συμπεριφέρεται ανάλογα. Βαθμιαία οι ετικέτες αυτές διαμορφώνουν την αυτοκατανόηση και την ετεροκατανόησή του, με άλλα λόγια την ταυτότητα του.

Η Εκκλησία και η Θεολογία δεν μπορούν να καταργήσουν τις ετικέτες αυτές, έχουν όμως αρμοδιότητα και αποστολή να αντιδιαστείλουν ανάμεσα στην ετικέτα και την ταυτότητα, αναγνωρίζοντας στο πρόσωπο του ξένου πέρα και πίσω από κάθε ετικέτα την εικόνα του Χριστού. Η αναγνώριση αυτή δεν σημαίνει την επικόλληση μιας ακόμη ετικέτας, αλλά παραπέμπει στη μόνη ουσιαστική και αναπαλλοτρίωτη πληροφορία για το πρόσωπο του μετανάστη: την πληροφορία ότι κάθε άνθρωπος είναι πλασμένος «κατ' εικόνα» του Θεού. Η υπενθύμιση αυτή έχει σημαντικές συνέπειες τόσο για το σεβασμό στο πρόσωπο του μετανάστη όσο και για τη συμπεριφορά της πολιτείας και των πολιτών της χώρας υποδοχής απέναντι στον αλλογενή και αλλοεθνή. Κάθε πράξη η παράλειψη, η οποία προσβάλλει ή σέβεται και τιμά το πρόσωπο του μετανάστη κατανοούμενου ως «ελάχιστου αδελφού» του Χριστού και ως «εικόνα», «επί το πρωτότυπον διαβαίνει» (Ζ'. Οικουμενική Σύνοδος), προσβάλλοντας ή τιμώντας τον ίδιο τον Θεό: «εφ' όσον εποιήσατε ενί τούτων των αδελφών μου των ελαχίστων, εμοί εποιήσατε»⁸².

Το Κέντρο Συμπαράστασης Παλινοστούντων Μεταναστών (ΚΣΠΜ) και το Οικουμενικό Πρόγραμμα Προσφύγων (Ecumenical Refugee Programme - ERP) συμμετέχοντας στην Διεκκλησιαστική Επιτροπή για τους Μετανάστες στην Ευρώπη (CCME) συνηγορούν διαρκώς με υπομνήματα προς πάσα κατεύθυνση, ιδιαίτερα όμως προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, για την ανάγκη οι μεταναστευτικές πολιτικές και τα μέτρα που λαμβάνονται για την αντιμετώπιση των ζητημάτων της μετανάστευσης να σέβονται την αξιοπρέπεια του προσώπου του μετανάστη και να είναι σύμφωνες με τις θρησκευτικά διαποτισμένες αξίες και παραδόσεις του Ευρωπαϊκού πολιτισμού και την χριστιανική αντίληψη για την ανθρώπινη κοινωνία.

⁸² Ματθαίου 25, 40.

5.1.2. Κοινωνία προσώπων

Η σύγχρονη Ευρωπαϊκή κοινωνία αντιμετωπίζει τον μετανάστη ως μια απλή εργατική δύναμη. Την παρουσία του ανέχεται μόνο στο χώρο εργασίας και για τόσο διάστημα όσο αυτός είναι αναγκαίος και χρήσιμος στην αγορά εργασίας, υπηρετεί την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας και συμβάλλει στην ευημερία των Ευρωπαίων πολιτών. Έξω από τον χώρο της εργασίας επικρατεί κατά κανόνα ο διαχωρισμός ανάμεσα στο «εμείς» και «αυτοί», ο κοινωνικός αποκλεισμός και οι δυσμενείς διακρίσεις. Κοινωνικά ο μετανάστης τοποθετείται από τους γηγενείς κάτω και από το τελευταίο σκαλοπάτι της ιεραρχικής κλίμακας. Αλλά και στον χώρο της εργασίας ο μετανάστης δεν είναι πάντοτε ισότιμος. Δύσκολα αναγνωρίζονται τα προσόντα και οι δεξιότητες του, σπάνια αμείβεται όσο πρέπει και ακόμη σπανιότερα ασφαλίζεται, ενώ κατά κανόνα γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης τόσο «δουλεύοντας» στην παραοικονομία όσο και απασχολούμενος στην επίσημη οικονομία.

Παράλληλα ο μεγάλος όγκος των μεταναστευτικών κυμάτων και η πολιτισμική και θρησκευτική ετερότητα των μεταναστών προκαλεί ανησυχία στους γηγενείς, γεννά αντιμεταναστευτικά αισθήματα, και δημιουργεί εντάσεις και συγκρούσεις. Ζητήματα που αφορούν στο δημογραφικό πρόβλημα και την ανατροπή της δημογραφικής ισορροπίας ανάμεσα στους γηγενείς και αλλογενείς, στη συμβατότητα ή ασυμβατότητα μεταξύ των διαφόρων πολιτισμών, την ανάγκη αφομοίωσης ή ένταξης, τον κίνδυνο αλλοίωσης της πολιτισμικής και θρησκευτικής ταυτότητας, την παρουσία των λεγόμενων «παράνομων» μεταναστών, το θέμα της φύλαξης και του ελέγχου των συνόρων, τα δικαιώματα των αλλοεθνών, την ιθαγένεια και τις πολιτογραφήσεις, αλλά υπό τις σημερινές συνθήκες οικονομικής κρίσεως και τα ζητήματα απασχόλησης και ανεργίας φορτίζουν συναισθηματικά και ιδεολογικά τον διάλογο για τη μετανάστευση και γίνονται αντικείμενο πολιτικών συγκρούσεων, πολιτικής εκμετάλλευσης και κρίσης για την ίδια μας την ταυτότητα. Πράγματι η παρουσία του ξένου και του «αλλότριου» *«αποβαίνει οριακή εμπειρία ακόμη και για την ταυτότητα του εαυτού, αφού τη θέτει διαρκώς υπό κρίση»*⁸³.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση με Οδηγίες της επιχειρεί να κατοχυρώσει μερικά βασικά δικαιώματα για εκείνους τους μετανάστες από «τρίτες χώρες», οι οποίοι διαμένουν νόμιμα και μακροχρόνια σε κάποια χώρα, παραινώντας τα κράτη-μέλη να τους μεταχειρίζονται με ένα τρόπο που να πλησιάζει, όχι όμως και να συμπίπτει, με τη μεταχείριση των γηγενών. Για να αποτραπεί δε ο διαρκώς εντεινόμενος ρατσισμός και η ξενοφοβία η

⁸³ ΠΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ, Σταύρος. 2006. "Ταυτότητα και Ετερότητα σε ένα μεταβαλλόμενο Κόσμο." *Τνδικτος* (21):3-5., σελ. 3.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή χρηματοδοτεί προγράμματα ευαισθητοποίησης και συνιστά την ανεκτικότητα απέναντι στους ξένους και την ποινικοποίηση του ρατσισμού και των προσβλητικών διακρίσεων.

Το ότι τα προβλήματα αυτά δεν είναι δυνατόν να επιλυθούν με νόμους, περιοριστικά μέτρα, θεσμικά πλαίσια και οδηγίες αποτελεί την καθημερινή εμπειρία όλων των Ευρωπαίων πολιτών. Όπως πολύ σωστά παρατηρήθηκε, για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της έλλειψης ουσιαστικής αποδοχής του ξένου και της οικονομικής του εκμετάλλευσης απαιτείται «μια αλλαγή της ατομοκρατικής και ωφελμιστικής νοοτροπίας», από την οποία προκύπτουν αυτά τα προβλήματα «και η έμπνευση για τη δημιουργία ενός άλλου πολιτισμού, που θα έχει στον πυρήνα του την ετερότητα ως άξονα αναφοράς και υπαρκτικής νοηματοδότησης του ανθρώπου και της ζωής του»⁸⁴.

5.1.3. Το «μεγαλόπρεπες της φιλοξενίας ήθος»

Η Εκκλησία μπορεί και οφείλει να αναπτύξει και να αντιπροτείνει την εναλλακτική της πρόταση με βάση α) τη θεολογική ανθρωπολογία της, β) τη θεολογική κατανόηση της κοινωνίας και της οικονομίας, γ) τη διδασκαλία της περί του ξένου και το χριστιανικό ήθος της φιλοξενίας.

- Στο κέντρο της ορθόδοξης ανθρωπολογίας βρίσκεται η κατανόηση του ανθρώπου ως «προσώπου»⁸⁵. Η έννοια του «προσώπου» παραπέμπει ετυμολογικώς σε μια «σχέση», σε μια «κοινωνία». Ο άνθρωπος υπάρχει μόνον σε αναφορικότητα, ως «έναντι κάποιου άλλου», ο οποίος είναι διαφορετικός από αυτόν και με τον οποίο κοινωνεί «ενώπιος ενώπιω»⁸⁶. Ο τρόπος ύπαρξης και η σχέση των προσώπων ορίζεται ως σχέση αγάπης, η οποία κορυφώνεται στη θυσιαστική προσφορά προς τους άλλους, χωρίς διάκριση και χωρίς προσδοκία ανταπόδοσης⁸⁷. Η αγάπη αυτή δεν είναι ένα απλό συναίσθημα ή μια ηθική επιταγή, αλλά τρόπος ύπαρξης και ζωής. Όπως ο Θεός είναι αγάπη έτσι και ο άνθρωπος που πλάσθηκε «κατ' εικόνα» του Θεού δεν μπορεί να έχει άλλο γνήσιο και αυθεντικό τρόπο ύπαρξεως από την επιδίωξη του «καθ' ομοίωσιν», δηλαδή την αγάπη. Ο Γέροντας Σωφρόνιος του Έσσεξ

⁸⁴ ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ, Σταύρος. 2006. "Πρόσωπο και Ετερότητα - Δοκίμιο για μια Θεολογία της Ετερότητας." *Ίνδικτος* (21):87-125, σελ. 92.

⁸⁵ Για την θεολογία του προσώπου υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία, στην οποία παραπέμπεται ο ενδιαφερόμενος αναγνώστης. Στο πλαίσιο της παρούσας συμβολής θα ήταν παρακεκινδυνευμένη η οποιαδήποτε αναγκαστικά πολύ σύντομη αναφορά.

⁸⁶ Έξοδος 33, 11.

⁸⁷ Ματθαίου 5, 44-46.

παραλάσσοντας το Καρτεσιανό «σκέπτομαι, άρα υπάρχω», έλεγε ότι για τον χριστιανό ισχύει το «αγαπώ, άρα υπάρχω». Σύμφωνα με τη διακήρυξη του Αποστόλου Παύλου⁸⁸, στην αγαπητική αυτή σχέση και κοινωνία προσώπων δεν υπάρχουν περιθώρια για τους συνήθεις στην κοινωνική ζωή φραγμούς, τις δυσμενείς διακρίσεις και τους διαχωρισμούς με βάση το φύλο, τη φυλή, το έθνος, τη θρησκευτική πίστη, την οικονομική τάξη και την κοινωνική προέλευση. Σε μια κοινωνία όμως που καθημερινά βιώνουμε την ξеноφοβία και τον ρατσισμό η Εκκλησία δεν μπορεί να παραμείνει σιωπηλός παρατηρητής, ούτε είναι δυνατόν «να αποφύγει τη συνάντηση και το διάλογο με τις καινούργιες κοινωνικές και πολιτισμικές πραγματικότητες του κόσμου μας, όπως η πολυπολιτισμικότητα και η πολυθρησκευτικότητα. Θα ήταν σαν να αρνούνταν η Εκκλησία τη φύση της και την αποστολή της, θα ήταν σαν να πρόδιδε το είναι της και την ταυτότητα της»⁸⁹.

Σαν μια τέτοια απόπειρα έναρξης διαλόγου, ιδιαίτερα με τους μετανάστες από τις μουσουλμανικές χώρες, θα πρέπει να κατανοηθεί η προσπάθεια του Κέντρου Συμπαράστασης Παλιννοστούτων Μεταναστών να υλοποιήσει ειδικό πιλοτικό πρόγραμμα που έφερε τον τίτλο «Αναζητώντας Τόπους Συνύπαρξης»⁹⁰. καταγράφει και χαρτογραφεί τους άτυπους μουσουλμανικούς χώρους λατρείας που λειτουργούν στα όρια κάθε Ενορίας στην περιοχή του Δήμου της Αθήνας, να φέρει σε επικοινωνία τους ενορίτες και τους Κληρικούς τριών Ενοριών των Αθηνών⁹¹ με τους μουσουλμάνους και τους Ιμάμηδες που ζουν «στη διπλανή τους πόρτα», προκειμένου να γνωρισθούν, να ανταλλάξουν απόψεις και να αναζητήσουν τρόπους ειρηνικής συνύπαρξης και αλληλεγγύης, και να πραγματοποιήσει έρευνα ανάμεσα στους μετανάστες και μετανάστριες μουσουλμανικού θρησκευματος.

⁸⁸ Προς Γαλατάς, 3. 28.

⁸⁹ ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗΣ, Παντελής. 2009. "Πολυπολιτισμική πολυθρησκευτική κοινωνία και το κατηχητικό έργο της Εκκλησίας." ΘΕΟΛΟΓΙΑ 80 (3):93-122, σελ. 107.

⁹⁰ Βλέπε σχετικά ΔΟΥΡΙΔΑ, Ευαγγελία. 2008. "Συνοπτική παρουσίαση του Σχεδίου Δράσης «Αναζητώντας Τόπους Συνύπαρξης»." ΕΚΚΛΗΣΙΑ. Επίσημον Δελτίον της Εκκλησίας της Ελλάδος ΠΕ'. (1):13-6 και ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ, Αντώνιος Κ. 2009. "Μουσουλμάνοι Μετανάστες στην Αθήνα." ΕΚΚΛΗΣΙΑ. Επίσημον Δελτίον της Εκκλησίας της Ελλάδος ΠΣΤ'. (5):348-59. Για τη χαρτογράφηση και υλικό από την έρευνα και το πιλοτικό πρόγραμμα ο ενδιαφερόμενος αναγνώστης μπορεί να αντλήσει πληροφορίες από τον ειδικά σχεδιασμένο για το πρόγραμμα ιστότοπο www.kspm.gr

⁹¹ Πρόκειται για τις Ενορίες του Αγίου Νικόλαου Πατησίων, του Αγίου Γεωργίου Ακαδημίας Πλάτωνος και της Αγίας Μαρίας Θησείου.

- Το θέμα της οικονομίας και της παγκοσμιοποίησης, με τα οποία συνδέεται στενά το φαινόμενο της μετανάστευσης δεν είναι θρησκευτικώς και ηθικώς αδιάφορα. Ο τρόπος με τον οποίο αναπτύσσονται και λειτουργούν είναι υπόθεσης ζωής η θανάτου για εκατομμύρια συνανθρώπων μας. Η σημερινή παγκόσμια οικονομική κρίση δεν είναι άσχετη με την ανάπτυξη μιας «οικονομίας του καζίνου». Ο λόγος της Εκκλησίας εδώ δεν αρκεί να είναι καταγγελτικός. Για να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά τα σημερινά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα είναι επείγουσα η ανάγκη αναβαπτισμού στο πνεύμα της πατερικής θεολογίας και επεξεργασίας μιας προσαρμοσμένης στις σημερινές συνθήκες εναλλακτικής πρότασης που θα αποτρέπει την ατομοκρατική, ωφελμιστική και καταναλωτική νοοτροπία, θα αποκαθλώνει τη θεοποιημένη εικόνα του χρήματος και θα θέτει την οικονομία και την οργανωμένη κοινωνία στην υπηρεσία του ανθρώπου. Επειδή δε τα προβλήματα δεν είναι τοπικά η απλώς εθνικά, αλλά παγκόσμια, απαιτείται μια καθολική και υπερεθνική συστράτευση και συνεργασία.

Το Κέντρο Συμπαράστασης Παλινοστούντων Μεταναστών συνεργάζεται στον τομέα αυτό στενά και συμμετέχει σε ειδικές Επιτροπές Εργασίας του *Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών* και της *Διασκέψεως των Ευρωπαϊκών Εκκλησιών*, οι οποίες επεξεργάζονται και απευθύνουν προς τους αρμόδιους Διεθνείς Οργανισμούς και ιδιαίτερα προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο προτάσεις και θέσεις για μια εναλλακτική οργάνωση της οικονομίας και της κοινωνίας, που δεν θα πριμοδοτεί τους νόμους της οικονομίας και της αγοράς ούτε τη διατήρηση της ηγεμονικής δύναμης, αλλά θα θέτει στο κέντρο και θα υπηρετεί τον άνθρωπο με σεβασμό στην αξιοπρέπεια του προσώπου του. Ένα μόνο παράδειγμα από τη δραστηριότητα του ΚΣΠΜ προς αυτή την κατεύθυνση είναι η συμμετοχή στην Ομάδα σύνταξης των διακηρυκτικών κειμένων του ΠΣΕ και της ΚΕΚ για την παγκοσμιοποίηση και την οικονομία⁹².

⁹² Το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών και η Διάσκεψη των Ευρωπαϊκών Εκκλησιών κάλεσαν τις Εκκλησίες να επεξεργασθούν από κοινού κείμενα τοποθετήσεως έναντι των προβλημάτων της παγκοσμιοποίησης και της οικονομίας. Στην Ομάδα Εργασίας για την επεξεργασία του κειμένου των Ευρωπαϊκών Εκκλησιών προσκλήθηκε, μετείχε ενεργά και συνέβαλε αποφασιστικά και το Κέντρο Συμπαράστασης Παλινοστούντων Μεταναστών. Τα σχετικά κείμενα δημοσιεύθηκαν το 2005 και 2006. Βλέπε WCC - JUSTICE, PEACE and CREATION TEAM. 2005. *Alternative Globalization. Addressing Peoples and Earth (AGAPE)*. A Background Document. Geneva: World Council of Churches. - CEC - CHURCH & SOCIETY COMMISSION, ed. 2006. *European churches living their faith in the context of globalisation*. Brussels: Church & Society Commission of the Conference of European Churches.

- Υπάρχει ένας στενός σύνδεσμος ανάμεσα στη μετανάστευση, την «έξοδο», την προσφυγιά και στη ζωή του «Λαού του Θεού» και της Εκκλησίας. Ο σύνδεσμος αυτός μαρτυρείται πλούσια όχι μόνον στην Αγία Γραφή (Παλαιά και την Καινή Διαθήκη), η οποία προσφυώς χαρακτηρίστηκε ως το «βιβλίον των Μεταναστών και των ξενητεμένων»⁹³, αλλά και σε ολόκληρη τη ζωή και την ιστορία της Εκκλησίας.
 - Στην Παλαιά Διαθήκη ο σύνδεσμος αυτός ξεκινά με την κλήση του Αβραάμ και συνεχίζεται με τους μεγάλους Πατριάρχες που λαβαίνουν προσταγή από Θεό να εγκαταλείψουν τα προσφιλή τους πρόσωπα και το οικείο τους περιβάλλον και να μεταναστεύσουν στη γη που θα τους υποδείκνυε⁹⁴. Το δεύτερο βιβλίο της Παλαιάς Διαθήκης είναι αφιερωμένο στην «Εξοδο», δηλαδή στην εξορία και τις ταλαιπωρίες του εκλεκτού λαού του Θεού. Σε όλες τις σελίδες της Παλαιάς Διαθήκης ακούεται ο θρήνος των εν εξορία και αιχμαλωσία Ισραηλιτών που θυμούνται και νοσταλγούν την Σιών⁹⁵, όπως όμως και η απάντηση του Θεού ότι παρακολουθεί την «κάκωσιν» του λαού του, ακούει την κραυγή του, γνωρίζει την οδύνη του⁹⁶, εισακούει τις δεήσεις του και υπόσχεται να τον λυτρώσει από τη δουλεία της Αιγύπτου και να τον οδηγήσει «εις γην ρέουσαν γάλα και μέλι»⁹⁷. Αυτή η εμπειρία της εξορίας είναι που υποχρεώνει τους Ισραηλίτες σε μια στάση αλληλεγγύης και συμπάραστασης προς τους ξένους, τους «προσηλύτους», τους «αλλοτρίους», τους «αλλογενείς» και τους πρόσφυγες. Όλοι αυτοί πρέπει να γίνονται δεκτοί και να βρίσκουν ίση μεταχείριση με τους γηγενείς. *«Αν έλθει κάποιος ξένος στη χώρα σας, δεν θα πρέπει να τον στενοχωρήσετε. Τον ξένο και αλλοεθνή που προσέρχεται σε σάς θα πρέπει να τον αντιμετωπίζετε σαν να ήταν αυτόχθων, συμπατριώτης σας. Θα τον αγαπήσεις σαν τον εαυτό σου, γιατί και σείς*

⁹³ Αιμιλιανού ΤΙΜΙΑΔΟΥ, Μητροπολίτου Καλαβρίας: Ποιμαντική του Μετανάστου. Αθήναι, Εκδοσις Αποστολικής Διακονίας, 1965, σελ. 12.

⁹⁴ Ο Αβραάμ έλαβε προσταγή από το Θεό να εγκαταλείψει τα προσφιλή του πρόσωπα και το οικείο περιβάλλον του και να μεταναστεύσει στη γη που ο Θεός θα του υποδείκνυε: «Εξέλθε εκ της γής σου και εκ της συγγενείας σου και εκ του οίκου του πατρός σου και δέυρο εις την γήν, ήν άν σοι δείξω» (Γενεσις, 12,1). -

⁹⁵ Ψαλμός 136

⁹⁶ Εξοδος 3, 7-8

⁹⁷ Εξοδος 3,8, 13,5, 33,3. – Αριθμοί 13,28. – Δευτερονόμιον 6,3. – Ιησούς του Ναυή 5,6. – Σοφία Σιράχ 46,8. – Ιερεμίας 11,5. – Βαρούχ 1, 20. – Ιεζεκιήλ 20, 6 και 15.

*εχρηματίσατε ξένοι στην Αίγυπτο*⁹⁸. Η στάση αυτή δεν περιορίζεται σε μια συμπαθή και συναισθηματική υποδοχή, αλλά επεκτείνεται και στα ζητήματα των δικαιωμάτων του ξένου, της ισότιμης μεταχείρισης, του σεβασμού του πρόσωπου του και της απόδοσης δικαιοσύνης με ισονομία. Γηγενείς και ξένοι πρέπει να είναι ίσοι ενώπιον του νόμου: «Δικαίωσις μία έσται προσηλύτω και τω εγχωρίω»⁹⁹ «Επικατάρατος ος αν εκκλίνη κρίσιν προσυλήτου»¹⁰⁰. Πρόκειται για μια στάση ζωής που ασφαλώς δεν είναι εύκολη και αποτελεί πρόκληση, ιδιαίτερα για εκείνους που δικαιολογημένα ή αδικαιολόγητα ταυτίζουν τον «αλλόφυλο», «αλλότριον», «αλλογενή» και ξένο με τον επικίνδυνον εχθρό και τον άθεο, με τον στερημένο παντός δικαιώματος, με αυτόν που δεν επιθυμεί κανείς και θα πρέπει να αποφεύγει τον συγχρωτισμό μαζί του¹⁰¹.

- ο Σεβασμός προς τον ξένο ως ηθικό ή και θρησκευτικό καθήκον απαντάται και σε πολλές θρησκείες. Η αρχαία ελληνική θρησκεία και ο ελληνικός πολιτισμός για παράδειγμα φημίζονται για την αντίληψή τους για τον ξένο, τον ικέτη, τη φιλοξενία και την ασυλία. Ο ξένος είναι φίλος και προστατεύεται από τον «Ξένιο Δία»· ο φυγάς προσφεύγει στον «Φύξιο Δία» και ο ικέτης, πρόσωπο ιερό, προστατεύεται από τον «Ικέσιο» η «Ικετήσιο Δία»¹⁰². Σε καμιά όμως θρησκεία δεν απαντάται η ριζοσπαστική διδασκαλία του Ιησού Χριστού, όπως μας παρουσιάζεται στην παραβολή του Καλού Σαμαρείτου¹⁰³ και στην περιγραφή της Μελλούσης Κρίσεως¹⁰⁴. Στην πρώτη ταυτίζεται ο πολιτιστικά, θρησκευτικά και κοινωνικά

⁹⁸ Λευϊτικόν 19, 33-34

⁹⁹ Λευϊτικόν 24,22

¹⁰⁰ Δευτερονόμιον 27,19

¹⁰¹ Θα πρέπει να σημειωθεί ότι παρόμοιες στάσεις εχθρότητας απέναντι στους ξένους δεν έλειψαν και ανάμεσα στους Ισραηλίτες. Πάντοτε υπήρχαν φονταμενταλιστικές μερίδες οι οποίες ταυτιζαν τον αλλόφυλο και τον ξένο με τον εχθρό και τον άθεο: «και καταμερίσει αυτούς εν ταις φυλαίς αυτών επί της γης, και πάροικος και αλλογενής ου παροικήσει αυτοίς έτι». Ψαλμός Σολομώντος 17,28.

¹⁰² Την αντίληψη για την ιερότητα του ξένου ενίσχυε και η αρχαία ελληνική πίστη ότι οι θεοί περιέρχονται συχνά με την μορφή ξένου τις πόλεις, για να ελέγξουν αυτοπροσώπως σε ποιες από αυτές επικρατεί η ευνομία και η θεοσέβεια και σε ποιες υπάρχει «ύβρις» και αθεοφοβία. Εξάλλου ο νόμος προέβλεπε δίωξη εναντίον των πολιτών που παρέβαιναν το ιερό καθήκον της φιλοξενίας και της ασυλίας.

¹⁰³ Λουκά 10, 30-37

¹⁰⁴ Ματθαίου 25, 31-46

ασύμβατος ξένος με τον «πλησίον», τον οποίο ο πιστός οφείλει έμπρακτα να αγαπήσει σαν τον εαυτό του. Στη δεύτερη ο Χριστός μας διαβεβαιώνει ότι η στάση μας απέναντι στους ξένους, τους πεινασμένους, τους διψασμένους και τους φυλακισμένους ανάγεται σε αποφασιστικής σημασίας κριτήριο για τη δικαίωση η την καταδίκη μας. Και ακόμη περισσότερο! Ο ξένος δεν τίθεται πια απλώς υπό την προστασία του Θεού: Ο ίδιος ο Θεός ταυτίζεται με το πρόσωπο του ξένου! «*Ο,τι εκάνατε σε ένα από τούτους τους ασήμαντους αδελφούς μου, σ' εμέ το εκάνατε*»¹⁰⁵. Άλλωστε και ο ίδιος ο Χριστός και κορυφώνεται στο πρόσωπο του Θείου Ιδρυτού της Εκκλησίας, του κατ' εξοχήν μετανάστη, πρόσφυγα και ξένου, ο Οποίος «*συγκαταβαίνων... τω γένει των ανθρώπων*» ξενώθηκε και κενώθηκε «*μορφήν δούλου λαβών εν ομοιώματι ανθρώπων γενόμενος*»,¹⁰⁶ και διήλθε τον επίγειο βίο Του ως πρόσφυγας και ως ξένος¹⁰⁷, ο Οποίος δεν είχε «*πού την κεφαλήν κλίνει*»¹⁰⁸.

Στην Καινή Διαθήκη γενικώς δίνεται ιδιαίτερη σωστική σημασία στην «*ξενία*», τη «*φιλοξενία*», το «*ξενίζειν*» το «*ξενοδοχείν*», το «*συνάγειν*» και το «*υπολαμβάνειν*». Ο Απόστολος Παύλος, για να δείξει τη σπουδαιότητα της φιλοξενίας, αναφέρει στην προς Εβραίους Επιστολή του, ότι με την φιλοξενία μερικοί, χωρίς να το καταλάβουν, φιλοξένησαν αγγέλους¹⁰⁹. Στις Ποιμαντικές του μάλιστα Επιστολές θεωρεί την φιλοξενία ως ένα από τα ιδιαίτερα προσόντα και γνωρίσματα που θα πρέπει να έχει ο επίσκοπος¹¹⁰. Για τον Απόστολο Ιωάννη η φιλοξενία καθιστά

¹⁰⁵ Ματθαίου 25,40.

¹⁰⁶ Προς Φιλιπησίους 2, 7

¹⁰⁷ Ήδη εν γαστρί της Υπεραγίας Θεοτόκου υπάρχων γίνεται εσωτερικός μετανάστης, όταν το δόγμα του Καίσαρος Αυγούστου οδηγεί τα βήματα του Ιωσήφ και της Μαριάμ από την Ναζαρέτ της Γαλιλαίας προς την Βηθλεέμ της Ιουδαίας για να απογραφούν. Ως γνήσιος μετανάστης γεννιέται μέσα σε φάτνη, «*διότι ουκ ήν αυτοίς τόπος εν τω καταλύματι*» (Λουκά 2, 1-7). Ως Θείο Βρέφος ακόμη, που ήλθε «*εις τα ίδια*», αλλά «*οι ίδιοι αυτόν ου παρέλαβον*» (Ιωάννου 1,11), γνωρίζει την προσφυγιά στην Αίγυπτο διωκόμενος με άμεση απειλή κατά της ζωής Του (Ματθαίου 2, 13-15) και σε ολόκληρη την επίγεια ζωή Του υφίσταται τη δοκιμασία του ξεριζωμένου, την οποία και με κάποιο παράπονο περιγράφει λέγοντας ότι «*Αι αλώπεκες φωλεούς έχουσι και τα πετεινά του ουρανού κατασκηνώσεις, ο δε Υιός του ανθρώπου ουκ έχει πού την κεφαλήν κλίνει*» (Ματθαίου 8,20).

¹⁰⁸ Ματθαίου 8,20

¹⁰⁹ «*Διά ταύτης γάρ (της φιλοξενίας) έλαθόν τινες ξενίσαντες αγγέλους*». Προς Εβραίους, 13,2.

¹¹⁰ Προς Τιμόθεον Α. 3,2. Προς Τίτον 1,8.

τον φιλοξενούντα συνεργό του Ευαγγελίου¹¹¹. Αυτή η αγάπη προς τον ξένο και η φιλοξενία δεν γνωρίζει τους φραγμούς και τις διακρίσεις του Ιουδαϊσμού, καθόσον *«Δεν υπάρχει Ιουδαίος ούτε Έλληνα, δεν υπάρχει δούλος ούτε ελεύθερος, δεν υπάρχει άρρεν και θήλυ, διότι όλοι σεις είσθε ένας άνθρωπος εν Χριστώ Ιησού»*¹¹².

- Στην πρώτη Εκκλησία η φιλοξενία έχει ένα κεντρικό ρόλο στη ζωή των χριστιανών. Η φιλόξενη στάση και διάθεση των πρώτων χριστιανών δεν είναι άσχετη με το έντονο βίωμα της ξενότητας των ιδίων μέσα στον κόσμο. Οι χριστιανοί αισθάνονται ότι είναι *«ξένοι και παρεπίδημοι επί της γης»*¹¹³, ως *«πάροικοι»* δε *«και παρεπίδημοι»*¹¹⁴ δεν έχουν στον κόσμο αυτό *«μένουσαν πόλιν»*, αλλά *επιζητούν «την μέλλουσαν»*¹¹⁵. *«Ημών γαρ το πολίτευμα εν ουρανοίς υπάρχει»*¹¹⁶. Πολυάριθμες είναι οι μαρτυρίες για την φιλοξενία που προσέφεραν οι τοπικές Εκκλησίες προς τους ξένους.
 - Το βίωμα της ξενότητας σε συνδυασμό και με την ελληνική παράδοση φιλοξενίας κατέστησε λ.χ. την χριστιανική κοινότητα της Κορίνθου πασίγνωστη για το *«μεγαλοπρεπές της φιλοξενίας ήθος»* (Κλήμης Ρώμης). Ένα ήθος που χαρακτήριζε άλλωστε όλες τις χριστιανικές κοινότητες της πρώτης Εκκλησίας, αλλά και τους μοναχούς και τους ασκητές: *«Ξενισμός λαχάνων εν αγάπη υπό μοναχού γινόμενος, αγαθόν υπέρ στέαρ ολοκαυτώματος»*¹¹⁷. Αυτό που συνιστά την ειδοποιό διαφορά της χριστιανικής στάσης έναντι του ξένου από παρόμοιες θρησκευτικές ή ανθρωπιστικές τοποθετήσεις είναι ότι, σύμφωνα με τη διδασκαλία της Εκκλησίας μας, ο «ξένος», είτε είναι ομοεθνής είτε είναι αλλοεθνής, είτε είναι ομόσθρησκος είτε είναι αλλόθρησκος, είτε είναι άνδρας είτε είναι γυναίκα, είτε είναι μαύρος είτε είναι κίτρινος είτε

¹¹¹ Ιωάννου Γ, στίχοι 6-8.

¹¹² Προς Γαλάτας, 3,28.

¹¹³ Προς Εβραίους, 11,13.

¹¹⁴ Πέτρου Α, 2,11.

¹¹⁵ Προς Εβραίους 13,14.

¹¹⁶ Προς Φιλιπησίους 3,20.

¹¹⁷ Μακαρίου Υπερεχίου: Παραίνεσις Ασκητών, Migne PG, 79,1481

είναι λευκός, είναι αδελφός μας , γιατί όλοι έχουμε κοινό Πατέρα το Θεό και όλοι είμαστε παιδιά του, σε οποιαδήποτε «αυλή» και αν ανήκει προσωρινώς ο καθένας . Με τον ξένο έχουμε κατά κάποιο τρόπο μια συγγένεια εξ υιοθεσίας.

- Κοντά στους Ιερούς Ναούς λειτουργούσαν όλο το χρόνο ξενοδοχεία, στα οποία η ενορία με τα ειδικά της διακονήματα και οι ενορίτες «εδεξιούντο» τους ξένους. Ο Παλλάδιος μαρτυρεί για μια Ενορία στην περιοχή της Νιτρίας, στον ξενώνα της οποίας μπορούσαν οι ξένοι να παραμείνουν φιλοξενούμενοι όσο διάστημα ήθελαν, μέχρις ότου από μόνοι τους αποφάσιζαν να αναχωρήσουν: *«κάν επί διετίαν ή τριετίαν μείναι θελήση, μέχρις ού αυθαίρετος αναχωρήσαι θελήση»*. Την πρώτη εβδομάδα είχε δικαίωμα ο φιλοξενούμενος *«εν αργία διάξαι»*. Μετά την εβδομάδα αναλάμβανε κάποιο διακόνημα: Μπορούσε να απασχοληθεί εργαζόμενος *«εν έργοις, ή εν κήπω, εν αρτοκοπείη ή εν μαγειρείω»*. Ο Παλλάδιος διασώζει όμως και μια μαρτυρία πολύ σημαντική: Αν ο φιλοξενούμενος ήταν αξιόλογος άνθρωπος και άνθρωπος των γραμμάτων, δεν τον έστελναν να εργασθεί στον κήπο ή στο μαγειρείο, αλλά στη βιβλιοθήκη για μελέτη! *«Ει δε αξιόλόγός τις είη, διδόασιν αυτώ βιβλίον αναγινώσκειν, μή συγχωρήσαντες αυτώ έως της έκτης ώρας μηδενί συντυχείν»*¹¹⁸.
- Αλλά και ολόκληρη τη Βυζαντινή περίοδο οι ξενώνες και η προσφορά δωρεάν φιλοξενίας αποτελούσαν το σπουδαιότερο θεσμό στη ζωή της ενορίας. Ο Ιερός Χρυσόστομος μάλιστα προέτρεπε το ποιμνιό του να ξεχωρίσει στο σπίτι του ένα δωμάτιο για τους ξένους, και οι μαρτυρίες των ιστορικών βεβαιώνουν ότι πολλοί πιστοί, ανάμεσα στους οποίους π.χ. και οι γονείς του Κυρίλλου του Σκυθοπολίτου, είχαν μετατρέψει ολόκληρο το σπίτι τους σε ξενώνα, ενώ άλλοι, όπως η μητέρα του Αγίου Σάββα Σοφία, άφηναν τεράστια χρηματικά ποσά για την ίδρυση και λειτουργία ξενώνων. Αυτοκράτορες, επίσκοποι,

¹¹⁸ Παλλαδίου Επισκόπου Ελενουπόλεως: Η προς Λαύσον Ιστορία, Περιέχχουσα Βίους Οσίων Πατέρων, Κεφάλαιον Ρώμης, Περί των εν τη Νιτρία, Migne PG, 34, 1020 B.

αξιοματούχοι, μοναχοί αναφέρονται επανειλημμένως ως ιδρυτές και ανακαινιστές τέτοιων ξενόνων.

- Με βάση τη διδασκαλία της Αγίας Γραφής, την πατερική παράδοση και τη ζωή της Εκκλησίας ο σημερινός χριστιανός καλείται «τρέφειν πεινώντας, ενδύειν γυμνούς, τον ίδιον οίκον τοις ξένοις και αστέγοις ανοίγειν», πράξεις για τις οποίες «ο Θεός αληθώς ευαρεστείται»¹¹⁹. Έτσι για τον χριστιανό η αγάπη προς τον ξένο δεν είναι μια απλή νομική διάταξη, ένα απλό ηθικό καθήκον ή μια ανθρωπιστική αρετή. Πολύ περισσότερο δεν είναι μια αξιόμισθη πράξη με ελπίδα ανταπόδοσης από μέρους του Θεού ή των ανθρώπων¹²⁰, όπως συνέβαινε στην Παλαιά Διαθήκη¹²¹. Για τον Χριστιανό η αγάπη προς τον ξένο είναι ταυτόσημη με την αγάπη προς το Θείο Πρόσωπο του Ιησού και δι' Αυτού και προς τα λοιπά Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος. Είναι κοινωνία με τον Θεό. Είναι ένας τρόπος αναστροφής με τον Χριστό. Είναι τρόπος ζωής εν Χριστώ. Για τους λόγους αυτούς η αγάπη προς τον ξένο δεν εκτελείται ως καθήκον και δεν επιβάλλεται ως αγγαρεία, αλλά επιδιώκεται άνευ γογγυσμών και μετά ζήλου¹²². Η φιλοξενία είναι θείο χάρισμα, το οποίο οι πιστοί πρέπει να διαχειρίζονται ως «καλοί οικονόμοι ποικίλης χάριτος Θεού»¹²³.

¹¹⁹ LACTANTI, Lucii Cæcilii Firmiani. "Epitome Divinarum Institutionum, ad Pentadium Fratrem." In Patrologia Latina, Volumen 006, ed. J.-P. Migne, caput LXV, στήλη 1078 B.

¹²⁰ Ματθαίου 5, 44-48. - Λουκά 6, 27-36.

¹²¹ «Δανείζει Θεώ ο ελεών πτωχόν, κατά δε το δόμα αυτού ανταποδώσει αυτό» (Παροιμιαί, 19, 17)

¹²² Προς Ρωμαίους 12,13.

¹²³ Πέτρου Α, 4,9-10.

6. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Η Εκκλησία δεν παύει και στις μέρες μας να στέκεται αλληλέγγυα προς όλου εκείνους όσοι αναγκάζονται κάτω από ανυπόφορες πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές περιστάσεις να εγκαταλείψουν τη χώρα τους, τον πολιτισμό τους, την οικογένεια τους, τους φίλους και τους γνωστούς τους, την περιουσία τους και να αναζητήσουν στη χώρα μας τις δυνατότητες για μια καινούρια ζωή.

Σήμερα στην Ελλάδα γίνεται μεγάλη συζήτηση για τον μεγάλο αριθμό των μεταναστών και μάλιστα των λεγόμενων «παρανόμων». Η Εκκλησία μας δεν εισέρχεται στον πειρασμό να επιχειρηματολογήσει με αριθμούς και στατιστικές, γιατί δεν ξεχνά ποτέ ότι πίσω από τις στατιστικές και τους αριθμούς κρύβονται προσωπικές και οικογενειακές τραγωδίες, ιστορίες φόβου και πόνου, απόγνωσης και μαρτυρίου. Δράματα βίαια διασκορπισμένων οικογενειών, που τα μέλη τους πολλές φορές αγνοούν ποιος από την οικογένεια έχει ενδεχόμενων ήδη χαθεί και ποιος που και πως επιβιώνει.

Προσφέροντας τη διακονία της η Εκκλησία δεν εισέρχεται ακόμη στον πειρασμό να καθορίσει τη στάση της απέναντι στον ξένο που κρούει τη θύρα της ανάλογα με την εθνική του προέλευση, τη θρησκευτική του πίστη, το φύλο του, ή το αν είναι πρόσφυγας, ικέτης ασύλου, οικονομικός μετανάστης ή και λαθρομετανάστης γιατί γνωρίζει πως κάνεις δεν εγκαταλείπει χωρίς λόγο οικείους και οικεία για να ξενιτευθεί με άμεσα κίνδυνο της ζωής του και αβεβαιότητα για το μέλλον του.

Η Εκκλησία ακόμη δεν μπορεί να συμβιβασθεί με το γεγονός ότι άνθρωποι που παίρνουν τα μονοπάτια προς την ελευθερία υπό τις γνωστές συνθήκες, καταβάλλοντας υπέρογκες αμοιβές στους λαθροδιακινητές, κινδυνεύοντας να πέσουν θύματα βίας, να ανατιναχθούν στα ναρκοπέδια συνόρων, να πνιγούν με κάποιο σαπιοκάραβο ή να αράξουν σε κάποια ακατοίκητη βραχονησίδα του Αιγαίου, αν σταθούν τυχεροί και φθάσουν σε κάποια πολιτισμένη και χριστιανική χώρα της Ευρώπης, αντί να ατενίσουν την πολυπόθητη ελευθερία οδηγούνται στα κρατητήρια και τους αφιλόξενους καταυλισμούς προσφύγων, ενδεχομένως απελαύνονται, ή αν κατορθώσουν με κάποιο τρόπο να παραμείνουν στη χώρα, εγκαταλείπονται στην τύχη τους ή παραδίδονται στα χέρια των εκμεταλλευτών τους.

Η Εκκλησία δραστηριοποιήθηκε από την πρώτη στιγμή εμφάνισης των μεταναστών και προσφύγων και εξακολουθεί να δραστηριοποιείται τόσο

σε επίπεδο Ιεράς Αρχιεπισκοπής και Ιερών Μητροπόλεων, ιδιαίτερα των παραμεθόριων, όπου συνήθως αποβιβάζονται οι μετανάστες και οι αιτούντες άσυλο, όσο και σε επίπεδο Ενοριών, ιδιαίτερα στα μεγάλα αστικά κέντρα και στις άλλες περιοχές, όπου τελικώς εγκαθίστανται και συγκεντρώνονται οι μετανάστες¹²⁴. Προσφέρει ιματισμό, τροφή, θαλπωρή, ψυχολογική στήριξη και όπου τούτο είναι δυνατό και για ορισμένες κατηγορίες ιδιαίτερα ευπαθών ατόμων και προσωρινή στέγαση.

Σε επίπεδο Ιεράς Συνόδου η προσφορά υπηρεσιών προς τους κάθε κατηγορίας αλλοδαπούς: ικέτες ασύλου, αναγνωρισμένους πρόσφυγες, οικονομικούς μετανάστες, άτυπους μετανάστες, μετανάστες υπό νομιμοποίηση, γίνεται από τις δύο ειδικευμένες Υπηρεσίες της Ιεράς Συνόδου, το «Κέντρο Συμπαράστασης Παλινοστούντων Μεταναστών» (ΚΣΠΜ) για τους μετανάστες και τους παλινοστούντες και το «Οικουμενικό Πρόγραμμα Προσφύγων» (ERP)¹²⁵ για τους αιτούντες άσυλο και τους πρόσφυγες.

- ο Το ΚΣΠΜ. Ιδρύθηκε ήδη το 1978, λειτούργησε και εξακολουθεί να λειτουργεί Γραφεία στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη¹²⁶ και είχε ως πρώτη αποστολή του την έρευνα των προβλημάτων που προέκυπταν από την παλιννόστηση¹²⁷, τη συνηγορία προς τις Αρχές υπέρ της επιλύσεως των ζητημάτων των παλινοστούντων, καθώς και την προσφορά κοινωνικών, ψυχολογικών και νομικών υπηρεσιών και συμβουλευτικής προς τους παλινοστούντες και τις οικογένειες τους¹²⁸. Από το 1990 το Γραφείο Αθηνών επεξέτεινε

¹²⁴ Δεν είναι δυνατόν στον περιορισμένο αυτό χώρο να αναφερθούμε διεξοδικά στο λαμπρό πράγματι έργο της Ιεράς Αρχιεπισκοπής και ορισμένων Ιερών Μητροπόλεων, το οποίο κρίνουμε ότι θα έπρεπε κάποτε να καταγραφεί.

¹²⁵ Η συντομογραφία, με την οποία είναι διεθνώς γνωστή η υπηρεσία αυτή της Ιεράς Συνόδου προέρχεται από τον αγγλικό τίτλο «Ecumenical Refugee Programme».

¹²⁶ Ένα τρίτο Γραφείο λειτούργησε επί ένα χρόνο και στην Ιερά Μητρόπολη Φιλίππων, στην Καβάλα, οικονομικοί όμως λόγοι δεν επέτρεψαν τη συνέχιση της λειτουργίας του. Από τα σπουδαιότερα επιτεύγματα της σύντομης λειτουργίας αυτού του Γραφείου ήταν η αναγνώριση από τη Δυτική Γερμανία του δικαιώματος συνταξιοδότησεως των Ελλήνων που εργάστηκαν σε καταναγκαστικά έργα κατά την περίοδο της Κατοχής σε πολεμικά εργοστάσια της Γερμανίας και της Αυστρίας. Αυτό επιτεύχθηκε ύστερα από επίμονες προσπάθειες του δικηγόρου του Γραφείου Dr. Christoph Schumacher, ενώ οι πρώτοι ευεργετηθέντες κατάγονταν από την ευρύτερη περιοχή.

¹²⁷ Το ΚΣΠΜ πραγματοποίησε την πρώτη πανελλαδικά εμπειρική έρευνα για τα προβλήματα της παλιννόστησης (The Return Home, Socio-economic Aspects of the Integration of Greek Migrant Workers Returning from Germany. Athens, KSPM, 1978, σελ. 650), διοργάνωσε δε τις υπηρεσίες του επί τη βάσει των ευρημάτων αυτής της έρευνας.

¹²⁸ Το ΚΣΠΜ είναι διαρθρωμένο σε τρία τμήματα: α) το τμήμα μελετών και ερευνών, στην αρμοδιότητα του οποίου εκτός από την έρευνα σε θέματα μετανάστευσης ανήκει και η επεξεργασία και η αξιολόγηση Ευρωπαϊκών προγραμμάτων β) το τμήμα νομικής υποστήριξης, στο οποίο επί εικοσαετία περίπου προσέφεραν δωρεάν τις υπηρεσίες τους δύο Γερμανοί δικηγόροι αμειβόμενοι από

τις δραστηριότητες του και σε θέματα της μετανάστευσης προς την Ελλάδα, ενώ το Γραφείο Θεσσαλονίκης εξακολουθεί να προσφέρει τις υπηρεσίες του προς τους παλιννοστούντες, οι οποίοι έφθασαν πλέον στην ηλικία συνταξιοδότησης. Το Γραφείο Θεσσαλονίκης εξυπηρετεί καθημερινά κατά μέσο όρο 30 περιπτώσεις παλιννοστούντων και διεκπεραιώνει ετησίως περίπου 5 000 αιτήσεις συνταξιοδότησεως από τα ασφαλιστικά ταμεία της Γερμανίας.

Το Γραφείο Αθηνών επικεντρώνει τη δραστηριότητα του στην έρευνα του φαινομένου της μετανάστευσης και στα ειδικότερα προβλήματα, όπως π.χ. το πρόβλημα της απασχόλησης των μεταναστών στην παραοικονομία¹²⁹, το πρόβλημα της εγκληματικότητας και εγκληματοποίησης των ξένων¹³⁰, των πρόβλημα του trafficking για σεξουαλική εκμετάλλευση¹³¹ η και για εργασιακή εκμετάλλευση¹³², και το πρόβλημα των διακρίσεων, ιδιαίτερα των θρησκευτικών διακρίσεων και της δυσκολίας της συνύπαρξης με τους μουσουλμάνους¹³³. Επιπλέον μετέχοντας στην ειδική «Διεκκλησιαστική Επιτροπή για τους Μετανάστες στην

το Γερμανικό κράτος διαμέσου της υπηρεσίας Dienste in Übersee και γ) το τμήμα κοινωνικών υπηρεσιών (κοινωνική εργασία, ψυχολογική στήριξη, συμβουλευτική).

¹²⁹ PAPANTONIOU, Antonios K., Maria PAPANTONIOU-FRANGOULI, and Artemis KALAVANOU. 1996. Migrants' Insertion in the Informal Economy. Deviant Behaviour and the Impact on Receiving Societies. TSER-MIGRINF First Greek Research Report. Athens: Reintegration Centre for Returning Migrants (KSPM).

¹³⁰ PAPANTONIOU, Antonios K., Maria PAPANTONIOU-FRANGOULI, and Artemis KALAVANOU. 1998. Illegal Migration in Greece and the Problem of Crime. Second Research Report in the Frame of TSER-MIGRINF. Athens: Research Department of the KSPM. - PALIDDA, Salvatore, Maria PAPANTONIOU-FRANGOULI, and Antonios K. PAPANTONIOU. 1999. "Les Conduites déviantes et la criminalisation des Immigrés." In Migrants' Insertion in the Informal Economy, Deviant Behaviour and the Impact on Receiving Societies. The Comparative Reports (TSER-MIGRINF), ed. E. REYNERI, M. BAGANHA, A. DAL LAGO, S. LAACHER, S. PALIDDA, A. K. PAPANTONIOU, M. PAPANTONIOU-FRANGOULI, C. SOLE and C. WILPERT. Parma and Milano: University of Milan Bicocca.

¹³¹ PAPANTONIOU, Antonios K., Maria PAPANTONIOU-FRANGOULI, and (in Collaboration with Vangelio DOURIDA). 2008. Demand of Stolen Lives: Researching the Demand Side of Trafficking (DeStoLi). Final National Report of the AGIS Project JLS/2005/AGIS/123. Field Research Report. Athens: KSPM. - DOURIDA, Vangelio, and Maria PAPANTONIOU-FRANGOULI. 2008. Demand of Stolen Lives: Desk and Documentation Research of the AGIS Project DeStoLi (JLS/2005/AGIS/123). Athens: KSPM. -

¹³² Η μελέτη αυτή δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί.

¹³³ AHMET, Moavia. 2007. "Μελέτη Καταγραφής Τόπων Λατρείας Μουσουλμάνων Μεταναστών στην Περιοχή του Δήμου Αθηναίων." In Αναζητώντας Τόπους Συνύπαρξης. Αθήνα: ΚΣΠΜ. - ANTONIOY, Δημήτριος. 2007. "Μουσουλμάνοι Μετανάστες στην Αθήνα." In Αναζητώντας Τόπους Συνύπαρξης. Αθήνα: ΚΣΠΜ. - ΔΟΥΡΙΔΑ, Ευαγγελία. 2008. "Συνοπτική παρουσίαση του Σχεδίου Δράσης «Αναζητώντας Τόπους Συνύπαρξης»." ΕΚΚΛΗΣΙΑ. Επίσημον Δελτίον της Εκκλησίας της Ελλάδος ΠΕ'. (1):13-6. - {ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ, 2009 #87} Βλέπε επίσης την ιστοσελίδα www.kspm.gr.

Ευρώπη» (CCME), καθώς και κατά καιρούς σε Ομάδες εμπειρογνομόνων του «Συμβουλίου της Ευρώπης» για θέματα μετανάστευσης, στο «Παγκόσμιο Οικουμενικό Δίκτυο για τη Μετανάστευση» (Global Ecumenical Network on Migration) - GEM)¹³⁴, στο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα «*Christian Action Against Trafficking*» (CAT), το οποίο άρχισε το Δεκέμβριο του 2002 και εξακολουθεί να λειτουργεί μέχρι σήμερα, καθώς και στην «Εθνική Επιτροπή για τη Διαφορετικότητα και κατά των Διακρίσεων» έχει πολλές ευκαιρίες όχι μόνον να ενημερώνεται επί των ευρωπαϊκών και παγκοσμίων εξελίξεων, αλλά και να αρθρώνει λόγο συνηγορίας υπέρ της βελτιώσεως της καταστάσεως των μεταναστών.

- Το Οικουμενικό Πρόγραμμα Προσφύγων (Ecumenical Refugee Programme, ERP) λειτουργεί από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 ως διάδοχος κατάσταση της Υπηρεσίας Προσφύγων του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών στην Ελλάδα. Μέχρι το 1990 η Εκκλησία μας προσέφερε τις υπηρεσίες της προς τους πρόσφυγες σε στενή συνεργασία με την Υπηρεσία αυτή του ΠΣΕ. Η αποστολή του Οικουμενικού Προγράμματος Προσφύγων είναι να συμβάλει στην υποδοχή, την ενημέρωση, τον προσανατολισμό, την υποστήριξη και την αποτελεσματική ένταξη των αλλοδαπών προσφύγων και μεταναστών στην ελληνική κοινωνία. Είναι η μόνη υπηρεσία, η οποία εξ αρχής αγκάλιασε και εξυπηρέτησε και περιπτώσεις λαθρομεταναστών, ιδίως εάν αυτοί είχαν την επιθυμία να νομιμοποιηθούν, πιστεύοντας ότι η πράξη αυτή αποτελεί έκφραση ορθοδόξου φρονήματος. Το Οικουμενικό Πρόγραμμα Προσφύγων, προσφέρει εξειδικευμένες υπηρεσίες υποδοχής, κοινωνικής συμβουλευτικής και προσανατολισμού και νομικής υποστήριξης¹³⁵ χωρίς καμία διάκριση εθνικότητας, θρησκείας ή άλλης μορφής διαφορετικότητας. Ειδικότερα το έργο του Οικουμενικού Προγράμματος Προσφύγων μπορεί να συνοψισθεί στα ακόλουθα: Παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών προσανατολισμού και κοινωνικών υπηρεσιών προς τους πρόσφυγες, τους αιτούντες άσυλο και τους μετανάστες, ενημέρωση σε θέματα νομιμοποιήσεως και υποβολής αιτήματος ασύλου, νομική υποστήριξη προς όσους δικαιούνται και επιθυμούν

¹³⁴ Το Δίκτυο αυτό επικεντρώνει τις μελέτες, τις ανταλλαγές και τις δραστηριότητες του στα θέματα ρατσισμού, ξενοφοβίας και παρακολουθεί τις επιπτώσεις που έχει η μετανάστευση για τις εθνικές και τοπικές Εκκλησίες.

¹³⁵ Στο παρελθόν είχε εξασφαλίσει από ευρωπαϊκό πρόγραμμα τους πόρους και για προσωρινή περίθαλψη και στέγαση προσφύγων, καθώς και τη φιλοξενία γυναικών που βρίσκονταν σε κίνδυνο εκμετάλλευσής ή βίας. Οι υπηρεσίες αυτές δεν προσφέρονται σήμερα λόγω έλλειψης πόρων.

να υποβάλουν αίτηση νομιμοποίησης ή παροχής ασύλου, αντιμετώπιση των πρώτων υλικών αναγκών των απολύτως ενδεών σε συνεργασία με τις Ενορίες της Ιεράς Αρχιεπισκοπής και των όμορων Ιερών Μητροπόλεων, επισκέψεις στα Κρατητήρια της περιοχής Αττικής και προώθηση προτάσεων για την θέσπιση ενός ευνοϊκότερου νομοθετικού πλαισίου. Τα τελευταία χρόνια το Οικουμενικό Πρόγραμμα εφάρμοσε Ευρωπαϊκά Προγράμματα , καθώς και προγράμματα συγχρηματοδοτούμενα από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Προσφύγων και το Υπουργείο Υγείας στην Αθήνα και στη Μυτιλήνη (Παγανή). Στα Προγράμματα αυτά εξυπηρετήθηκαν περισσότερες από 2 000 περιπτώσεις.

Επί πλέον της δραστηριότητας των δύο αυτών Υπηρεσιών η Ιερά Σύνοδος από του έτους 2005 καθιέρωσε την 26^η Δεκεμβρίου, ημέρα κατά την οποία η Εκκλησία ποιείται μνεία της Φυγής της Αγίας Οικογένειας στην Αίγυπτο, ως την Ημέρα του Πρόσφυγα και του Μετανάστη, ενώ από τον Οκτώβριο του 2006 ίδρυσε και «*Ειδική Συνοδική Επιτροπή Μεταναστών, Προσφύγων και Παλιννοστούντων*».